

NEMZETKÖZI
STATISZTIKAI
FIGYELŐ

2020/4.

TARTALOMJEGYZÉK

DEMOGRÁFIA	5
<i>RÓZSA GÁBOR</i> : Termékenységi, halandósági, vándorlási és népesedési scenáriók 195 országra és térségre 2017-től 2100-ig: a Globális Betegségteher-vizsgálatok előreszámításainak elemzése	6
<i>RÓZSA GÁBOR</i> : Milyen családi-háztartási körülmények között élnek a Covid19-járvány miatt otthon maradásra kényszerülő emberek milliárdjai?.....	8
<i>HAJNAL BÉLA</i> : A testvérek száma és az iskolai végzettség közötti kapcsolat kohorszok szerinti eltérései huszonhat alacsony termékenységű országban.....	11
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : A németországi népességkutatás új adatinfrastruktúrája	14
<i>RÓZSA GÁBOR</i> : Túl sok és ugyanakkor kevés is: a császármetszés kettős terhe.....	15
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : A fiatal felnőttek kapcsolatai a bizonytalanság időszakában: az együttélés esete az Amerikai Egyesült Államokban	18
<i>RÓZSA GÁBOR</i> : Frissített adatok a németországi együttélési formákról és háztartásokról.....	21
TÁRSADALOM.....	23
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : A kultúra mérésének kiterjesztése kétmilliárd fős minta segítségével.....	24
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : A szakképzésre és továbbképzésekre vonatkozó adatok javíthatósága: összehasonlítható adatok és indikátorok	26
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : Svájc, a lehetőségek országa: intergenerációs mobilitás a szakképzés hazájában	28
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : A nem kognitív készségek és a kockázatvállalás hatása a faluból városba tartó vándorlásra Ukrajnában	30
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : A lakóhelyi szegregáció hatása a romák formális és informális foglalkoztatására Szerbiában	32
<i>HAJNAL BÉLA</i> : A vagyon generációk közötti átörökítése a gazdag országokban	33
<i>HOLKA LÁSZLÓ</i> : Nyilvántartó rendszerbeli besorolás, lakáshasználati döntések és vagyonfelhalmozás Kína városaiban	36
GAZDASÁG.....	38
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : Jó szándékkal kövezett út az „üvegházbolygóhoz”, a gazdasági növekedés hatása a szénemisszióra	39
<i>NÁDUDVARI ZOLTÁN</i> : Az egykulcsos jövedelemadó országok reformja progresszív adózással	42

NÁDUDVARI ZOLTÁN: Az ingatlanok adóztatásának jellegzetességei a cseh és a szlovák gazdaságban.....	46
NÁDUDVARI ZOLTÁN: A „borravaló” gazdaságtana.....	48
NÁDUDVARI ZOLTÁN: A makrogazdasági tényezők és az adózási forma hatása az inflációra hét balkáni országban.....	51
NÁDUDVARI ZOLTÁN: A dohánytermékek fogyasztásának trendjei a WHO európai régiójának országai szerint.....	54
NÁDUDVARI ZOLTÁN: Miért különböző gyakorisággal kutatnak a világ húsz vezető internetes weboldalán?.....	58

Alapító főszerkesztő

Rózsa Dávid

Főszerkesztő

Fülöp Ágnes

Társfőszerkesztő

Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők

Holka László (Társadalom)
Nádudvari Zoltán (Gazdaság)
Rózsa Gábor (Demográfia)

Lapterv és tördelőszerkesztő

Csaba Tímea

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814

Megjelenik évente négyszer
VI. évfolyam 4. szám

Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó

Kálmán Rita

A szerkesztőség elérhetősége

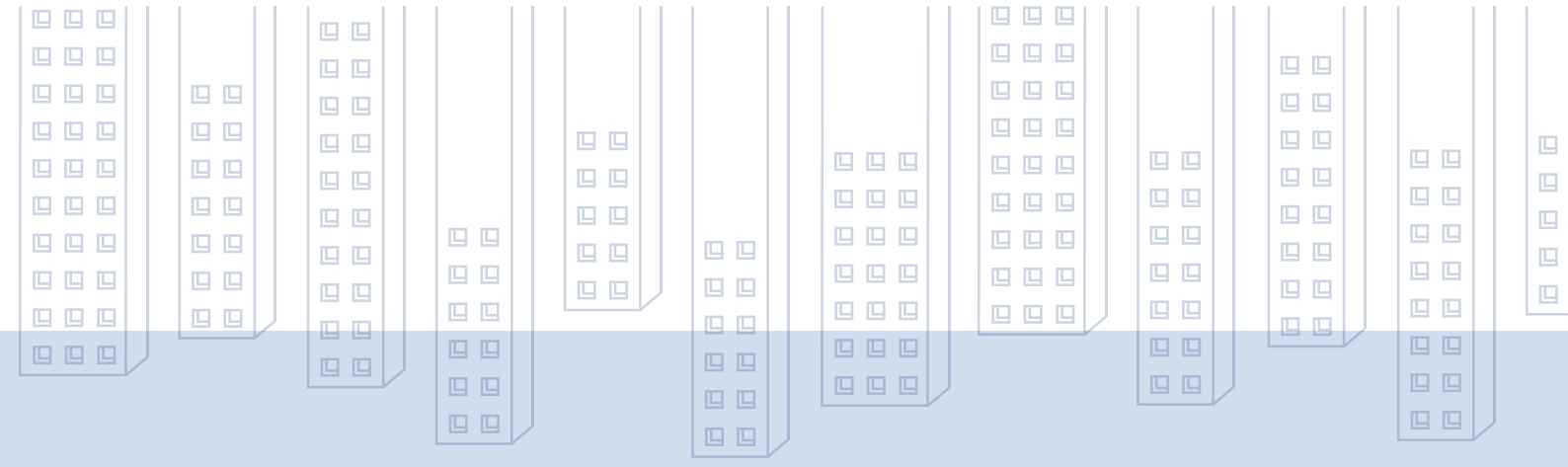
Telefon: +36 (1) 345-6041
E-mail: angelika.pasztor@ksh.hu

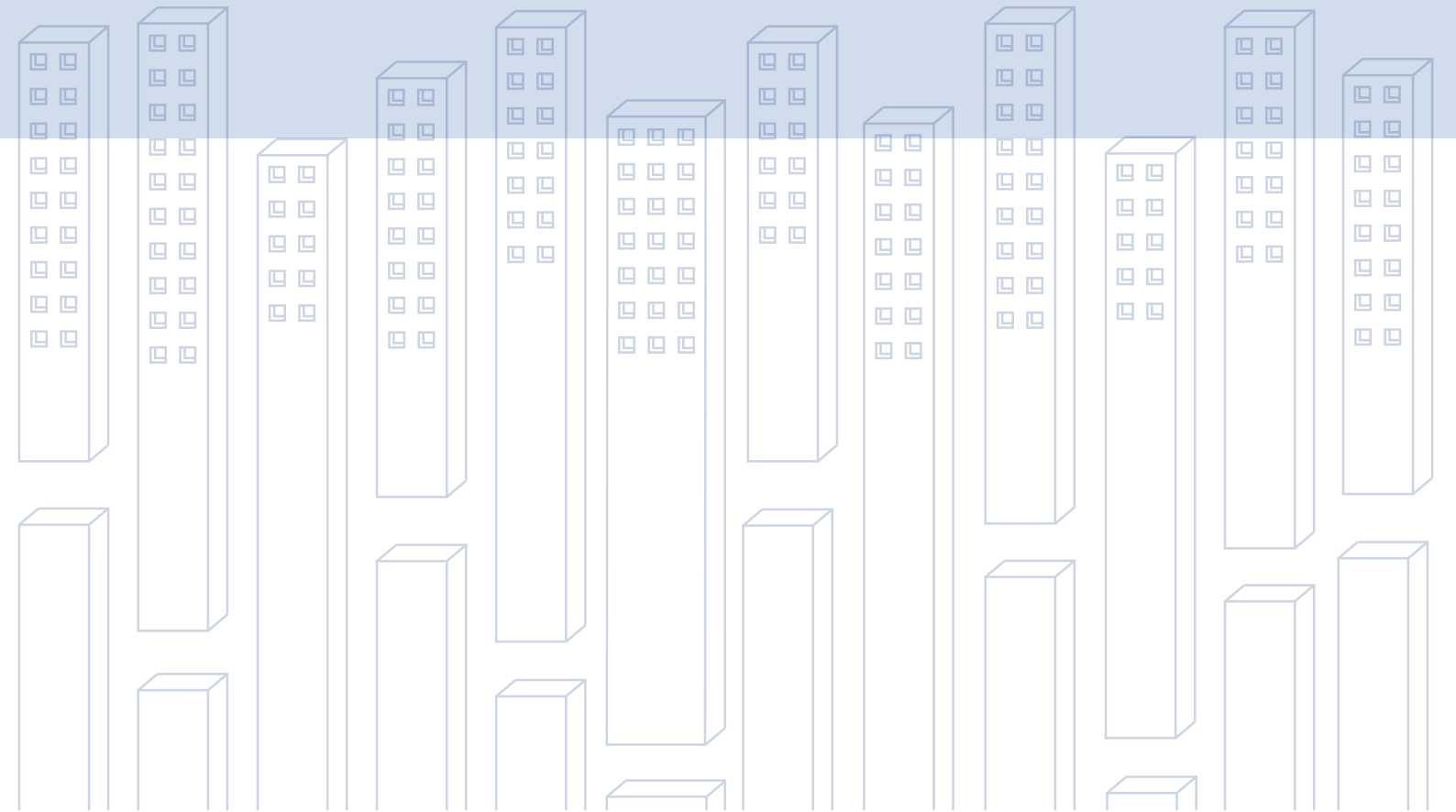
Honlap

http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=kiadvany_nsf

DEMOGRÁFIA

63/2020

Termékenységi, halandósági, vándorlási és népesedési scenáriók 195 országra és térségre 2017-től 2100-ig: a Globális Betegségteher-vizsgálatok előreszámításainak elemzése

Stein Emil Vollset et al.: Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study

The Lancet, 2020. 10285. sz. 1285–1306. p.

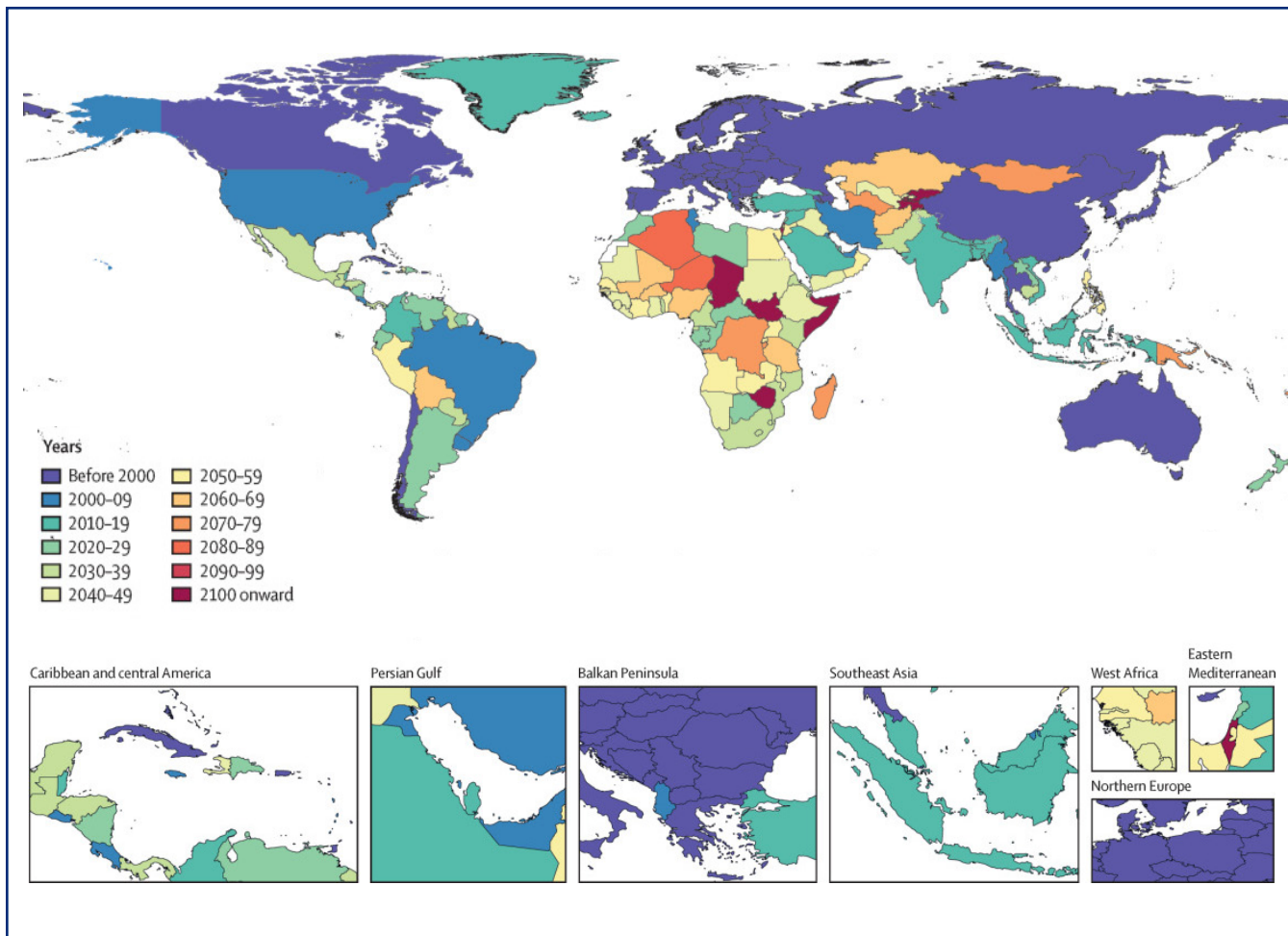
DOI: [10.1016/S0140-6736\(20\)30677-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30677-2)

A jövőbeni népességszámok elképzelhető mintáinak megértése nélkülözhetetlen a változó korstruktúrák, erőforrás- és egészségügyi szükségletek, valamint környezeti és gazdasági körülmények előrejelzéséhez és tervezéséhez. Az előreszámított termékenységi minták kulcsfontosságú inputot jelentenek a népességnagyság változásainak becsléséhez, de jelentős bizonytalansági tényezők, valamint különböző becslési és előrejelzési módszerek vannak körülöttük, lényeges eltéréseket okozva a világnépességre vonatkozó előrejelzésekben. A változó népességnagyság és korszerkezet számos országban mély gazdasági, társadalmi és geopolitikai hatásokkal járhat. A tanulmány szerzői új módszereket dolgoztak ki a halálozás, a termékenység, a vándorlás és a népességnagyság előrejelzésére, valamint felmérték a jövőben várható demográfiai elmozdulások lehetséges gazdasági és geopolitikai hatásait is.

A népesség alakulását referencia- és alternatív scenáriók alapján modellezték a termékenységi, vándorlási és halálozási arányszámok függvényeként. Statisztikai modelleket dolgoztak ki az 50 évesek befejezett kohorsztermékenységére, mivel ez az idő változását tekintve sokkal stabilabb mutató, mint az időszakos teljes termékenységi arány (TFR). A modell kialakításához felhasználták az iskolai végzettségek és a teljesített fogamzásgátlási szükségletek idősorait is. A korszpecifikus termékenységi arányokat a fenti befejezett kohorsztermékenység

és magyarázó változók függvényeként modellezték 2100-ig. A korszpecifikus halandóságot ugyancsak 2100-ig modellezték, aminél az elsődleges halálokokot, egy kockázati skaláris tényezőt, valamint egy autoregresszív integrált mozgóátlag (ARIMA) modellt alkalmaztak. A vándorlási egyenleg modellezéséhez a társadalmi-demográfiai mutatót, a nyers népességnövekedési arányt, valamint a háborúkkal és természeti katasztrófákkal összefüggő halálozást, továbbá az említett ARIMA modellt vették figyelembe. A modellkeret segítségével egy referenciascenárió és alternatív scenáriókat állítottak fel az iskolai végzettségekben történő változások gyorsasága, valamint a fogamzásgátlási igények teljesülésének mértéke alapján. Becslést készítettek a referenciascenárióban szereplő összes ország és terület GDP-jének nagyságáról. Az előreszámítási konfidencia-intervallumok (95%-os valószínűséget alkalmazva) a korábbi adatok inputjának, a modellbecsléseknek és az előreszámítási adatok eloszlásának bizonytalanságait tükrözik.

A globális TFR a referenciaként adott előreszámítási scenárió szerint 1,66 (95%-os valószínűséggel 1,33 és 2,08 közötti) volt 2100-ra. E scenárió alapján a világnépesség létszámának maximuma 2064-re várható 9,73 (8,84–10,9) milliárd fővel, ami 2100-ig 8,79 (6,83–11,8) milliárdra változhatna. Az előreszámítások 2100-ra az öt legnépesebb országgént Indiát (1,09 milliárd fővel), Nigériát (791 millió),

1. ábra¹: A nettó reprodukciós együttható 1 alá kerülésének időrendje a világrégiók térképén

A múltra vonatkozó becslések alapja a 2017. évi Globális Betegségteher-vizsgálat, a jövőre vonatkozóaké az előszámítás referenciaváltozata.

Kínát (732 millió), az Amerikai Egyesült Államokat (336 millió) és Pakisztánt (248 millió) jelölik meg, ugyancsak széles megbízhatósági intervallumokkal. A számítások egyúttal a korstruktúra jelentős átalakulását vetítik előre a világ számos régiójára, 2100-ig globális szinten 2,37 (1,91–2,87) milliárd 65 év feletti, míg 1,70 (1,11–2,81) milliárd 20 év alatti személlyel. 2050-ig 151 országban lenne a TFR az egyszerű reproduk-

ciós szintet jelentő 2,1 alatt, majd az ilyen országok száma 2100-ra elérné a 183-at. 23 olyan ország szerepel az előszámításokban (köztük Japán, Thaiföld és Spanyolország), amelyek a népességszáma 2017 és 2100 között több mint 50%-kal csökken, Kínáé 48%-kal lenne kevesebb (de igen széles megbízhatósági határokkal). 2035-re az előszámítás Kínát jelöli meg a legnagyobb gazdaságnak, de 2098-ra a referenciaként tekintett scenárió már ismét az Amerikai Egyesült Államokat jelzi előre legerősebb gazdasági hatalomként. Az alternatív scenáriók szerint a Fenntartható Fejlődési Célokon belül az oktatási és fogamzásgátlási célkitűzések elérése esetén a világnépesség 2100-ban 6,29 (4,82–8,73) milliárd fő lenne, míg 6,88 (5,27–9,51) milliárd fő, amennyiben 99 percentilis változás következne be e mutatók arányaiban.

A kutatás eredményei azt sugallják, hogy a nők iskolázottságának növekedése és a fogamzásgátlók alkalmazásának terjedése fokozni fogja a termékenység csökkenő trendjét és a népességnövekedés lassulását. A TFR tartós reprodukciós szint alatt maradása sok országban, ideértve Kínát és Indiát is, jelentős gazdasági, társadalmi, környezeti és geopolitikai

¹ A nettó (tisztított) reprodukciós együttható azt fejezi ki, hogy az adott év kor szerinti születési gyakorisága mellett az egy nőre jutó leánygyermek közül az adott év halandósága mellett hányan jutnának el a szülőképes életkorba. Ha a mutató értéke 1, az a népesség stagnálását mutatja, az 1-nél nagyobb érték szaporodást, az 1-nél kisebb érték fogyást jelent. (Rózsa Gábor megjegyzése – forrás: KSH).

következményeket ígér. Az elkövetkező évek során nélkülözhetetlen lesz a megfelelő politikai megoldások érvényesítése a folytatódó alacsony termékenységhez való alkalmazkodás, egyúttal a női reprodukív egészség fenntartása és javítása érdekében.

TÁRGYSZAVAK: termékenység, TFR, halandóság, vándorlás, korstruktúra, iskolázottság, fogamzásgátlás, népesedési scenáriók, előreszámítás 2017–2100, Globális Betegségteher-vizsgálat, ARIMA-modell, konfidencia-intervallum, nemzetközi összehasonlítás

RÓZSA GÁBOR

64/2020

Milyen családi-háztartási körülmények között élnek a Covid19-járvány miatt otthon maradásra kényszerülő emberek milliárdjai?

Stephanie Kramer: With billions confined to their homes worldwide, which living arrangements are most common?

Pew Research Center – Fact Tank, 2020. március 31. (online)

URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/03/31/with-billions-confined-to-their-homes-worldwide-which-living-arrangements-are-most-common/>

A koronavírus fertőzések és megbetegedések (Covid19) világméretű elterjedésével emberek milliárdjait kéri otthon maradásra, kivéve, ha a legszükségesebb bevásárlásaikat vagy egészségügyi ellátásukat intézik. Míg a karantén szabályok általában egy közösségre vonatkozóan azonosak, az egyes emberek tapasztalatai jelentősen változhatnak személyes életmódjuktól függően.

A Pew Research Center nemrégiben készült többrészes tanulmánya, amely a háztartások és családok életmódját vizsgálta százharminc országban és területen, igen jelentős különbségeket talált régióként és országonként az átlagemberek háztartásainak és családjainak nagyságát, illetve típusait illetően. Az ismertetett írás rövid betekintést nyújt a tanulmány néhány megállapításába, amely összefüggésben állhat a koronavírussal kapcsolatos karanténokkal.

Az egyszerű táblázat jól mutatja, hogyan szóródik a 4,9-es világtálag a 6 fölötti afrikai és közel-

keleti értékektől a kevéssel 3-at meghaladó európaiakig és észak-amerikaiakig. Azokban a háztartásokban, amelyekben sokan élnek együtt, a fertőzés veszélye nagyobb, ha bármely tagja megbetegszik vagy akár tünetmentes hordozója a koronavírussal.

Gambiában és Szenegálban élnek a világ népesebb háztartásai, illetve családjai, átlagosan több mint 12 fővel, de vannak nagyobb országok is meglehetősen nagyszámú együtt élő személylyel, például Pakisztán, ahol az átlagos háztartásnagyság 8,5, Nigéria (7,7) és India (5,8). Kínában, ahonnan a koronavírus-járvány kiindult, viszonylag alacsony ez az átlag (3,8), részben a több évtized óta megvalósított egy-gyermek-politika eredményeként. Latin-Amerikában a háztartásokban élő személyek átlagos száma 4,6, vagyis kissé alacsonyabb, mint a világtálag. Az Amerikai Egyesült Államokban az átlagos háztartásnagyság 3,4.

	Háztartások mérete
Subszaharai Afrika	6,9
Közél-Kelet és Észak-Afrika országai	6,2
Ázsia és Óceánia	5,0
Latin-Amerika és a Karib-térség	4,6
Észak-Amerika	3,3
Európa	3,1
A világ országai	4,9

1. táblázat: A háztartásokban élő személyek átlagos száma (fentről lefelé haladva)

Forrás: a Pew Research Center elemzése 2010 és 2018 közötti népszámlálási és más felvételi adatok alapján.

A koronavírussal kapcsolatos hivatalos intézkedések egyik végletén Latin-Amerikában a mexikói kormány felhívása volt, hogy egy hónapig mindenki maradjon otthon, a másikon a brazil elnök határozott kiállása, mely szerint „Brazília nem állhat le”.

A háztartás típusa is fontos a koronavírus hatásainak megtapasztalása szempontjából. Például az olyan háztartások, ahol más rokonok – nagynénik, nagyszülők, unokatestvérek – is együtt élnek a családdal a költségek és házimunkák megosztása mellett, egészen más kihívásokkal szembesülnek egy világjárvány során, mint az egyszülős családok, ahol egy felnőttnek kell gondoskodnia egy vagy több gyermekről.

A bővebb családos háztartás a legáltalánosabb együttélési forma, világszinten ilyenekben él az emberek 38%-a. Ezt követik a kétszülős háztartások – két felnőtt 18 év alatti gyermek(ek)kel –, a világnépesség 33%-ával. Indiában a népesség 54%-a él kibővített családokban, míg a kétszülő-gyermekes típus a legáltalánosabb (56%) a Közél-Kelet és Észak-Afrika régiójában, sőt Egyiptomban, Jordániában és a Palesztin területeken az arány még magasabb. Az Amerikai Egyesült Államokban is a kétszülős család a leggyakoribb (33%), a 18 éven aluli gyermekek mintegy kétharmada ilyen családban él.

A jelek szerint a gyermekek általában kevésbé betegsznek meg súlyosan a vírustól, de akaratlanul

tünetmentesen is megfertőzhetik a háztartásban élő idősebbeket. Ugyanakkor számos országban iskolákat zárnak be a Covid19 kitörése óta, amivel arra kényszerítik a szülőket, hogy ők tanítsák – vagy legalább felügyeljék – gyermekeiket otthon. Sok esetben a szülőknél megfelelő partner nélkül kell a járvány következményeit viselniük.

A világnépesség mintegy 4%-a, ezen belül a gyermekek 7%-a egyszülős családban él. Az Amerikai Egyesült Államok ez utóbbi tekintetben világszintű, a gyermekek 23%-a él ilyen háztartásban, de a világtátlagot messze meghaladó ez az arány az Egyesült Királyságban (21%), Oroszországban (18%), Franciaországban (16%) és Kanadában (15%) is.

Az idősebb személyeket különösen veszélyezteti az új koronavírus, ugyanakkor ők élnek világszinten a legnagyobb arányban egyszemélyes háztartásokban. A 60 éves és idősebb felnőttek 16%-a (ezen belül a nők 20, a férfiak 11%-a) él egyedül, míg ez az arány a 18 és 59 év közöttiek esetében csupán 4%.

Az egyedül élés egyébként is összekapcsolódhat mentális egészségi komplikációkkal, a pandémiás időszakban pedig, amikor a személyes kapcsolatokat korlátozzák, az egyedül élők mindenki másnál erősebben küzdenek a magányosság érzésével. Másfelől viszont a különélés hasznos is lehet, mivel csökkenti a háztartás más tagjaitól elkapható fertőzés veszélyét.

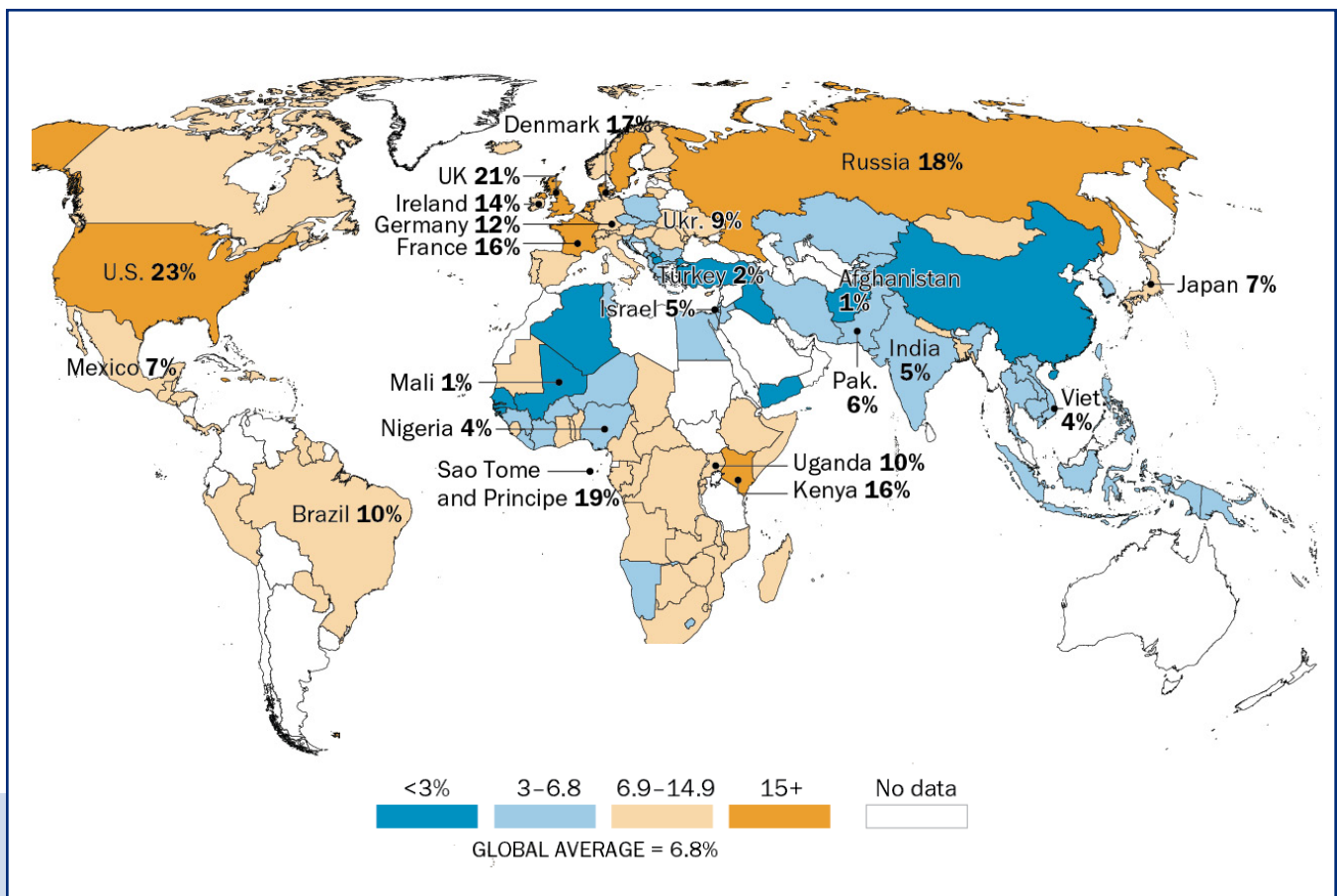
Az Amerikai Egyesült Államokban az egyedül élő idősek aránya (27%) magasabb, mint a legtöbb másik országban, részben azért, mert az egyszemélyes háztartások a gazdaságilag fejlett országokban általában is elterjedtebbek minden korcsoportot tekintve. Európában például a 60 éves és idősebb személyek 30%-a él egyszemélyes háztartásban, beleértve Franciaország, Németország, Olaszország és Spanyolország időskorú lakosait. Az Amerikai Egyesült Államokban a teljes népesség 11%-a, Európában 13%-a él egyszemélyes háztartásban, ami nagyjából háromszorosa a 4%-os világtátlagnak.

A világ más részein, így Ázsiában is, az egyszemélyes háztartások ritkábbak, Kínában például a népesség 5%-a él egyedül. A járvány által különösen érintett Iránban, valamint a kormányzat által márciusban kihirdetett három hetes lakáselhagyási tilalmat elszenvedett Indiában a népesség kevesebb mint 2%-a él egyedül. A kontinenshez tartozó országok közül Dél-Korea (21%) és Japán (15%) a kivétel, minden bizonnyal mivel viszonylag jómódúak az egy főre jutó GDP-t tekintve.

	Ázsia és Óceánia	Európa	Latin-Amerika és a Karib-térség	Közél-Kelet és Észak Afrika	Észak-Amerika	Szubszaharai Afrika	A világ országai
Kibővített családok	45%	26%	32%	27%	11%	35%	38%
Két szülő gyermekkel	31	26	39	56	33	37	33
	10	9	10	9	14	2	9
Párkapcsolat (gyermek nélkül)	7	19	6	3	20	2	8
Egyedül élő	3	13	3	1	11	2	4
Egy szülő gyermekkel	2	4	5	2	9	6	4
Poligám	<0,5	<0,5	<0,5	0,9	<0,5	11	2

2. táblázat: A különféle háztartástípusokban élő személyek aránya (%) a világ régióiban

Forrás: a Pew Research Center elemzése 2010 és 2018 közötti népszámlálási és más felvételi adatok alapján.

1. ábra: Az egyszülős családban élő 18 év alatti gyermekek aránya (%) a világ országaiban

Forrás: a Pew Research Center elemzése 2010 és 2018 közötti népszámlálási és más felvételi adatok alapján.

(A megállapítások alapját a Pew Research Centernek a 2010 és 2018 közötti népszámlálásokra és más adatfelvételekre vonatkozó adatelemzései, illetve a Nemzetközi Valutaalap amerikai dollárban számított GDP-adatai szolgáltatták.)

TÁRGYSZAVAK: koronavírus betegség (Covid19), világjárvány, karantén, háztartás- és családstruktúra, népszámlálási és demográfiai adatok, GDP, Pew Research Center, Világbank adatai, regionális és nemzetközi összehasonlítás

RÓZSA GÁBOR

65/2020

A testvérek száma és az iskolai végzettség közötti kapcsolat kohorszok szerinti eltérései huszonhat alacsony termékenyséű országban

Seongsoo Choi – Riley Taiji – Manting Chen – Christiaan Monden: Cohort Trends in the Association Between Sibship Size and Educational Attainment in 26 Low-Fertility Countries *Demography*, 2020. június 22. 1035–1062. p. (online)

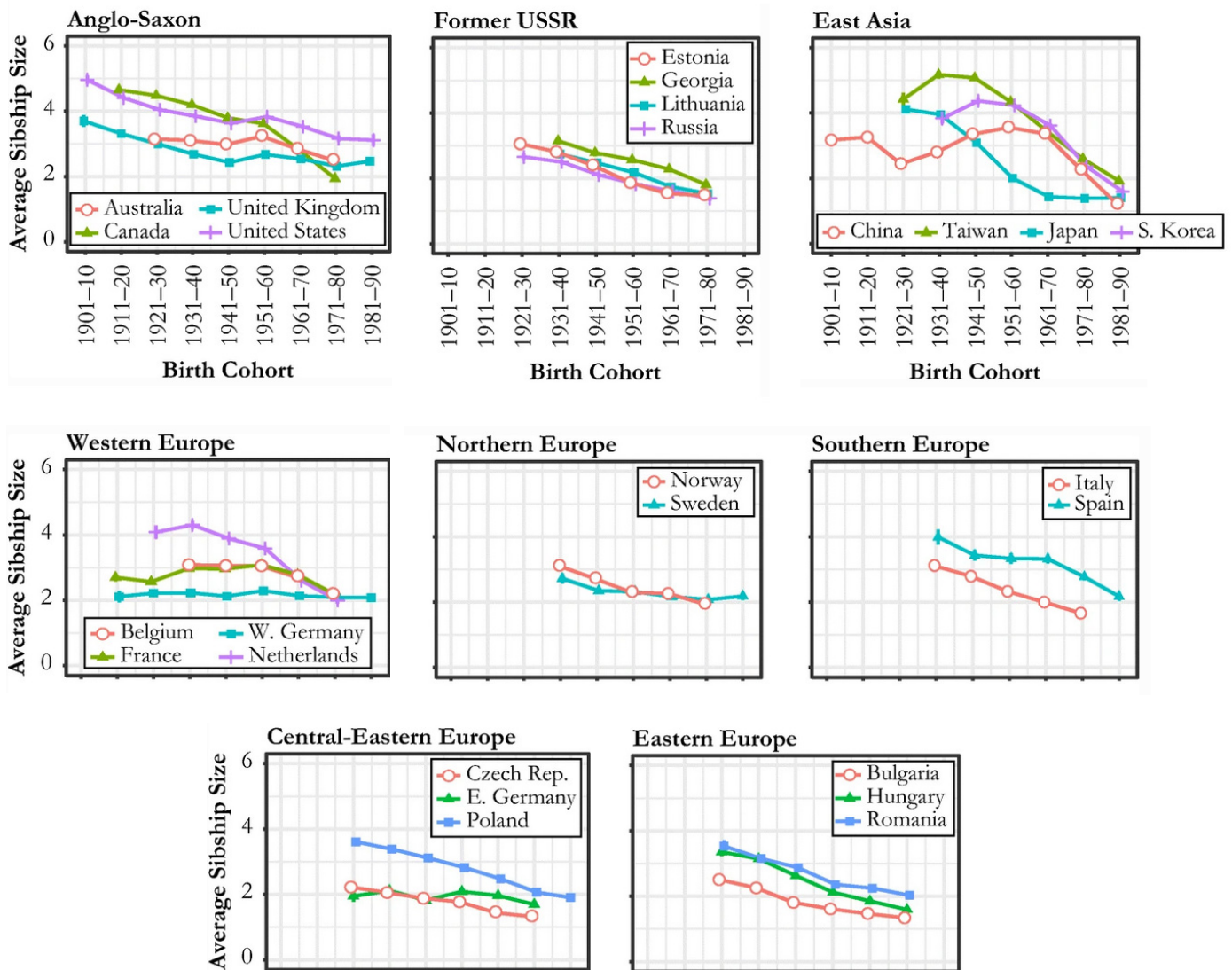
DOI: [10.1007/s13524-020-00885-5](https://doi.org/10.1007/s13524-020-00885-5)

Számos országban megfigyelhető, hogy a több testvérrel felnövő gyermekek iskolai végzettsége általában alacsonyabb, mint a kisebb létszámú családokban élőké, azonban eddig nem vizsgálták e hátrány országok közötti és országokon belüli eltéréseit. A tanulmány szerzői egy új összehasonlító adatbázis (Nemzetközi adatbázis a testvérek számáról és az iskolai végzettségről – ISEAD) felhasználásával bemutatják, hogy milyen a testvérek növekvő számának iskolai végzettségben mérhető negatív következménye, és ez hogyan változott a múlt század egyes születési kohorszainál.

Az elemzés legfontosabb megállapítása szerint az országok többségében a több testvér az iskolai végzettség megszerzésében hátrányos helyzetet teremt. Az 1931–1940 és az 1971–1980-as időszakok születési kohorszai között a vizsgálatban szerepelt huszonhat országból tizenhatban statisztikailag szignifikáns növekedés mérhető a testvérek számának az iskoláztatásra gyakorolt hátrányos hatásában, és csak kettőben mutat érzékelhető csökkenést. Azt is kimutatják,

hogy ezek a trendek alapvetően különbözhetnek a régiókon belül és azok között. Az egy újabb testvér megjelenése által okozott hátrány növekedési trendje a volt szocialista országokban a legerősebb (0,34 év) és Kelet-Ázsia államaiban (0,34 év), ettől kissé elmarad Nyugat-Európában (0,20 év). Ezzel szemben a növekvő családnagyság hátrányos hatása az iskolai végzettségre szinte eltűnik az északi (0,05 év) és az angol-szász országokban, sőt az utóbbiakban csökkenésbe fordul át (-0,11 év).

A szerzők szerint a közpolitikák szerepe és a gazdasági rendszerek átmenete észszerű magyarázatot ad a poszt-szocialista és kelet-ázsiai országokban megfigyelhető folyamatokra, valamint a folyamatosan gyengülő trendre, amely két északi országban tapasztalható. Néhány országban a hátrányokat mutató trendek erősödtek, beleértve egy német nyugat-európai országot (például Franciaország és Belgium). Ugyanakkor egyes regionális és országspecifikus trendek nem alkalmasak általános következtetések levonására. Négy nyugat-európai

1. ábra: Az átlagos testvérszám kohorsztrendjei

ország például növekvő családnagyságból származó iskolázottsági hátrányt mutat annak ellenére, hogy relatíve erős és kiterjedt közpolitikai rendszerek vannak. A szerzők hipotézise szerint a családnagyságból eredő hátrány Dél-Európára is jellemző, ilyen trendet találtak Spanyolországban, ugyanakkor nincs egyértelmű bizonyíték e téren Olaszországra. Vannak régió belüli változások, amelyekre nem találtak makroszintű magyarázatokat, mint például a korábbi Szovjetunióhoz tartozó köztársaságok esetében, de figyelemre méltó eltérések mérhetők a kelet-ázsiai országok később született kohorszaiban is. Ezért is sajnálatos, hogy az országspecifikus tényezőkre e tanulmány nem térhetett ki. Igen figyelemreméltó állítás viszont, hogy jól magyarázható a családnagy-

ságból adódó stagnáló vagy gyengülő hátrány az angolszász országokban. Ezek az államok nem mentek át az olyan makrogazdasági tényezők által befolyásolt változásokon, mint amelyek megjelentek más országokban. Megemlíthető, hogy az Amerikai Egyesült Államokban az iskolai végzettségre gyakorolt gyengülő negatív előjelű családnagyság-hatás az államilag támogatott beruházások és a kapcsolt programok eredménye lehet, amelyek kikapcsolják a családi háttérrel. A nemzetközi összehasonlítás azt sejteti, hogy a közpolitikák szerepének középpontba emelése túl általános, és szükség lenne további intézményi és kulturális tényezők figyelembevételére, más angolszász országokkal megosztva. Valójában ezekben az államokban relatíve magas a termé-

kenység, annak ellenére, hogy liberális kormányzati rendszert működtetnek (gyenge közpolitika, erős piaci megközelítések), fókuszba állítva más történeti és kulturális tényezők fontosságát, mint a valláosság, a gyermekbarát értékorientáció és a nagyszámú bevándorló népesség. Az Amerikai Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban például az egyének azt érzik, ha gyermekük van, akkor az kevésbé költséges, mint más európai országokban. A családnagyságból eredő gyengülő hátrány angol-szász rendszere kapcsolatban lehet a folyamatosan magas termékenységgel és a társadalmi-kulturális tényezők fenntartásával.

E tanulmány hozzájárul ahhoz a kutatáshoz, amely vizsgálja a családnagyság alakulásának szerepét az iskolai végzettség nemzedékek közötti reprodukciójában, illetve általánosabban a társadalmi-gazdasági státus és az iskolázottság kapcsolatát nemzetközi összehasonlításban. Azt állítják, hogy a csökkenő családnagyság általános demográfiai trendje két következménnyel jár a gyermekek számára. Egyrészt az összetétel változása miatt kevesebb gyermek szenved el a nagycsaládból adódó hátrányokat, ami egyik útja a társadalmi-gazdasági státus nemzedékek közötti továbbadásának. Másrészt felismerve a nagycsaládok hátrányát, kiscsaládok válhatnak jellemzővé, ahol teljesíteni tudják a magas iskolai végzettség megszerzésének követelményét. A szerzők szerint a társadalmi és gazdasági intézményekben és politikákban végbemenő többrányú makroszintű változások mérsékelhetőek, és összekapcsolhatják a nemzedékek közötti folyamatokat.

Ráadásul a családnagyság növekvő szintje a szülői iskolázottság szempontjából számos országban azt vonja maga után, hogy a családnagyság változtatása fontos tényező lehet az oktatás generációk közötti reprodukciójában. A korábbi kutatások azt mutatták, hogy a gyermekek száma (szülői perspektívából) fontos közvetítő láncszem az iskolázottság reprodukciójában. A demográfiai átmenet idején tapasztalt csökkenő családnagyság nem egyformán alakul a szülők társadalmi-gazdasági csoportjai szerint. Ha ez utóbbi lejtő a családnagyságban egyre inkább negatívvá válik (például kevesebb gyermek születik a magas társadalmi-gazdasági státusú szülők-től) és a kiscsaládok előnye válik egyre nagyobbá, a potenciális szülők korlátozni fogják családnagyságukat, hogy utódaik számára előnyöket szerezzenek. A növekvő családnagyságból eredő hátrányok a volt szocialista és kelet-ázsiai országokban azt mutatják,

hogy sokan választják ezt a stratégiát a magas státusú csoportokhoz tartozók közül. A trend ezekben az országokban a kis családméret felé halad, ahol meg kellene érteni, hogy milyen a generációk közötti mobilitás és annak érzékelése.

A szerzők átfogó kutatásokat javasolnak, és hangsúlyozzák a demográfiai változások szerepét a társadalmi-gazdasági előnyök és hátrányok generációk közötti továbbadásában. Az utóbbi időben több tanulmány rávilágít a házasságban és a termékenységekben meglévő különbségek fontosságára a nemzedékek közötti mobilitás szempontjából. Az alacsony termékenységű társadalmakban az elmúlt évtizedekben a társadalmi rétegződés új mintái bukkantak fel mind a házasság, mind a termékenység terén. Például egyes országokban pozitív előjelű kapcsolatot találtak a termékenység és a női munkaerő piaci részvétel között, vagyis a nők gazdasági szerepének erősödése a termékenység fontos előrejelzőjévé válik. A családnagyság ilyen rétegződést mutató mintái nem egyformán jelennek meg a társadalmakban, mert nagyban függenek az országspecifikus intézményektől és politikáktól. A nők gazdasági szerepének növekedése összefügg relatív jólétükkel és javuló életlehetőségeikkel. Egyes országokban sikerült megvalósítani azokat a strukturális körülményeket, amelyek szükségesek a nők sikeres iskoláztatásához, mások viszont kudarcot vallottak a hagyományos csapdák legyőzésében a megfelelő politikai támogatás hiánya miatt. A demográfiai tényezők szerepe a források és a státus nemzedékek közötti átadásában gyakran változhat, mégpedig inkább kiszámítható, mint véletlen tényezőként.

E dolgozat egyik korlátja, hogy csak az alacsony termékenységű országokat vizsgálja, ami szűkíti a megállapítások általánosabb érvényességét. Nem veszi be például az összehasonlításba a valaha magas, de most alacsony termékenységű országokat, illetve a valaha magas és még mindig legalább közepes termékenységű társadalmakat.

TÁRGYSZAVAK: családnagyság, testvérek száma, iskolai végzettség, társadalmi-gazdasági státus, kohorszvizsgálat, legkisebb négyzetek módszere, alacsony termékenység, nemzetközi adatbázis, nemzetközi összehasonlítás

HAJNAL BÉLA

A németországi népességkutatás új adatinfrastruktúrája

Bernhard Gückel: Eine neue Dateninfrastruktur für die demografische Forschung
Bevölkerungsforschung Aktuell, 2020. 1. sz. 8–9. p.

URL: https://www.bib.bund.de/Publikation/2020/pdf/Bevoelkerungsforschung-Aktuell-1-2020.pdf?__blob=publicationFile&v=4

A Német Szövetségi Népességkutató Intézet (Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung – BiB) folyóirata a németországi új családkutatási panelről (FReDA – Das familiendemografische Panel) tudósít. A projekt résztvevői:

- a Német Szövetségi Népességkutató Intézet (BiB), a FReDA projekt irányítója,
- a GESIS Társadalomkutató Intézet (Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften),
- a Kölni Egyetem által képviselt konzorcium, amely a családtagok kapcsolatait tanulmányozza a PAIRFAM (Relations and Family Members) programjaival.

A bemutatott új projekt támogatási előirányzata 2024-ig mintegy 12,5 millió euró, amelyet a szövetségi oktatás- és kutatásügyi, valamint belügyi minisztériumi költségvetési fejezetek tartalmaznak.

A már kialakított panelek (Generations and Gender Survey – GGS, németországi családpanel) adatfelvételei koordináltan folytathatók a FReDA-projekt keretében. Az említett németországi adatfelvételek az Európai Unió családkutatási adatbázisaihoz kapcsolódnak.

A kutatók a panelekbe választott, párkapcsolatban levő férfiakat és nőket korábban is rendszeresen kérdezték, az új projekt keretében összehangolják a családdemográfiai kutatások intézményeinek feladatait. A GGS-panel legutóbbi németországi adatgyűjtése 2008-ban volt, a PAIRFAM paneljének folyó felvételei 2022-ig tartanak. Az évek során információhiány mutatkozott, és az adatigényeknek megfelelően alakítják ki a FReDA-projekt koordinált felvételeit a családdemográfiai témakörökben.

A GGS felvételi eredményeinek nemzetközi összehasonlításai háromévente követik egymást, a FReDA

a panelbe választottak adatait ehhez az európai projekthez is igazodva évente méri fel. A projekt kutatási eredményei, összehangolt adatbázisai szakmai információkat, ajánlásokat szolgáltatnak a családügyi szakpolitika döntéseihez is.

A FReDA 2020-ban induló panelje több mint 14 ezer megkérdezettet tartalmaz, akik jelenleg a 18–49 éves korcsoportokba tartoznak. Az éves kikérdezés történhet online kapcsolattal, valamint postai úton. A panelbe azok választhatók, akik megfelelő választ adtak a toborzáskor feltett kérdésekre.

A családdemográfiai projekt közreadott kutatási eredményei interdiszciplináris felhasználásra alkalmasak, ide értve

- a családszociológia,
- a családdemográfia,
- a pszichológia,
- a családi gazdálkodás,
- az adatgyűjtési módszertan,
- a közegészségügy

és sok egyéb szakterület tanulmányainak adatigényeit.

A FReDA-projekt „lélegző” infrastruktúrája a családdemográfia mutatósorozatait 5, 10 évnnyi vagy annál is hosszabb távlatban képes szolgáltatni, megfelelő továbbvezetés és rendszeres tartalmi, módszertani fejlesztések eredményeként. Kialakították a projekt egyes nyitott kutatási moduljait, azok pályázati feltételeit. A projekt a kutatási ötletek támogatási igényeinek versenyztetését valósítja meg, átlátható értékeléssel. Minden igazoltan felkészült kutató részt vehet a projekt feladataiban.

A projekt közleménysorozata a nem tudományos közvéleményt is tájékoztatja a családdemográfia

kutatások fontosabb eredményeiről, szakpolitikai ajánlásairól.

Néhány példa a FReDA-projekt kiemelt kutatási témaköreire:

- A családok eredetileg tervezett gyerekvállalási terve miért nem valósul meg az évek múltával?
- Milyen jellegzetes kulturális, jövedelmi, családpolitikai összefüggés magyarázza a gyerekvállalás időbeli eltolódását, milyen releváns mechanizmusokkal?
- A családok – a már megszületett gyereket követően – milyen családnagyságot terveznek hosszabb távon, milyen ütemezéssel?
- A németországi bevándorlás miként befolyásolja a teljes termékenységi arány alakulását, a családok (rétegekre jellemző) gyerekszámát?
- Milyen hatású a családokra a nők foglalkoztatása, a nemek szerepvállalása, a munkaerőpiac, a családpolitika?
- Milyen felmért következményei vannak a válásoknak?
- Milyen a családi nevelés, a szülők és a gyerekek viszonya?

- Hogyan alakulnak az életkörülmények, és milyen a válaszolók elégedettsége?

A projektet irányító intézmény (BiB) koordinálja a kérdőívek kialakítását, a nyilvánosságra hozott eredményeket, a tájékoztatást, a résztvevők feladatait. Az intézmény a tartalmi koordináció mellett az adatfelvételi metodikát és infrastruktúrát is fejleszti, összhangban az Európai Unió Generations and Gender Programjának (GGS) adattovábbítási előírásaival.

A projekt a szakmai közvélemény rendszeres tájékoztatására hírleveleket ad ki, felhasználói konferenciákat szervez és a szakpolitikai kérdésekhez kapcsolódó szakmai háttér tanulmányokat állít össze. A BiB feladata a költségvetési előirányzatokkal kapcsolatos jelentéstétel és elszámolás, a támogató szaktárcák előírásainak megfelelően.

TÁRGYSZAVAK: családkutatási projekt (FReDA), adatgyűjtés, GGS, Szövetségi Népeségkutató Intézet (BiB), GESIS, PAIRFAM-konzorcium, Németország, 2020–2024

NÁDUDVARI ZOLTÁN

67/2020

Túl sok és ugyanakkor kevés is: a császármetszés kettős terhe

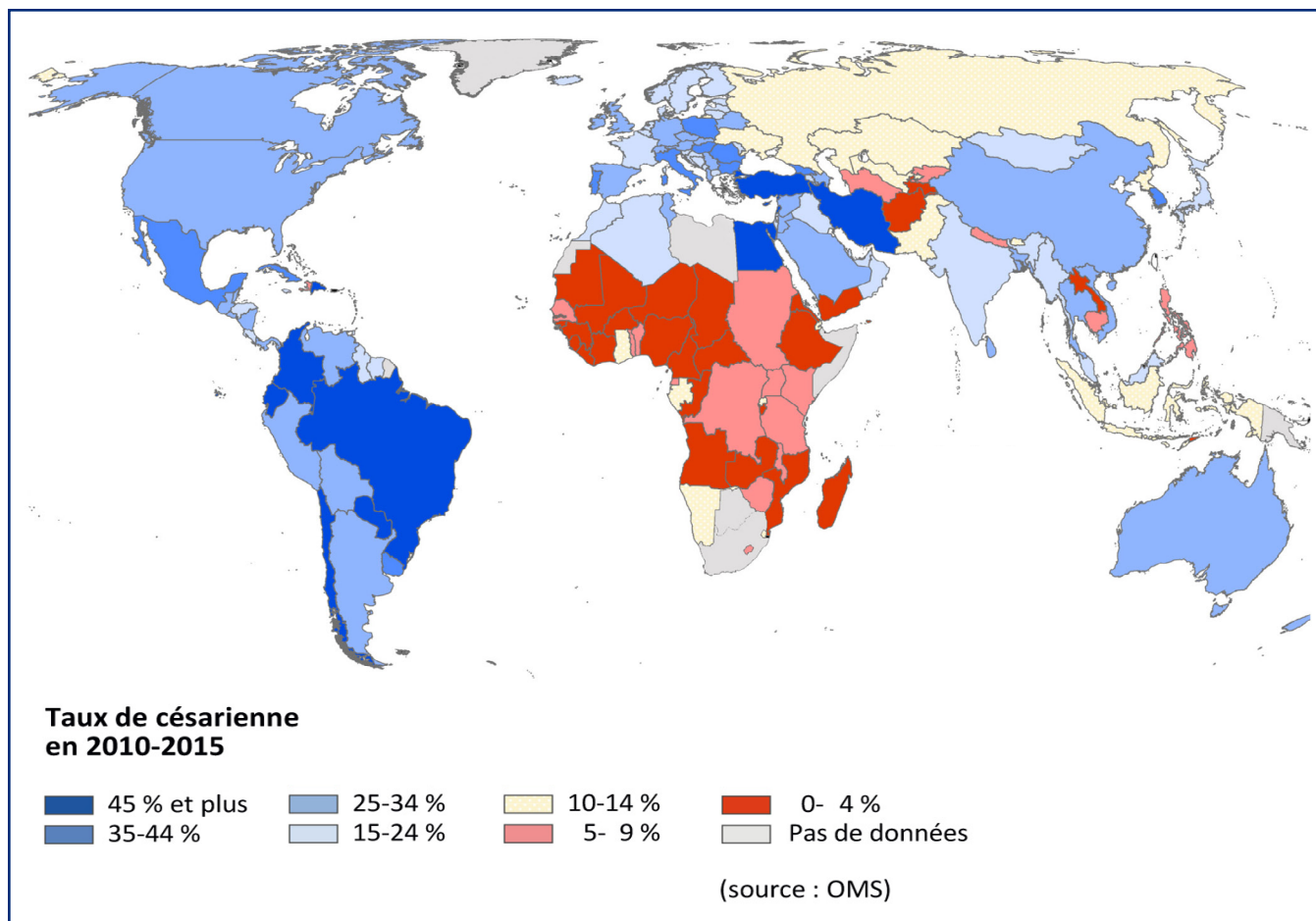
Alexandre Dumont – Christophe Z. Guilmoto: Trop et pas assez à la fois: le double fardeau de la césarienne

Population&Sociétés, 2020. 581. sz. 1–4. p.

URL: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/30459/581.population.societes.septembre.2020.cesarienne.fr.pdf

A császármetszés sebészi beavatkozás, amellyel megakadályozható az anyák és újszülöttek halálózása, amennyiben elvégzése orvosiilag indokolt. Világméretben a császármetszés aránya nőtt az elmúlt

évtizedekben. Egy százötven országra kiterjedő friss becslés szerint az összes szülés 21%-a császármetszéssel történik, az átlagok országtól függően 1% és 58% között változnak. A császármetszések globális aránya

1. ábra: A császármetszési arányok különbségei a világ országaiban, 2010–2015

Forrás: WHO.

negyedszázad alatt majdnem megháromszorozódott, az Egészségügyi Világszervezet (WHO) becslései szerint az 1990. évi 6,7%-ról a 2014. évi 19,1%-ra. Egy bizonyos szintet meghaladva a császármetszések megnövekedett gyakorisága nem járt jelentős előnyökkel az anyák egészsége vagy a perinatális állapot szempontjából, ami arra utal, hogy e műtétek egyre nagyobb hányada nem szükséges. Az viszont igaz, hogy amennyiben nincs hozzáférés megfelelő időben a császározáshoz egy szülészeti komplikáció során, az anya és a gyermek élete is veszélybe kerülhet. Számos nő szembesülhet ezzel a problémával terhessége idején, főként azokban a szegény országokban, amelyekben az egészségügyi rendszer alacsony színvonalú, és nem tud minden nő szükségleteinek megfelelni. Másfelől viszont a császármetszés rövid és hosszabb távú kockázatokat is rejt mind a nőket, mind a gyermekeket, mind pedig a jövőbeli terhességeket illetően, továbbá jelentős egészségügyi kiadásokkal jár. Ezek a kockáza-

tok magasabbak olyan helyeken, ahol a nők korlátozottan férnek hozzá jó minőségű szülészeti ellátáshoz.

A császármetszések gyakoriságának kitartó emelkedése világszerte gondot okoz az egészségügy számára. 1985-ben a WHO által felkért szakértői csoport 10 és 15% közötti sávban állapította meg a császármetszések ideális arányát a szüléseken belül. Ezekkel a határokkal kapcsolatban számos kritika hangzott el a nemzetközi tudományos és orvosi körök részéről, de egyes esetekben félre is értelmezték. A határok nem közvetlenül az egészségügyi intézetekre értendők, amelyek betegállománya jelentős mértékben eltérő lehet, hanem a terhes női népesség egészére. A WHO 2015-ben felhívást tett közzé a világban végrehajtott császármetszésekről, és megerősítette a 10–15%-os arányt mint ideális tartományt a népességre vonatkozóan. 10% alatt a császármetszési szükségletek nem teljesen tudnak megvalósulni, ami az anyai és perinatális halálozások többletéhez vezethet. A 10% feletti arányok sem biztosítanak önmagukban többlethasznot az anyai és a perinatális halandóság terén, míg 15% felett megnő a visszaélészerű alkalmazások kockázata.

A tanulmány két statisztikai adatsor kombinációját használja. Az egyik a WHO 2019-ben közzé tett

becslése az országok népességében történt születekre jutó császármetszések arányáról a 2010 és 2015 közötti időszakra vonatkozóan. A számok csak 174 országról állnak rendelkezésre, kimaradt például Görögország, ahol nemhivatalos források alapján a sajtó 2017-ben 57%-os becslést tett közzé, Tajvan (nemhivatalos adatok szerint 33% 2008-ban) és Dél-Afrika (26% 2015–2016-ban). Voltak olyan országok is, amelyekre semmiféle becslés nem volt elérhető (Pápua-Új-Guinea, Líbia, Szomália, Botswana). A másik statisztikai adatsor az ENSZ Népesedési Főosztályától származik, a 2010 és 2015 közötti születésszámok országonkénti átlagos számát bemutatva. Ez utóbbi adat a fenti arányokkal kombinálva adja meg a császármetszések évenkénti becsült számait.

A császármetszések aránya a WHO szerint 1% és 58% között változik a világ különböző országaiban. Huszonnyolc olyan országot találtak, amelyben az arány különösen alacsony, 5%-nál kisebb. Ezek háromnegyede a szubszaharai Afrikában, kisebb része Ázsiában található, a legalacsonyabb arányok Niger, Csád, Etiópia, Madagaszkár és Kelet-Timor esetében mutathatók ki (2% alatt). A hátrányos helyzetben lévő nagyobb országok között említhető Mali (2%), Nigéria (3%), Afganisztán (3%) és Kongó (5%). A császármetszések aránya fokozatosan emelkedik a fejlettség szintjével, és már több mint száz ország lépi át a WHO által ajánlott 15%-os felső korlátot, sőt 43 országban 30% feletti az arányok. Ez a csoport földrajzi tekintetben heterogén, vannak közöttük európai országok, mint Ciprus (57%), Grúzia (41%), Románia (40%) és Olaszország (35%), de csaknem felerészben latin-amerikai országokról van szó, ahol hosszú hagyománya van a császármetszések szülésnek. A Dominikai Köztársaság jár az élen (58%), Brazília (55%), Chile (50%) és Ecuador (49%) követi. Megfigyelhető ugyanakkor az emelkedő tendencia a Közel-Kelet és Kelet-Ázsia egyes részein is, például Törökországban, Libanonban és Iránban (46% és 48% közötti arányokkal), illetve Dél-Koreában (39%) és Kínában (35%). A császármetszési arány általánosságban kapcsolódik a fejlettség szintjének főbb mutatóihoz (jólét, oktatás, alacsony termékenység) és a magánszektor egészségügyben való elterjedéséhez. Ezek az összefüggések azonban nem adnak magyarázatot egyes regionális polarizálódásokra, mint ami például Latin-Amerikában megfigyelhető. A császározás terjedése mögött sokszor nem egészségügyi indokok, hanem a páciensek és az orvosok egyéb érdekei állnak. Ugyanakkor a leggazdagabb és nagyon fejlett egészségügyi rendszerű

országok között is vannak, amelyek ellenállnak a császározás további terjedésének, mint például Finnország, Hollandia, Svédország és Japán, ahol az arány nem éri el a 20%-ot.

Vegyük azokat az országokat, amelyekben a császármetszések aránya kívül esik a 10–15%-os ajánlott sávon. Ezeknél a tanulmány éves deficitéről és többletről szól, például Kolumbia esetében, ahol a császármetszések aránya 46%, a 15%-os felső korláthoz képest 31 pont a többlet, ami az évenkénti 746 ezer szülést figyelembe véve 230 ezer császározási többletet, egyúttal az évenkénti összes születek 31%-át és a végrehajtott császármetszések kétharmadát tette ki a 2010–2015-ös időszakban. Azokban az országokban, amelyek a 10%-os küszöb alatt vannak, világszinten 2,1 milliós az évenkénti császármetszési összedeficit, az érintett országokban történő születek 6%-a. A szubszaharai afrikai országok e vonatkozásban élen járnak, például Nigéria (évenkénti ötszázszáz császármetszési deficit), Etiópia (260 ezer), Kongó (150 ezer), Angola (hetvenezer) stb. A másik oldalon 11,9 milliós ösztöbblettel számolhatunk a 15%-os ajánlott arány felett teljesítő országokban, ami egyben a világban végrehajtott császármetszések 42%-át képviseli. Az ilyen országok földrajzi és egyéb tekintetben is meglehetősen különbözőek, ide tartozik például Kína (évenként 3,5 millió császármetszési többlettel), Brazília (1,2 millió), Egyiptom (930 ezer) és az Amerikai Egyesült Államok (670 ezer), míg Európa és a Maghreb országai viszonylag hátrébb sorolhatók. Miközben számos ország túlzásba viszi a császározás gyakorlatát, a szegény országokban ennek ellenkezője, a jelentős deficit érvényesül, ami valós halálozási kockázatokat jelent a szülés alatt és után.

Az ismertetett helyzet egyszerre teszi szükségessé a veszélyeztetett népességek kockázatmentes szüléshez jutásának biztosításával, valamint az orvosi indok nélkül végrehajtott császármetszések elleni harccal összefüggő erőfeszítéseket. Egészségügyileg nem alátámasztható esetek előfordulnak a fejlődő országok középosztályainál is, például Indiában, Indonéziában, sőt Afrika egyes országaiban is. Mindez a nemzeti egészségügyi hatóságokat egyfelől a születek fokozott egészségügyi támogatására, másfelől a császározás ellenőrzés nélküli terjedésének megelőzésére kényszeríti. A császármetszés gyakorisága ezzel együtt valószínűleg növekedni fog a jövőben.

A császármetszés terjedése koránt sincs megrekedve a világon. Aránya növekszik ott, ahol addig az átlag alatt volt, néhol nagyon is gyorsan, például Dél-

vagy Délkelet-Ázsiában. Ennek első jelei különösen a legkevésbé fejlett országokban mutatkoznak meg, ahol a biztonságos szüléshez való hozzáférés még mindig nagyon korlátozott, elsősorban a vidéki területeken és a szegények körében. A császármetszések arányának növekedése észrevehető az alacsony és közepes jövedelmű országok városaiban és gazdagabb községeiben is, ami súlyosbítja a reprodukív egészséghez való hozzáférés terén mutatkozó belső egyenlőtlenségeket. A fejlődő világban egyre terjed a szülés „modern” és biztonságos modellje, amely túlzó mértékben épít az orvosi ellátásra. Nő a sebészi köz-

reműködéssel történő szülések gyakorisága, amiben szerepet játszanak a fölösleges császármetszések is. Ezeket a szülő nők kényelme, az orvosok csekélyebb erőfeszítése és a magánklinikák profitja „indokolja”. A terápiák ilyen eszközlésének mérsékléséhez az orvosok és a páciensek világának közös fellépésére lenne szükség.

TÁRGYSZAVAK: szülés, császármetszés, WHO-ajánlás, anyai és perinatális halálozás, regionális és országok közötti összehasonlítás, 2010–2015

RÓZSA GÁBOR

68/2020

A fiatal felnőttek kapcsolatai a bizonytalanság időszakában: az együttélés esete az Amerikai Egyesült Államokban

Wendy D. Manning: Young Adulthood Relationships in an Era of Uncertainty: A Case for Cohabitation

Demography, 2020. 799–819. p.

DOI: [10.1007/s13524-020-00881-9](https://doi.org/10.1007/s13524-020-00881-9)

A családi helyzet változása a vizsgált évjáratok összehasonlított mintáiban egymástól eltérő életkorban és társadalmi környezetben történt.

A nem házas együttélések aránya a 25–29 éves nők népszámlálási mintájában 1990-ben 10%, 2000-ben 16%, 2010-ben 24% és a legutóbbi, 2015. évi országos felmérésben 27%.

Az 1988. évi felmérésben válaszolt 29–31 éves nők 82%-a volt valaha házas és 42%-a volt valaha (házasságon kívül) együtt élő. A későbbi, 2013. évi felmérés számarányai (61% és 74%) azt a tartós tendenciát jelzik, hogy az Y generáció növekvő arányban választja a házasságkötés nélküli együttélést az Amerikai Egyesült Államokban. A cikk összehasonlítja a két nemzedék mintájának mutatóival e tartós folyamat magyarázó tényezőit.

A nem házas és együtt élő nők rátájának változása egymástól eltér az ország három népcsoportjában.

A nők házasságkötési, gyerekvállalási döntése összefügg az iskolai végzettséggel.

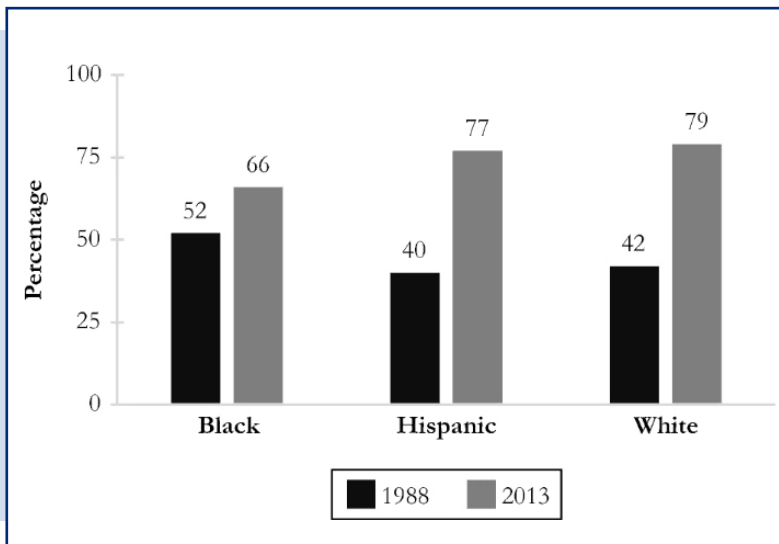
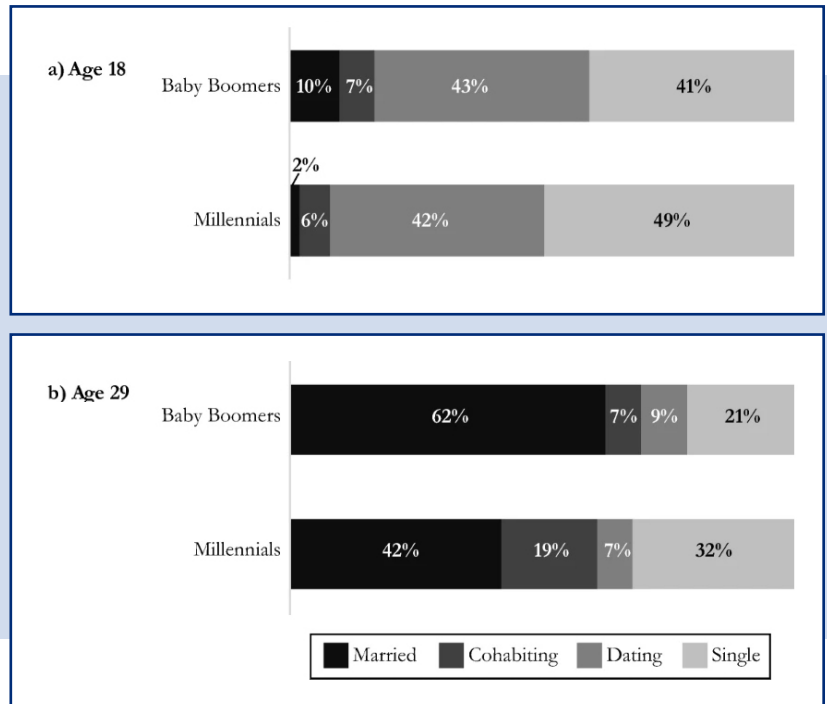
Az „összeköltözött” nem házas fiatal felnőttek együttélése véget ér, amikor megszűnik a kapcsolat, és ennek számaránya a baby boom generáció 1988-as mintájában kisebb, mint az Y nemzedékében 2013-ban.

A cikk összehasonlítja a két generáció fontosabb demográfiai mutatóit. Kiemelt magyarázó tényező a párkapcsolatokban a termékenység, a (nem házas) együttélés, az első és az ismételt házasságkötés rátája, az átlagos életéveik szerint.

A fiatal felnőtt házasságon kívüli párkapcsolata („összeköltözése”) több tényezőtől függ, amit egyidejűleg befolyásolnak a személyes felkészültségnek,

1. ábra: A fiatal felnőttek családi állapota 18 éves (bal oldali ábra) és 29 éves (jobb oldali ábra) életkorban generációk és kategóriák* szerint az Amerikai Egyesült Államokban, százalék (a kohorsz mintája = 100)

*A felső diagramok az 1946 és 1964 közötti baby boom, az alsók az Y generációra (1980 és 1995 közötti évről) vonatkozó százalékos megoszlások, a családi állapotok (balról jobbra) házas, együtt élő, párkereső, egyedül él (szingli).

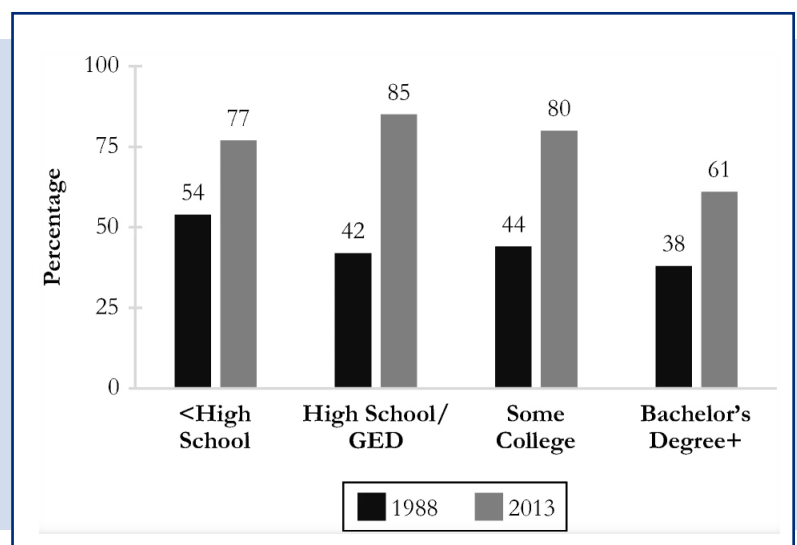

2. ábra: A korábban már (házasságon kívül) együtt élők számaránya a 29–31 éves nők csoportjában népcsoport* szerint az Amerikai Egyesült Államokban, 1988-ban és 2013-ban, százalék (a kohorsz mintája = 100)

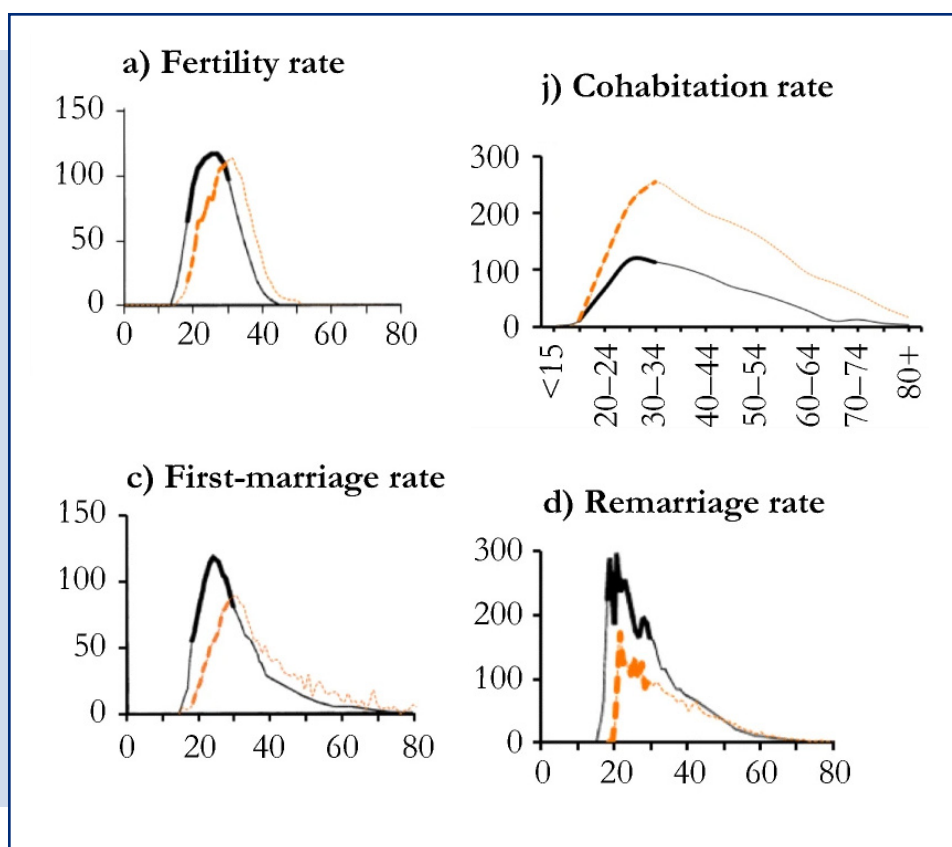
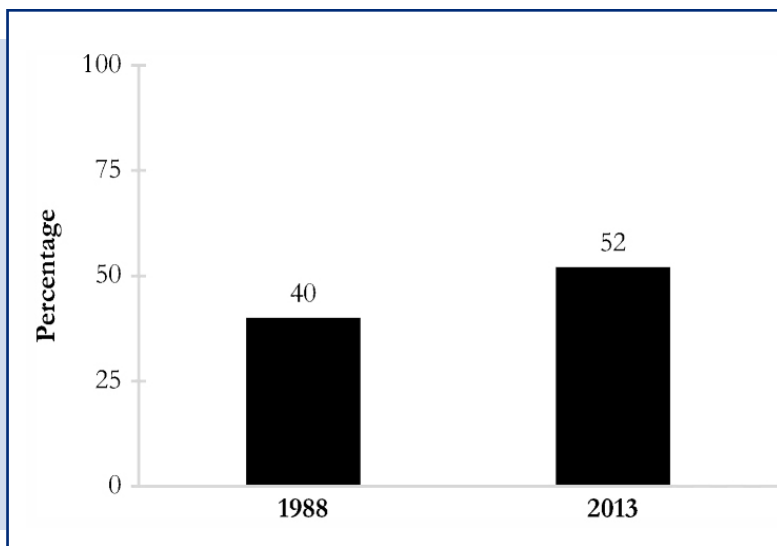
*A népcsoportok balról jobbra: fekete, spanyol-ajkú és fehér.

3. ábra: A 29–31 éves nők iskolai végzettségének* számaránya az Amerikai Egyesült Államokban, 1988-ban és 2013-ban, százalék (a kohorsz mintája = 100)

*A legmagasabb iskolai végzettség (balról jobbra): középiskolánál alacsonyabb, középiskolai (a felnőttképzéssel együtt), felsőfokú, a BSC alapképzésnél magasabb szinten.

4. ábra: Az összeköltözött (nem házas) együttélését korábban megszüntető 29–31 éves nők számaránya az Amerikai Egyesült Államokban, 1988-ban és 2013-ban, százalék (a kohorsz mintája = 100)

5. ábra: A termékenység – a) felső sor, bal oldal –, az együttélés – j) felső sor, jobb oldal –, az első házasságkötés – c) alsó sor, bal oldal – és az újraházasodás – d) alsó sor, jobb oldal – számaránya évjárat* és átlagos életkor szerint az Amerikai Egyesült Államokban, ezrelék (a női kohorsz mintája = 1000)

*A folytonos vonal a baby boom, színes vonal az Y generáció mutatósorozata az idézett adatforrások szerint.

a társas kapcsolat szándékának és képességének részletesen elemzett összefüggései.

A baby boom generáció mintegy 90%-a kötött házasságot 40 éves koráig az American Community Survey (ACS) felmérés eredményei szerint, az 1965 és 1979 közötti évjárat (X nemzedék) férfi mintájában 75%, a nőkben 80% ez a számarány, az Y generáció várható rátái 65%, illetve 69%. Várhatóan ennél is alacsonyabbak lesznek az előreszámítások szerint.

A baby boom generáció túlnyomó része előzetes együttélés nélkül kötötte első házasságát. Az Y generáció mintájának mintegy 70%-a nem élt párkapcsolatban, mielőtt házasságot kötött. A nyolcvanas évek elején a felmért női minta 13%-a mással élt együtt a házasságkötése előtt, ez a ráta mintegy 33% 2013-ban. Az első összeköltözései kapcsolat nem a házasságkötés kapcsán történt a fiatal nők legutóbbi mintája mintegy 81%-ának esetén.

A baby boom generáció mintegy 66%-a házasságot is kötött a korábbi, együtt élő partnerével. Ez a számarány 2013-ban mintegy 40% az Y generáció mintájában. Ebben a mintában mintegy 75% a korábbi együttélés felbomlása után újabbat kezdett. A baby boom generáció rátája ennél kisebb, és akár 4

évig nem is kezdett új párkapcsolatot, míg az Y generáció esetén ez átlagosan 2 év. A két generáció összehasonlítása a gyerekvállalás mutatóit is tartalmazza mind a házaspárok, mind az együtt élő (összeköltözött) férfiak és nők mintáiban.

A két generáció párkapcsolatai további mélyebb demográfiai, társadalmi, gazdasági és szociológiai tanulmányokat igényelnek. Világszerte tapasztalt tendencia, hogy a fiatal felnőtt a korábbinál gyakrabban választ együttélést, ami összefügg a meg-

élhetés növekvő bizonytalanságával, a későbbi gyerekvállalással, a házasságnál kötetlenebb partnerkapcsolat előnyeivel.

TÁRGYSZAVAK: évjárat, baby boom generáció, X és Y generáció, családi állapot, házasság nélküli együtt élő párkapcsolat, házasság, válás, statisztikai adatforrás, demográfiai mutató, Amerikai Egyesült Államok, 1988, 2013

NÁDUDVARI ZOLTÁN

69/2020

Frissített adatok a németországi együttélési formákról és háztartásokról

Bereich „Lebensformen und Haushalte“ aktualisiert
Demografische Fakten, 2020. június 30.

URL: https://www.bib.bund.de/DE/Aktuelles/2020/2020-06-30-Demografische-Fakten-Aktualisierung-Lebensformen-Haushalte.html;jsessionid=76C0DCD964BEBB27B1D058C23140BB14.1_cid389

Mennyien élnek közös háztartásban, egyedül, házasságban, illetve elváltan Németországban? A Szövetségi Népeségkutató Intézet (BiB) több mint hatvan frissített ábrával és térképpel ad választ ezekre a kérdésekre. A rövid írás ezek közül két példát mutat be.

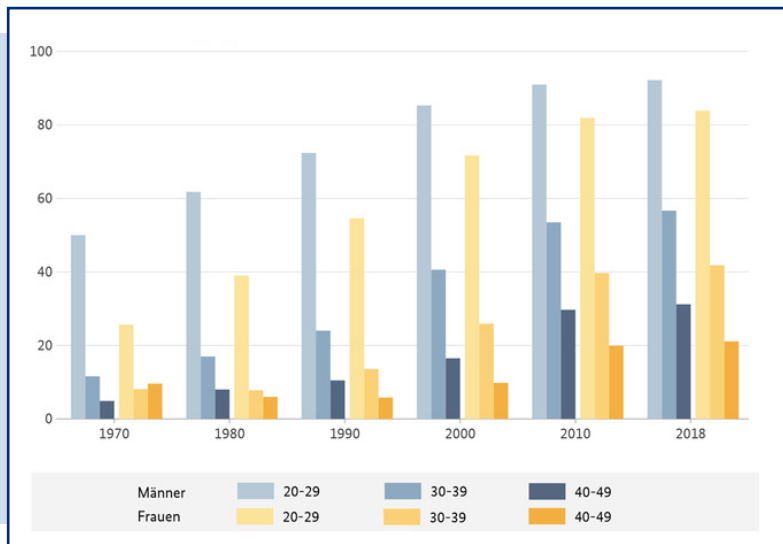
Németországban a 20 és 40 év közötti népesség jelentős többsége nőtlen, illetve hajadon. A 20–29 éves férfiak több mint 90%-a, míg a nők több mint 80%-a még nem élt házasságban, ez az arány a 30–39 éveseknél a férfiak esetében még mindig eléri a közel 60%-ot, míg a nőknél jó 40%.

1970-es adatokkal összehasonlítva az derül ki, hogy a fenti két korcsoport közül a fiatalabbaknál a nőtlen férfiak aránya megduplázódott, a hajadonké több mint háromszorosára nőtt. Ugyanebben a közel fél évszázadban a 30–39 éveseknél az arányok növekedése még szembeötlőbb, a nőtlen férfiak aránya háromszoros, a hajadon nőké ötszörös.

E számok azt mutatják, hogy a vizsgált időszakban jelentős változások következtek be az együtt- és különélés formáiban.

Ugyanakkor az adatok arra is utalnak, hogy egyrészt az első házasságkötésekre jóval magasabb korban kerül sor, másrészt jelentősen megnőtt a házasságkötés nélkül együtt élő párok aránya. A férfiak átlagosan 35, a nők 32 éves korukban, vagyis 9 évvel idősebben kötik első házasságukat, mint a fél évszázaddal korábbiak.

A házaspárok iskolai végzettségének szintje nőtt az utóbbi évek és évtizedek során, részben az oktatás általános térnyerése miatt, részben a házastársak közötti iskolázottsági szintkülönbség csökkenése, a nők felsőbb iskolai végzettségének erőteljes terjedése eredményeként. 2018-ban Németország egészét tekintve a házasságot kötöttek közel 63%-ánál (Nyugat-Németországban ennél kicsit kevesebb 61,4,

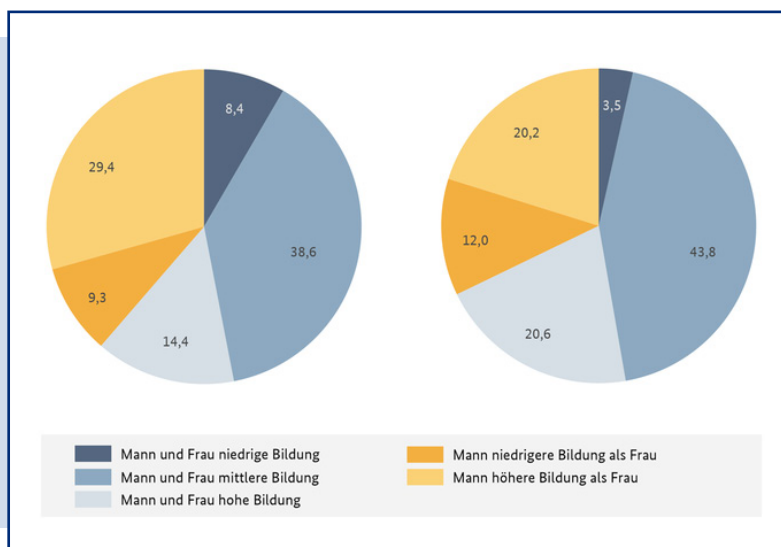

1. ábra: Nőtlenek és hajadonok korcsoportok és nemek szerint, az adott korcsoportú és nemű népesség százalékában (1970–2018)

Forrás: a Szövetségi Statisztikai Hivatal, valamint a Szövetségi Népeségkutató Intézet (BiB) számításai.

2. ábra: A házaspárok tagjaink iskolai végzettsége szerint (bal oldalon Nyugat-Németország Berlin nélkül, jobb oldalon Kelet-Németország Berlinnel)

Forrás: Szövetségi Népeségkutató Intézet (BiB) és Szövetségi Statisztikai Hivatal, mikrocenzus.

a keleti országrészben valamivel több, 67,9%) a két fél iskolai végzettsége azonos szintű volt, mégpedig többnyire középfokú, ideértve a befejezett kétszintű szakiskolai képzéseket is (sötétebb szürke az ország két felének iskolázottsági megoszlását bemutató grafikonokon). Ugyancsak összesítésben 28% körüli az olyan házaspárok aránya, amelyeknél a férj és alig 10% azoké, ahol a nő iskolai végzettsége a magasabb (az alábbi ábrán a világosabb, illetve a sötétebb sárga mezők mutatják a megoszlás különbségeit is az ország két felében).

Az iskolázottsági szint általános növekedése a házastársak magasabb végzettségében is nyilvánul. Jelentősen csökkent azoknak a házaspároknak az aránya, amelyekben mindkét fél alacsonyabb iskolázottságú (sötétkék), míg nőtt azoké, amelyek

mindkét tagja felsőfokú végzettséggel rendelkezik (világosabb szürke). A Kelet- és Nyugat-Németország eltéréseit mutató ábra szerint a házastársak iskolai végzettségének szintjei közötti eltérések jóval kevésbé hangsúlyosak az ország keleti felében, mint a nyugaton. Ettől az általános megállapítástól eltérően nyugaton a kelethez képest jóval nagyobb a házaspárok között azok aránya, ahol a férj végzettsége magasabb a feleségénél (29,4, illetve 20,2%).

TÁRGYSZAVAK: együttélési formák, nőtlenek és hajadonok, házasságkötés, házaspárok, háztartások, iskolai végzettség, Németország, 1970–2018

RÓZSA GÁBOR

A kultúra mérésének kiterjesztése kétmilliárd fős minta segítségével

Nick Obradovich et al.: Expanding the Measurement of Culture with a Sample of two Billion Humans.

NBER Working Paper, 2020. 27 827. sz. 1–54. p.

URL: <https://www.nber.org/papers/w27827.pdf>

Bár a kultúra meghatározó szerepet játszott az emberiség fejlődésében, vizsgálata a rendelkezésre álló eszközök szűkössége miatt korlátozott: a kutatók kénytelenek választani a skálázható, de ritka felmérések és a gazdag, de lehatárolt tartalmú etnográfiai módszerek között – szögezi le előljáróban a tízfős kutatócsoport által jegyzett tanulmány. A szerzők utalnak rá, hogy a témakör feltárása a társadalomtudományok törekvéseinek középpontjában áll, az antropológiától a szociológiáig, a közgazdaságtantól a pszichológiáig. A kultúra fogalmára már 1952-ben 164 különböző meghatározást azonosítottak,¹ ezek egy részéből kiindulva kezdődött el a jelenség kvantitatív módszerekkel végzett kutatása. Az operacionalizálható eljárások áttekintéséhez a szerzők egy olyan, összesen 121 ezzel kapcsolatos vizsgálatot kivonatolva ismertető összefoglalást ajánlanak,² amely vizsgálatok mindegyike a holland szociálpszichológus, Geert Hofstede (1928–2020) által kidolgozott módszertant tekinti kiindulópontnak, így módon a nemzeti kultúráknak a vezetéstudományban (valamint a világvérték-kutatásokban, World Value Survey, WVS) alkalmazott fogalmait tekinti vezérfonalául.

A szerzők rámutatnak, hogy az emberek kulturális ismérveire vonatkozó empirikus felvételek költ-

ségesek, időigényesek, következésképpen a kutatók mintegy felülről lefelé haladva végezték vizsgálataikat bizonyos embercsoportok szembeszökő és mérhető kulturális jellemzőiről – konyhaművészetükről, a művészet iránti érdeklődésükről, nyelvhasználatukról, a szépirodalom iránti fogékonyságukról, a vallásról, a politikai ideológiákról és intézményekről. Számos esetben a kulturális magatartások feltérképezése személyes megfigyeléseket igényel. Az ilyen jellegű vizsgálatok kiegészítésére, kihasználva napjaink gyökeresen megváltozott információs környezetének lehetőségeit, a tanulmány alulról felfelé haladó megközelítést javasol alkalmazni. Manapság az emberek idejük egyre növekvő hányadát fordítják olyan eszközök használatára, amelyek folyamatosan feljegyzik a felhasználók érdeklődéseire, hiedelmeire, preferenciáira, magatartására, valamint tartózkodási helyére és interakcióira vonatkozó mozzanatokat. Ez alkalmat teremt rá, hogy a kultúra hagyományos kvantitatív felméréseit globális méretekben kiegészítsék és kiterjesszék.

Az információs környezet átalakulását természetesen az internet, a közösségi oldalak, a Big Data, a dolgok internete, az okos városok megjelenése képviseli. A kultúra „sokdimenziós hiperfelületének” forrásként való alkalmazását üzleti szempontok ösztönözték, a termékek és szolgáltatások hatékony célba juttatása végett megkezdődött a felhasználók hiedelmeire, szokásaira és preferenciáira vonatkozó nagy mennyiségű adatok gyűjtése és tárolása. A szerzők utalnak a Facebooknak a felhasználók érdeklődési köreinek azonosítására alkalmazott eljárására, ahol a támpontokat az érintettek ötleírásai, kattintásai, „lájkolásai”, a letöltött alkalmazások, GPS-helyzetük alkotják, s mindezeket megkoronázza az

¹ Alfred Louis Kroeber – Clyde Kluckhohn: *Culture: A critical review of concepts and definitions*. (Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Harvard University, vol. 47, no. 1.). Cambridge, The Museum, 1952. 1–223. p.

² Vas Taras – Julie Rowney – Piers Steel: Half a century of measuring culture: Review of approaches, challenges, and limitations based on the analysis of 121 instruments for quantifying culture. *Journal of International Management*, 2009. 4. sz. 357–373. p.

átfogó inferencia, amely kiterjed a platformon és az azon kívüli aktivitásokra is. Mivel a Facebook nagy súlyt helyez a felhasználók érdeklődési köreinek osztályozására, akaratlanul is gazdag tárházat teremtett a kultúra elemeinek tanulmányozásához – kiváltképpen, mert a különböző témakörök tízezreit elérhetővé teszi a marketing célú alkalmazás-programozási felületén (API).

A szerzők ezt a felületet használva kísérelték meg a kultúra multidimenziós vizsgálatát, amihez hatvan-ezer különböző érdeklődési kört határoztak le. Ezeket a nyelvek közötti átjárhatóság érdekében előbb egyedi azonosítókkal látták el, majd földrajzi egységenként megalkották az érintett személyeknek az illető érdeklődési körben való részesezési vektorát (amivel egyaránt lehetővé vált az országok és a kisebb területi egységek vizsgálata). A Facebookon elérhető érdeklődési körök, a hagyományos és nem hagyományos kulturális jellemzők közötti átfedéseket néhány példán felsorolja a tanulmány *Kiegészítő információk* címmel ellátott függeléke. A táblázatba foglalt kimutatásból többek között kiolvasható, hogy a tradicionális besorolás szerinti művészetek fogalma a közösségi oldalon sok más mellett a Louvre múzeummal, a népművészettel, a konyhaművészettel vagy a videoművészettel azonosítható; a formalitásoké a házassággal, a házasság az iszlámban kérdéskörrel vagy a gépjárművek rendszámával; a vallás a transzcendenciával, az isteni kegyelemmel, a joruba vallással; a politikát a különböző pártok képviselik; a társadalmi struktúrákat a család, a házasság, a városháza, a társadalombiztosítás. A nem hagyományos besorolásnál feltűnnek a fociszurkolók (csapatonkénti érdeklődésekkel); az otthoni viseletek mint a T-pólók, bermudanadrág iránti, valamint a futás mint a maraton, az országúti futás meg a mezítlábas futás iránti érdeklődés.

A világszerte kétmilliárd egyéni felhasználó adatait alkalmazva első lépésben validálták a kultúrának ezt a mércéjét, egybevetve a kulturális távolság mérésében használatos hagyományos mérési eljárásokkal.³ A kulturális távolságok megállapítása alulról,

³ A kiindulópontot ehhez a WEIRD (nyugati, iskolázott, iparosított, gazdag és demokratikus) mozaikszóval jelölt nemzetek és az azon kívül esők közötti kulturális távolságokat árnyaló módszer jelentette, amelynek a maga részéről a világ értékvizsgálatait végző World Value Survey a vonatkozási pontja: Michael Muthukrishna – Adrian V. Bell – Joseph Henrich – Cameron M. Curtin – Alexander Gedranovich – Jason McInerney – Braden Thue: Measuring and Mapping Scales of Cultural and Psychological Distance. *Psychological Science*, 2020. 6. sz. 1–52. p. Elérhető: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3259613>.

illetve a felülről építkező eljárások megfelelésének ellenőrzése számos esetben pozitív és szignifikáns korrelációt mutatott. A korreláció csekélynek bizonyult az országok szintjén a nyelvi, földrajzi, vallási távolságok tekintetében – ugyanakkor a kultúra hagyományos fogalmait közvetlenebb módon mérő világérték-kutatásokkal (WVS) egybevetve a megfelelés nagyobb. A Facebookon észlelt érdeklődési irányok nagyságrenddel tágabb körben mozognak. Annak tisztázására, hogy ezzel a kultúra valóban több dimenzióját ragadják-e meg, elvégezték az alkalmazott eljárás és a WVS kérdéseinek főkomponens-elemzését azon a hatvankilenc országon, amely esetében mindkét adatforrás rendelkezésre áll. A kultúrának a Facebook érdeklődési körei által felállított mércéje az országok közötti variancia 80%-át magyarázza háromszor annyi főkomponens alkalmazásával, mint amennyi a WVS 80%-os varianciájának magyarázatához szükséges, ami igazolja, hogy a Facebook a kultúra szerteágazóbb dimenzióit fedi le.

Szemügyre vették azt is, hogy egyes országoknak a szerzők által alkalmazott mércével képzett klaszterei tükrözik-e a kulturális hasonlóságokra vonatkozó koncepciókat (a felszíni érvényesség fokmérőjeként). A mintába azok az országok kerültek be, amelyeknél egyaránt elérhetőek voltak a Facebook és a WVS adatai, továbbá lakosságuk száma meghaladja a 300 ezer főt és a Facebook elterjedtsége több mint 5%. Az eredményeket megjelenítő dendrogramról leolvasható, hogy Magyarország egy ágra került Csehországgal, Szlovákiával, Lengyelországgal, valamint Bulgáriával, Romániával, Szlovéniával, Horvátországgal és Litvániával. Az országosnál alacsonyabb szinten lévő vizsgálatból a Facebook alapján felállított mércével mérve a régiók között nem jeleztek határon átnyúló hasonlóságokat (Európában ez alól csak Flandria volt kivétel Belgiumban, valamint Donegal megye Írországbán), és ilyenre a fővárosok között sem engedtek következtetni. Az államhatárok által elkerített egységek szilárdságára utalhat, hogy kulturális szempontból Katalónia közelebb esik Spanyolország bármely tartományához, mint Franciaország vagy Olaszország területi egységeihez.

Kitérve a Facebook érdeklődési körei segítségével mért kulturális jellemzők és az életkor, illetve a nemek közötti kapcsolatok jellegére is, a tanulmány figyelmeztet rá: bár az eljárás a dimenziók hagyományosnál jóval szélesebb körét öleli fel, tökéletesnek nem nevezhető. Korlátot jelentenek a Facebook használatának eltérései, és a csaknem hatvanezer dimen-

zió is csak a kultúra lehetséges jellemzőinek egy részét tartalmazza. A közösségi oldal ráadásul endogén, és többféle érdeklődési kört eleve kizár (így például a gyűlöletbeszédet). Az is a hagyományos kultúravizsgálatok mellett szól, hogy rejtve maradnak a felhasználók motívumai: abból, hogy egy bizonyos helyen sokan több időt szentelnek vallási oldalak felkeresésének, nem derül ki, személy szerint mennyire tartják fontosnak a vallást.

A távlatokat illetően az eljárás segíthet a társadalomtudományok számos égető kérdésének megválaszolásában. Az országhatárok valóban meghatároz-

zák a kultúrákat? Mi tagolja inkább a társadalmakat: a nemek, a fajok vagy a regionális jellemzők? A földkerekség mely pontjain valószínű polgári konfliktusok vagy erőszak felszínre törése? Hozzájárul-e a társadalmi kohézió hiánya a politikai szélsőségek meg erősödéséhez?

TÁRGYSZAVAK: kulturális távolság, Facebook, Big Data

HOLKA LÁSZLÓ

71/2020

A szakképzésre és továbbképzésekre vonatkozó adatok javíthatósága: összehasonlítható adatok és indikátorok

Viktoria Kis: Improving evidence on VET: Comparative data and indicators.

OECD Social, Employment and Migration Working Papers, 2020. 250. sz. 1–91. p.

DOI: [10.1787/d43dbf09-en](https://doi.org/10.1787/d43dbf09-en)

A szakképzés területe az oktatási rendszereken belül országonként rendkívül tarka képet mutat. A változékonyság egyaránt megnyilvánul a szakmai felkészítés megszervezésében, megoldási módjaiban, időtartamában, finanszírozási megoldásaiban. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) Képzési Központja munkatársának vezetésével a szervezet számos munkatársából álló csapat arra vállalkozott, hogy áttekintse a rendelkezésre álló adatokat, feltárja a közöttük lévő eltéréseket, egyben kimutassa, hol lehetséges új mutatókat megalkotni a hiányok pótlására.

Az áttekintés szükségességét jelzi, hogy a felsőfokú (vagy az iskoláskor előtti) oktatási intézményektől eltérően a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján nem minden esetben lehet összehasonlítható módon megállapítani, hány fő tanul a különböző országok szakképzési rendszereiben. A megfigyelést nehezítik

mind bizonyos képzési programok töredezettségei, mind a besorolás módszertani nehézségei. A tisztánlátást kevésbé segíti a nemzetközi tanulói teljesítmésmérés programja, a PISA, ahol az eredmények felhasználhatósága szempontjából komoly korlátot képvisel a vizsgált sokaság 15 éves felső korhatára. Ugyancsak gátló tényező, hogy a képzési területek egységes osztályozási rendszerén (KEOR) belül esetenként eltérő gyakorlatok érvényesülnek¹ országonként.

Az áttekintés a szakképzésben a formális iskolai oktatási módokra összpontosít, amelyek legalább

¹ Ismeretes, hogy az UNESCO International Standard Classification of Education (ISCED) nomenklatúrában a 0 az iskola előtti intézményeket jelöli, a szakképzéshez a 3., 4., 5 szint tartozik, közülük az 5. a rövid időtartamú felsőfokú tanulmányokat fedi (az ennél magasabb, a 8-as osztályig terjedő szintek pedig a főiskolai, egyetemi fokozatokat). Az osztályozás 1997. évi változatát 2011-ben frissítették.

egy félévnek megfelelő, teljes idejű felkészítéssel egyenértékűek. Nem tér ki a 2. szintnek megfelelő oktatásban részesülőkre, és mellőzi a 6–8. szintek egyes képzéseit is, mondván, hogy sok országnál nem elérhetők az általános és a szakmai oktatás nemzetközileg összehasonlítható adatai: a 6. szint fölött pedig még nem született meg a nemzetközileg jóváhagyott eljárás a tantervek tudományos és szakmai orientációjának elválasztására. Az OECD tagállamainak csupán egyharmada szolgáltatott 2017-ben adatokat az érettségi és a mesterfokozat ilyen jellegű megkülönböztetésével (így Ausztria, Finnország, Hollandia vagy az Egyesült Államok – és közöttük volt Magyarország is).

Az áttérés az ISCED 1997-es változatáról a 2011. évre korlátozta a szakképzést megelőző, szakmainak tekinthető oktatási módok besorolhatóságát, egy részük az általános kategóriába került, másik részük a szakképzéshez (a nehézségeket jelzi, hogy Ausztriában az egyik általános lett, egy másikat szakmainak minősítettek, Olaszországban kettőt egy szakmaivá vontak össze, míg egy másik szakképzés előtti felkészítési formát kettéosztottak egy általános és egy szakmai programra).

A szakképzettség fogalmát illetően a szerzők figyelmeztetnek rá, hogy két értelmezése lehetséges. Az egyik a szakképzettség típusa, amely olyan címek elnyerésében ölthet testet, mint „oklevél”, „bizonyítvány”, „nemzeti szakmai képesítés”, amelyek vagy egy szinthez kapcsolódnak, vagy többet is magukban foglalnak. A másik esetben a szakképzettség egyéni tanulmányi területre vonatkozik, vagy pedig – a szakmai képzettség esetében – a megcélzott foglalkozásra (foglalkozáscsoportra). Példa lehet erre a „tájékoztató bizonyítvány” vagy a „nemzeti szakmai végzettsége: vegyésztechnikus”. Az összeállítás ez utóbbit az egyéni szakképzettség fogalommal jelöli.

Van, amikor a szakképzettség egy az egyben megfelel a szakmai oktatásnak, vagyis a szakképzettség megszerzésének egyedüli módját jelenti. Más esetekben többféle képzési programban való részvétel vezethet a szakképzettség elnyeréséhez: így Hollandiában a középfokú szakképzettséghez el lehet jutni egyfelől teljes tanidejű (vagy duális szakoktatás) révén, másfelől részidős iskolai szakmai felkészítéssel. Vannak bizonyos szakképzettségek, amelyek megszerzhetőek bármiféle rögzített tananyag elsajátítása nélkül is. Ausztriában, Németországban, Norvégiában és Svájcban a megfelelő munkahelyi tapasztalattal rendelkezők olyan minősítő

vizsgát tehetnek, amely egyenértékű a szakképzési intézmény elvégzése után elnyert bizonyítványokkal.

A szakképzési rendszerekről rendelkezésre álló mutatók, egyben a nemzetközi összehasonlíthatóságot gátló adathiányok tisztázását a tanulmány négy dimenzióknak megfelelően végzi el. Első helyen áll a szakképzés struktúrája. Második a tanulók összetétele szerinti részvétel a szakképzésben, a harmadik az iskolai és a gyakorlati képzés viszonya, a negyediket az oktatáshoz elérhető pénzügyi források részletezése képviseli. Lezárásként sorra veszi a potenciális indikátorokat, egyben javaslatokat fogalmaz meg a fejlesztésekre. A függelék két első része az elérhető mutatók listászerű felsorolását tartalmazza, míg az utolsó az Eurostat munkaerő-felméréshez kapcsolódó, 2016. évi ad hoc modulját ismerteti a 15–34 éves fiatalok munkaerőpiaci részvételéről.

Az egyensúly kialakítását hangsúlyozza a tantervekben zajló és a gyakorlati képzés között az ezek összefüggéseit taglaló harmadik rész. A leendő szakma helyszínein zajló foglalkozások révén a tanulók a gyakorlatban megtapasztalhatják az elsajátított ismeretek felhasználhatóságát, finomíthatják a mesterség fogásait; a hosszabb ideig tartó gyakorlati foglalkozások tehermentesíthetik az iskolákat (egyben tanárokat is); a tanulók megismerkedhetnek leendő alkalmazóikkal. A szakmai gyakorlat keretében folytatott munkavégzés aránya és módjai statisztikai eszközökkel hagyományosan feltáratlanok. A tanulmánynak erre a kérdésre vonatkozó fejezete kitér a munkavégzéssel társított iskolai alapú képzések ismertetésére (megkülönböztetve iskolai- és munkaalapú, valamint iskolai alapú programokat), amelyeknél a gyakorlat aránya nem haladja meg a tananyag 50%-át. Az elérhető adatok alapján történő csoportosítás az ISCED 3., 4. és 5. szintjét tartalmazza, ezek a KEOR besorolásaiban: a szakiskola 9. és 10. évfolyama, a szakiskolai szakképző évfolyamok, az 1985. évi törvény szerinti szakmunkásképzés, a szakképző évfolyamok érettségit igénylő OKJ-szakmái, a nappali szakközépiskolák és a felnőtt szakközépiskolák 9–12. (13.) évfolyamai, a szakmunkások szakközépiskolái, a szakképző évfolyamok érettségit igénylő OKJ-szakmákban, az akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés, a főiskolai szintű továbbképzés és kiegészítő képzés.²

² Magyarországon a 2020. január 1-jén életbe lépett szakképzési törvény (2019. évi LXXX. tv.) módosította a szakmai gyakorlatokban részesülő tanulók foglalkoztatottsági minőségét, a korábbi tanulószerveződést szakképzési munkaszerződés váltotta fel.

A tanulmány meghatározásai szerint kombinált, iskolai és munkaalapú a program, ha a gyakorlat aránya 25 és 90% közötti, míg iskolai alapú, amennyiben a tananyag legalább 75%-át iskolai környezetben adják át (mindkét eset számításba veszi a távoktatást is). Az áttekintés 2017. évi adatok alapján ennek megfelelő csoportosításban bemutatja a tagállamok szakképzési rendszereit (három, ISCED-szintek szerinti grafikonon). Magyarország ezeken a kombinált, iskolai

és munkaalapú programok kizárólagosságával tűnt ki mindhárom szint esetében, s ebben csak Lettországban volt észlelhető hasonló helyzet (a 3. szintnél még Írország, a 4. szintnél Luxemburg esetében).

TÁRGYSZAVAK: szakképzés, osztályozások, ISCED, OECD

HOLKA LÁSZLÓ

72/2020

Svájc, a lehetőségek országa: intergenerációs mobilitás a szakképzés hazájában

Patrick Chuard-Keller – Veronica Grassi: Switzer-Land of Opportunity: Intergenerational Income Mobility in the Land of Vocational Education

Intergenerational Income Mobility in the Land of Vocational Education, 2020. július 28. 1–61. p.

DOI: [10.2139/ssrn.3662560](https://doi.org/10.2139/ssrn.3662560)

Az esélyegyenlőség nemcsak erkölcsileg kívánatos, de a gazdasági növekedés elengedhetetlen feltétele is. A fejlődés megsínyli, ha a gyermekek gazdasági potenciáljának útjában akadályok tornyosulnak – az ilyesmit az „elveszített Einsteinok” jelenségének nevezi az innovációk, a feltalálók iskolai előmenetele és az adózás összefüggéseit vizsgáló egyik 2017-es amerikai tanulmány.¹ Az esélyegyenlőség egyik lényeges vonatkozása a nemzedékek közötti jövedelmi mobilitás. Tanulmányozásával tisztázható, mennyiben függ a gyermekek jövedelme szülei jövedelmétől, ám a kérdés feltárását nehezíti teszi hallatlanul nagy adatigénye. Megbízható becslések elvégzéséhez longitudinális jövedelmi adatokon kívül a szülők és gyermekek viszonyára vonatkozó további információk is szükségesek.

¹ Alexander M. Bell – Raj Chetty – Xavier Jaravel – Neviana Petkova – John Van Reenen: Who Becomes an Inventor in America? The Importance of Exposure to Innovation. *NBER Working Paper*, 2017, 24 062. sz. Elérhető: <http://dx.doi.org/10.3386/w24062>.

Svájc a jövedelmek intergenerációs mozgása szempontjából azért kivételesen érdekes eset, mert oktatási rendszere egyedülálló: a kötelező iskolai tanulmányokat követően a gyermekek több mint 70%-a szakképzési intézményekben tanul tovább. Liberális munkaerőpiaca jóval rugalmasabb, mint Európa többi országáé, a skandináv államokhoz képest gyermekgondozási ellátási rendszere igen szerény, márpedig ez a két tényező elméletileg fékezheti az intergenerációs mobilitást.

A jövedelmi mobilitást a szerzők első ízben tanulmányozták Svájc adminisztratív adatbázisainak alapján. Kiindulópontjuk a társadalombiztosítási jövedelmek regisztere (SSER), amely az öregségi nyugdíjak kiszámításának bázisát alkotja. Kiterjed az ország foglalkoztatottjainak és önfoglalkoztatottjainak jövedelmeire, 1982 óta lefedi a munkaképes korú (18–65 esztendő) lakosság mintegy 90%-át; az 1967 és 1984 között született gyermekek több mint 90%-áról tartalmaz legalább egy bejegyzést. A demográfiai jellemzőkre, a családi viszonyokra

National Quintile Transition Matrix

Child quintile	Parent quintile				
	1	2	3	4	5
1	24,6	21,7	19,6	18,0	16,2
2	23,0	21,0	19,5	18,5	18,1
3	21,6	22,4	20,8	18,6	16,5
4	18,0	20,3	21,7	21,3	18,7
5	12,9	14,6	18,4	23,6	30,5

1. táblázat: Generációs jövedelmi átmenetek kvintilisek szerint Svájcban

és az állampolgárságra vonatkozó adatok a népszámlálások többféle regiszterbe csoportosított eredményeiből származnak. A mobilitás vizsgálata szempontjából ezek hiányossága, hogy nem tartalmazzák azoknak a bevándorlóknak a családi adatait, akik nem Svájcban születtek – így őket minden esetben kizárták az elemzésből (ebben igazodva a nemzetközi gyakorlathoz, „mentséggént” említve, hogy az intergenerációs mobilitás a gyermekkor folyamán adódó esélyek mérésére is szolgál, tehát érdemes azokra az egyénekre szűkíteni a felmérést, akik egész gyermekkorukat az országban töltötték). A források harmadik csoportját a 2010 óta végzett, strukturális felméréseként említett felvételek jelentik, amelyek évente a népesség 2%-ára (durván 200 ezer főre) terjednek ki, és amelyek változói között megtalálhatók az iskolázottságra, a vallásra, a foglalkozásra vonatkozó információk.

Az alapminta az 1967 és 1984 között születettekből állt, kialakítása a háromféle adatállomány egyesítésével történt. Mivel a jövedelmek alakulását 1982-től 2017-ig vizsgálták, a mintát leszűkítették azokra, akik 1982-ben legalább 15 évesek és akik 2017-ben legalább 33 esztendősek voltak. Ez a sokaság csaknem 850 ezer főt számlált. A jövedelmekhez mind a gyermekeknél, mind a szülőknél a munkabérek, az önfoglalkoztatottak keresetét, a munkanélküli segélyeket és a rokkantsági juttatásokat vették figyelembe, s ezeket kiigazították a fogyasztói árindex megfelelő értékeivel.

Az intergenerációs mobilitás megállapítására a szerzők ismertetik az „amerikai álom” néven ismertetes eljárásnak a mintára alkalmazott eredményeit. Ez a mérce mutatja, hogy a jövedelemeloszlás legalsó

kvintilisébe tartozó szülők gyermekeinek mekkora hányada éri el a felső kvintilist (megvalósítva az „álmot”) – Svájc esetében arányuk 12,9%. A mutató jóval meghaladja az Amerikai Egyesült Államokban vagy Olaszországban érvényesülő 7,5%-os, illetve 10,0%-os szintet, de alacsonyabb a svédországi 15,7%-nál.

Az oktatási mobilitás tekintetében a tanulók gimnáziumot választó, „kisebbség” csoportját megvizsgálva kimutatható, hogy az nagymértékben függ a szülők jövedelmi helyzetétől. A családi jövedelmek országos mediánjának 50%-a alatt elhelyezkedő apák gyermekeinek mindössze 10%-a végzett gimnáziumot vagy szerzett felsőfokú intézményben mesterfokozatot, miközben ez az arány a medián 90%-án elhelyezkedő apák fiainál csaknem 40% (az országban az alapfokú iskolák elvégzése után a 16 esztendőes fiatalok 20%-a tanul tovább gimnáziumban, amelynek sikeres elvégzése esetén csaknem bármelyik felsőfokú oktatási intézményben folytathatják).

A jelentékeny jövedelmi mobilitás rendszerint az adott ország oktatási rendszerére vezethető vissza. Az iskolázottságra történő befektetés voltaképpen beruházás a humán tőkébe, a munka ellentételezése ennek megtérülését képviseli. Így tehát az lenne várható, hogy az erőteljesebb jövedelmi mobilitást magas oktatási mobilitás kíséri. Svájcban a nagy fokú jövedelmi mobilitás mellett azonban első pillantásra csak szerény mértékű oktatási mobilitás figyelhető meg. A lehetséges magyarázatok egyike szerint az oktatási mobilitás méréséhez a szakmai középfokú és az egyetemi végzettség közötti különbség nem elégséges. A középfokú szakmai képzést követően számos fiatal tovább tanul a felsőszintű képzés valamelyik válfajában, ami még a legalacsonyabb jövedelmi pozícióba tartozó szülők gyermekeinek 40%-ára is jellemző.

További lehetséges magyarázat szerint a gimnáziumi és a felsőfokú végzettség más országokhoz viszonyítva nem jár jelentékeny előnnyel a bérezésben.

Egyszerű regressziós elemzéssel kimutatható, hogy a 30–33 esztendő közötti fiatalok körében az ilyen végzettségűek bére csupán 18 százalékponttal magasabb, mint a szakképzésben részesült társaiké. A szakképzési rendszer sajátosságai közé tartozik még, hogy a részvétel a tanulók szülei számára nem jár semmilyen kiadással (előfordul, hogy ők támogatják a szülői háztartást), s az ilyen oktatásban való részvétel maga is inkább szabály, mint kivétel: a legmagasabb jövedelmi pozíció-

jú szülők gyermekeinek fele ezt választja. A tanulmány kitér arra is, miként alakul a kétféle mobilitás a huszonhat kanton között, külön érintve ezek nyelvhasználat (német, francia, olasz) szerinti jellemzőit.

TÁRGYSZAVAK: társadalmi mobilitás, oktatás, Svájc

HOLKA LÁSZLÓ

73/2020

A nem kognitív készségek és a kockázatvállalás hatása a faluból városba tartó vándorlásra Ukrajnában

Sinem H. Ayhan – Kseniia Gatskova – Hartmut Lehmann: The impact of non-cognitive skills and risk preferences on rural-to-urban migration in Ukraine.

Journal of Comparative Economics, 2020. 1. sz. 144–162. p.

DOI: [10.1016/j.jce.2019.09.001](https://doi.org/10.1016/j.jce.2019.09.001)

A személyiségpszichológiai irodalomból ismert öt alapvető vonás (Nagy Ötök, Big Five)¹ a földrajzi mobilitás előrejelzésében is magyarázó tényező lehet – vélekednek a szerzők. Párhuzamot vonva a gazdasági döntések mikroszintjén végzett kutatásokkal, példaként említik a nem kognitív készségek szemszögéből a munkatermelékenység, a bérezés, a munkahelyi viselkedés terén végzett vizsgálatokat.

A tanulmány nem azt tűzte ki feladatául, hogy elméleti modellt állítson fel a nem kognitív készségek és a faluból városba irányuló vándorlás közötti összefüggésekről. Célja, hogy azonosítsa azokat a személyiségvonásokat, amelyek a migráció előrejelzését valószínűsítik (a szerzők tudomása szerint a pszichológiaiaktól eltérően a közgazdasági szakirodalomban csak két tanulmány tett erre kísérletet).

¹ Extrovertáltság, konszenzuskészség, lelkiismeretesség, érzelmi stabilitás, nyitottság.

A vándorlásra vonatkozó döntések meghozatalában a szerzők feltevése szerint a nem kognitív készségek és a kockázatvállalási hajlandóság az észlelt ráfordítások és a remélt haszon csatornáin keresztül érvényesülnek – ám a rendelkezésre álló adatok nem teszik lehetővé a kettő megkülönböztetését.

Ukrajna a világ közepes jövedelemmel rendelkező országainak alsó csoportjához tartozik. A függetlenné válás óta a köztársaság népessége mintegy 9 millió fővel csökkent, az állami statisztikai szolgálat adatai szerint az 1991. évi 51,9 milliós lélekszámról 2016-ra 42,8 millióra apadt. A szokatlanul nagy veszteség visszavezethető az alacsony termékenységi rátára (2013-ban egy szülőképes korú nőre 1,5 gyermek jutott; a városokban a mutató 1,365, vidéki körzetekben 1,825 volt), párosulva a magas halandósággal, amit felerősített a külföldre vándorlók nagy száma. A jelenségek mögött a gazdaság teljesítményének drasztikus visszaesése állt, a kilencvenes évek vágató inflációját a bruttó

hazai termék 60%-os zsugorodása kísérte, ebből fakadóan a szegénység terjedése. Különösen nehéz helyzetbe kerültek a gyermekes családok, a kevésbé iskolázottak, valamint a vidéken élő lakosság jelentős része.

A gyenge gazdasági teljesítmény, a vidékről a városokba irányuló vándorlás jelentékeny mértékben ösztönözhetné a fellendülést. Csakhogy ez a fajta migráció erőtlén. Élénkülését több tényező akadályozza, közöttük a népesség-nyilvántartás bonyolult rendszere, a foglalkoztatáspolitikai elégtelensége, az ingatlan- és a hitelügyek fejletlensége, a vidéken élők szakképzettségének hiányosságai. Végeredményben az ország régiói és különösen városai és falvai közötti gazdasági különbségekhez mérten a belföldi vándorlás elenyésző mértékű. A főváros, Kijev mágnesként vonzza ugyan a munkahelyet keresőket, ám a belföldi mozgások jelentős hányada nem a fejlett és a fejletlenebb régiók között, hanem azokon belül, a falvakból a városokba irányul.

Az utóbbi évtizedekben Ukrajna városi lakosságának aránya igen lassan gyarapodott, 1989 és 2016 között 66,9%-ról csak 69,2%-ra emelkedett. A boldogulás reményében elsősorban a fiatalok igyekeznek felcserélni falusi lakhelyüket városira. A tanulmány az állandó lakóhelyét megváltoztató népesség vizsgálatára szorítkozik, megjegyezve, hogy Ukrajnában az ingázók száma 2010-ben 2,6 millió fő volt, azaz a foglalkoztatottak 13,2%-a.

Az Ukrán Longitudinális Vizsgálat (ULMS) az egyetlen adatforrás, amely a társadalmi folyamatok vizsgálatához a kutatók rendelkezésére áll. A panelvizsgálat 2003-ban indult (4056 háztartás felkeresésével), majd megismételték 2004, 2007 és 2017 folyamán. A 15–72 esztendő közötti népességre kiterjedő felmérés egyéni kérdőívekkel tudakolta a megkérdezettek társadalmi-gazdasági jellemzőit, s kitért munkaerőpiaci helyzetükre, képzettségükre, preferenciáikra és attitűdjeikre. A panel 2012. évi hulláma kiegészült a nem kognitív képességek feltárására irányuló kérdéscsoporttal, amely a Világbank huszonegy kérdésből álló, készségeket vizsgáló, 2011-ben indult STEP-felmérésén alapult. A válaszokat beillesz-

tették a Nagy Ötök megfelelő osztályaiba, egyszerű átlagolásukkal, az átlagok standardizálásával. Mivel a nem kognitív készségekről csak 2012-re álltak rendelkezésre adatok, az eredményeket visszamenőleg is rögzítettnek tekintették.

Az eredmények azt mutatják, hogy az öt személyiségvonás közül az új tapasztalatok iránti nyitottság növeli a vidékről városba költözés esélyeit, ami nemcsak a józan észnek felel meg, de korábbi pszichológiai vizsgálatok következtetései is: az új környezethez, szokatlan kultúrához való alkalmazkodás iránti képesség csökkenti a váltás pszichológiai terheit. Ugyanakkor a lelkiismeretesség és a konszenzuskészség negatív korrelációt tanúsít a vándorlási hajlandósággal (a felelős, szorgos, kiszámítható magatartást fedő lelkiismeretesség eleve csökkenti a migrációs hajlandóságot). Az extrovertáltság és az érzelmi stabilitás egyike sem hozható kapcsolatba az elvándorlással. A szerzők elvégezték a kockázatvállalás és a Nagy Ötök együttes hatásának feltérképezésére szolgáló tesztet is, és leszögezik, hogy ez a modell jobban illeszkedik az adatokhoz, mint amikor külön-külön vizsgálták a kettőt.

A demográfiai és társadalmi-gazdasági jellemzők kontrollváltozóként történő bekapcsolása lényeges mértékben csökkenti a személyiségvonások hatását, ám azok szignifikánsak maradnak. A változók közül a háztartások nettó jövedelme, az iskolázottság szintje és az ukrán nyelv használata rendelkezik a legnagyobb magyarázó erővel. A faluból városba költözés valószínűsége 4 százalékponttal alacsonyabb azok körében, akik szívesebben beszélnek ukránul, mint oroszul. A migráció valószínűsége az iskolázottsági szint emelkedésével párhuzamosan nő, s ugyanez vonatkozik a háztartások jövedelmi szintjének növekedésére: a tehetősebb háztartások tagjai hajlamosabbak elvándorolni (illetve inkább megengedhetik ezt maguknak).

TÁRGYSZAVAK: belföldi vándorlás, Nagy Ötök, Ukrajna

HOLKA LÁSZLÓ

A lakóhelyi szegregáció hatása a romák formális és informális foglalkoztatására Szerbiában

Lara Lebedinski: The Effect of Residential Segregation on Formal and Informal Employment of Roma in Serbia

Eastern European Economics, 2020. 2. sz. 108–136. p.

DOI: [10.1080/00128775.2019.1689143](https://doi.org/10.1080/00128775.2019.1689143)

A Világbank legutóbbi kutatása igazolta, hogy Európa legnagyobb nemzeti kisebbségének tagjaira, a romákra a marginális társadalmi helyzet jellemző, hozzáférésük erősen korlátozott az élet számos területén, az egészségügytől az oktatáson keresztül a lakóhelyig. Az ide sorolt népesség közös jellemzője lakóhelyének térbeli elkülönülése a többségi társadalomtól. A tanulmány azt igyekszik tisztázni, miként hat Szerbiában a roma kisebbség lakóhelyi elkülönülésének mértéke formális és informális foglalkoztatottságára. A marginalizált lét az érintett csoportok gazdasági lehetőségeit feltehetőleg erősen leszűkíti – másfelől vannak érvek amellett, hogy a zárványokban élők hálózati kapcsolatai akár jótékony hatást is kifejthetnek tagjaik munkaerőpiaci megjelenésére. A hatások felderítésének ezért foglalkoztatáspolitikai következményei is lehetnek.

A tanulmány merít az 1971 és 2002 közötti népszámlálások körzetekre lebontott adataiból, s az egyes területi egységekben megszámlált egyének részarányának becslése érdekében felhasználja a Világbank 2003. évi Életmód-felvételének¹ eredményeit, amely Szerbiában 525, telepen élő roma háztartást érintett. A feldolgozás lineáris valószínűségi modellek alkalmazásával történt.

A rövid történeti visszatekintés felidézi az Oszmán Birodalom 1522. évi összeírását, amely a Szerbiát is magában foglaló Rumélia területén 17 191 romát

talált; megállapítja, hogy kisebb hányaduk a későbbiek folyamán a jelenlegi ország déli részén és Belgrád környékén telepedett le, nagyobb részük vándorló életmódot folytatott. A második világháborús náci népiertást követően a romák hosszú ideig nem voltak hajlandók vállalni nemzetiségüket. A háború után erőfeszítések történtek letelepítésükre, kötelező iskolázásuk bevezetésére. Az 1990-es évek háborús eseményei legérzékenyebben a koszovói romákat érintették: az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának becslései szerint a tartományból legkevesebb 27 419 roma menekült el – más feltevések szerint számuk 65 ezer körül lehetett.

A romák lélekszámára vonatkozó becslések változatlanul eltérőek. Szerbiában a 2002. évi népszámlálás szerint 108 ezren tartoztak a nemzetiségi csoporthoz (a népesség 1,44%-a), ám a budapesti Open Society Institute 2007-ben 350–500 ezer főt valószínűsített (4–6%). Életkörülményeikről lehangoló adatokat közöl a Világbank felmérése, amely csak a szegregált népszámlálási körzetekre terjedt ki (a roma népesség 83%-ára). A roma háztartások kétharmada az abszolút szegénységi küszöb alatt élt; a népesség 42%-a 18 esztendőnél fiatalabb, a 7 és 14 év közöttieknek mindössze 56%-a jár iskolába; a felnőttek egynegyede nem látogatott iskolát, 36%-uk nem rendelkezik befejezett alsófokú végzettséggel. A férfiak foglalkoztatottsági rátája megfelel az országos 70%-nak, ám a nők 35%-os mutatója feltűnően alacsony.

A tanulmány mintájába a 4552 népszámlálási körzet közül azok kerültek be, ahol a népesség legalább 7%-a vallotta magát romának, amit kiegészítettek a városokban hasonló arányokat felmutató körzetek adataival, lévén ezek nagyobb létszámúak. Következésképpen a feldolgozás nem a szerbiai roma

¹ A Living Standard Measurement Study, LSM-program 1980-ban indult, a következő évtized folyamán egyre több, alacsony vagy közepes jövedelmi szinttel jellemezhető országban végezték, az országoként reprezentatív minta általában 2–5000 háztartásra terjed ki. Elérhető: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/452741468778781879/pdf/multi-page.pdf>.

népesség egészére nézve lett reprezentatív, hanem a szegregált lakóhelyeken élőkre. A kialakított minta hetvenhárom számlálókörzetet tartalmazott, nemzetiségi összetételük szerint a szerbek 76,17%-os, a romák 8,49 és az egyéb nemzetiségekhez tartozók 14,84%-os átlagos arányával. A szerző vizsgálta a 15 és 74 év közötti, formális és informális módon dolgozó egyéneket, kiterjedt az aktív és inaktív népességre. A megkérdezettek felének volt munkája, arra, hogy ez formális vagy informális jellegűnek minősíthető-e, abból lehetett következtetni, hogy rendelkezett-e társadalombiztosítással.

A kontrollváltozók mérlegelése szerint a megkérdezetteknek csak egy töredéke beszél otthonában szerbül; elsöprő többségük 1991 előtt is Szerbiában élt, 7%-uk volt koszovói menekült. A mintába kerültek 61%-a városi településekről származik, s az iskolázottság alacsony szintjét jelzi, hogy iskolai oktatásban átlagosan öt évet töltöttek el.

Az eredmények azt mutatják, hogy a lakóhelyi szegregáció eltérő hatást fejt ki a formális és az informális foglalkoztatottság alakulására. A relatíve nagyobb számú roma lakossal rendelkező körzetek-

ben élők nagyobb valószínűséggel vállalnak munkát az informális szektorban. (A legkisebb négyzetek alkalmazásával végzett számítások eredményei természetesen csak korrelációs viszonyt fednek, hiszen az érintettek megválaszthatják lakhelyüket, és döntésüket befolyásolhatják az állás kínálatok.) A formális foglalkoztatottság ennek fordítottját jelzi: a lakóhely szegregáltsága csökkenti a formális munkavállalás esélyeit.

A szerző feltevése szerint a jelenség mögött az etnikai csoportokon belüli információáramlás is meghúzódhat. Ezt annak tesztelésével ellenőrizte, hogy az egyes körzetekben élő romák számának nagysága („népsűrűsége”) miként függ össze formális, illetve informális munkavégzésük valószínűségével – és míg a formális foglalkoztatottság esetében a változónként is elvégzett próbával nem lelt összefüggésre, az informális munkavállalóknál pozitív korrelációt észlelt.

TÁRGYSZAVAK: roma népesség, informális foglalkoztatottság, Szerbia

HOLKA LÁSZLÓ

75/2020

A vagyon generációk közötti átörökítése a gazdag országokban

Brian Nolan – Juan C. Palomino – Philippe Van Kerm – Salvatore Morelli : The intergenerational transmission of wealth in rich countries.

VOX EU/CEPR, 2020. szeptember 19. (online)

URL: <https://voxeu.org/article/intergenerational-transmission-wealth-rich-countries>

Az, hogy hozzájárul-e és milyen mértékben a vagyon generációk közötti átörökítése a vagyoni egyenlőtlenségekhez, még ma is vita tárgya. E tanulmány hét ország (Franciaország, Németország, Nagy-Britannia, Írország, Olaszország, Spanyolország és az Amerikai Egyesült Államok) háztartás-statisztikai adatgyűjtéséből vizsgálja az örökségre és ajándé-

kokra vonatkozó, nemzedékek közötti átruházást érintő adatokat, hogy összekapcsolja a háztartások vagyoni szintjeit és egyenlőtlenségeit a nemzedékek közötti vagyoni transferekkel. Ezekben az országokban a nagy vagyonok átadása általában növeli a vagyoni egyenlőtlenségeket. Az adóztatás kiterjesztése, valamint az egész élet folyamán szer-

zett tőke ajándékok és örökség formájában történő (újra)adóztatásának bevezetése segíthet kivédeni a nemzedékek közötti transzferek egyenlőtlenséget létrehozó hatását.

A vagyonomegoszlás gondjai közé tartozik annak potenciális gazdasági, társadalmi és politikai hatása. Különösen a generációk közötti vagyoni transzferek növelhetik a normatív és gyakorlati gondok változosságát, tekintettel az adóztatásra. Ezeket a transzfereteket leggyakrabban különböző nemzeti kontextusban tanulmányozták és vitatták meg, de a jelen tanulmányban a szerzők inkább összehasonlítást végeznek a háztartás-statisztikai felvételek örökségre és ajándékokra vonatkozó adatai alapján a felsorolt hét országban. Az adatgyűjtést 2010 és 2014 között végezték. A felvételek – Vagyon és Tőkefelvétel Britanniában (the Wealth and Assets Survey for Britain), Fogyasztók Pénzügyeinek Felvétele az Amerikai Egyesült Államokban (the Survey of Consumer Finances for the US) és az Európai Központi Bank (ECB) felmérése a háztartások pénzügyi és fogyasztási helyzetéről a többi országban (Euro-zone Household Finances and Consumption Survey)¹ – felhasználásával azt kívánták elérni, hogy megismerjék a jelenlegi vagyoni szinteket, továbbá összeállítsák és számításba vegyék az örökségekre és ajándékokra vonatkozó kérdéseket. Az is lehetővé válik, hogy azonosítsák a közös mintákat is, a nemzeti sajátosságokat is, továbbá hogy megrajzolják a nemzedékek közötti vagyoni transzferrek természetét.

Az adatok lehetővé teszik, hogy összekapcsolják a háztartások jelenlegi vagyoni szintjét és egyenlőtlenségeit a múltban kapott transzferekkel (vagy hiányukkal). A háztartások mintegy harmada közölte, hogy kapott felmenőtől vagyoni transzfert a vizsgált országokban, kivéve az Amerikai Egyesült Államokat, ahol ez az érték csak 19% volt. A kapott transzfer átlagos összege sokkal magasabb, mint a medián, mivel a nagyobb örökségek felfelé térítették el az átlagot. A transzfer igen nagy része örökségként jelent meg Nagy-Britanniában, Írországbán, Olaszországban, Spanyolországban és az Amerikai Egyesült Álla-

mokban, míg Franciaországban és Németországban a kapott értékek egyharmada ajándék formájában érkezett meg.

A szerzők azt találták, hogy a vagyoni átörökítés eléggé általános, minden korcsoportra jellemző (kivéve az Amerikai Egyesült Államok, ahol nagyon kevés 35 éven aluli kapott ilyen transzfert), de az tény, hogy a kedvezményezettek között a legfiatalabbak vannak a legkevesebben, tipikusan mintegy 5%-uk kapott ilyen jellegű transzfert. A 65 évesek és idősebbek kapták meg az átruházott vagyonok legnagyobb arányát Nagy-Britanniában, Olaszországban, az Amerikai Egyesült Államokban és különösen Franciaországban (nekik volt a legtöbb idejük a transzferek felhalmozására), míg Németországban és Spanyolországban ugyanez a középkorúakra volt jellemző.

Az átruházott vagyon aránya általában emelkedik a jövedelemmel, de az eltérés gyakran nem túl nagy. A transzferekből a legkevesebb jut a jövedelemeloszlás alsó negyedéhez tartozóknak (Nagy-Britanniában és Németországban ez az arány a 10%-ot sem éri el, de a többiben is 20% alatt marad), míg a felső kvartilishoz tartozó háztartások a vagyonátruházásokból általában 40–50%-ban részesednek. A felső tizedhez számítók kapják meg az összes transzfer 33%-át Franciaországban, 29-et az Amerikai Egyesült Államokban, 27-27%-ot Nagy-Britanniában és Olaszországban.

Ha a vagyonok értéke szerint rendezzük sorba a háztartásokat azt vizsgálva, hogy kaptak-e örökséget vagy ajándékot, ennek valószínűsége növekedést mutat a vagyon értékének emelkedésével minden országban. Hatból öt államban viszont a legmagasabb felső 1%-hoz tartozó háztartások közül sokan nem kaptak sem örökséget, sem ajándékot, az Amerikai Egyesült Államokban e csoport 39%-ának semmiféle ilyen jellegű értéknövekedése nem volt. Az átruházott összegek legnagyobb része mégis a kevésbé vagyonosoktól a legvagyonosabbak felé haladva növekszik. Az Amerikai Egyesült Államokban és Németországban a felső 1%-hoz tartozók kapják meg a transzferek 18-18%-át. A negyedik vagyoni kvartilisbeliekhez jut mind a hét országban a transzferek legalább kétharmada, de Olaszországban 70, Írországbán és Spanyolországban 75-75, Németországban 78 és az Amerikai Egyesült Államokban 84%-a. Vizsgálták annak a jellemzőit, hogy kik kaptak, illetve nem kaptak a nemzedékek közötti transzferekből, ezen adatokat regresszióval és Poisson-moddellel elemezték. A becslési eredmények azt mutatják, hogy az életkor mellett az iskolázottság

¹ Az Európai Központi Bank égisze alatti felmérés első hulláma 2010–2011-ben történt meg az euróövezet tizenöt országában. Magyarország 2014-ben csatlakozott a második hullámhoz, a Magyar Nemzeti Bank és a Központi Statisztikai Hivatal együttműködésével. A Miből élünk címmel végzett felvétel második hullámára 2017-ben került sor, míg a harmadik 2020. szeptember 15. és december 31. között zajlik: <https://www.ksh.hu/mibolelunk>.

szintje növeli az öröklés valószínűségét. A felsőfokú végzettség relatív előnyt jelent, különösen Nagy-Britanniában és az Amerikai Egyesült Államokban. Így a szigetországban a diplomások 28%-kal nagyobb valószínűséggel részesednek ilyen jellegű transzferből, mintha csak középiskolai végzettségük lenne. A megajándékozottak között ők 68%-kal nagyobb összeget kapnak, mint kevésbé iskolázott társaik. A nemzedékek közötti transzferek szintje alacsony a jövedelemeloszlás alsó szintjén a legtöbb országban, aztán a 20. percentilis után felszálló ágba van, de az Amerikai Egyesült Államokban ez az emelkedő különösen sima a megosztás közepén, szoros kapcsolatban a jövedelemeloszlás „farkaival”.

A nemzedékek közötti transzferekből részesülő háztartások jelenlegi vagyoni szintjére gyakorolt hatás rendkívül fontos, de megbízhatóságát nagyon nehéz megbecsülni. A transzferrel megajándékozottak átlagos vagyona minden országban sokkal magasabb értékű, mint az abban nem részesülőké, és ez a rés különösen széles az Amerikai Egyesült Államokban. A transzfert élvezők és a saját lakással rendelkezők közötti kapcsolat magyarázatot ad a különbség alapvető arányára, de a pénzügyi és üzleti vagyon ebben játszott szerepe Nagy-Britanniában még nagyobb is, mint az Amerikai Egyesült Államokban. Ha statisztikailag nézzük a különbségeket kor, iskolai végzettség és háztartás-nagyság szerint, akkor a vagyoni eltérés a transzfert élvezők és az abból kimaradottak között szűkebbé válik, de az alapvető különbség megmarad. Ha az elemzést az 50 évesekre és idősebbekre korlátozzuk, akkor a nemzedékek közötti örökségátruházásban és a lényeges ajándékozásban érintettek körében a vagyoni eloszlás 20. percentiliséstől kezdve a vagyonérték magasabb, mint az ebből kimaradottak csoportjában. Természetesen a transzferrel megajándékozottak és az ezt nem élvezők között annál nagyobb a vagyoni különbség, minél nagyobb a transzfer értéke.

Nincs egyetértés abban, hogy a transzferek milyen hatást gyakorolnak a vagyoni egyenlőtlenségekre. Egyes tanulmányok arra következtetnek, hogy az

örökségek inkább enyhítik, mintsem erősítik a vagyoni egyenlőtlenségeket, mert a kevésbé vagyonos örökösöknél az örökölt összegek relatíve nagyobb jelentőségűek, mint vagyonosabb társaiknál. Az eredmények azt sugallják, hogy a vizsgált országok többségében a több transzfert élvezők nagyobb aránya, következésképpen a vagyont öröklők csekélyebb részesedése (avagy a kisebb vagy közepes nagyságú transzfert élvezők nagyobb száma) a vagyoni egyenlőtlenségeket szerény mértékben csökkenti. Erre utal, hogy a transzferek kedvezményezettjei inkább összpontosulnak a vagyoni megosztás közepén, mint azok, akik ebből kimaradnak. Ezzel szemben a nagy értékű transzfert élvező kedvezményezettek növekvő aránya miatt a vagyoni egyenlőtlenség emelkedő mértékű. A szerzők elismerik, hogy elemzésük leíró és statikus, ezért a jövőbeni ilyen vizsgálatoknál jobban kell koncentrálni a transzferek nagyságára.

Az örökségek és ajándékok átruházásánál nagy jelentősége van az adóztatásnak. A nagy összegű transzferek vagyoni egyenlőtlenséget növelő hatása azt a nézetet erősíti, hogy fokozni kell az adóztatást, sőt kulcsszereplővé kell válnia a tőkeátruházásoknál. A vagyonadó-rendszerek jelentősen különböznek a vizsgált országokban. Az is nagy kérdés, hogy megadóztassák-e az elhunytak vagy a haszonélvezők ingatlanait vagy hogyan kezeljék a hagyatékot az ajándékokkal szemben. Az is megállapítható, hogy a transzferek adóztatásának szabályait gyakran változtatják, keresik a legjobb megoldásokat.

Az örökségek és ajándékok adóztatásában a korrektségnek és a hatékonyságnak egyszerre kell érvényesülnie. A cél az, hogy lehetőleg csökkentsék a transzferek szerepét a vagyoni egyenlőtlenség növekedésében. A kiegyenlítődési hatás jelentősen növelhető lenne, ha a közvetlen vagyoni javadalmasból minden fiatal részesedne.

TÁRGYSZAVAK: szegénység, vagyoni egyenlőtlenségek, öröklés, ajándékozás

HAJNAL BÉLA

76/2020

Nyilvántartó rendszerbeli besorolás, lakáshasználati döntések és vagyonfelhalmozás Kína városaiban

You Liao – Junfu Zhang: Hukou Status, Housing Tenure Choice and Wealth Accumulation in Urban China

IZA Discussion Papers, 2020. 13 836. sz. 1–37. p.

URL: <https://www.iza.org/publications/dp/13836/hukou-status-housing-tenure-choice-and-wealth-accumulation-in-urban-china>

Kínában az 1950-es évek folyamán kialakított, hukou nevű háztartási nyilvántartó rendszer 1958-ban nyerte el végső alakját, két részre bontva az ország társadalmát. A népességmozgás ellenőrzésére hivatott szisztéma éles különbségeket teremtett vidéki és városi lakosok között, az igazolt városlakókat olyan jogokkal ruházta fel, amelyek kiterjednek a társadalombiztosítási ellátásokra, az oktatásban való részvételre, a munkahelyek bizonyos szavatolására, valamint a lakhatási támogatások egyes formáira – és amelyek nem érvényesek a falvakban bejegyzett egyénekre. A rendszerhez tartozás anyai ágon „örökölődik”. Az elmúlt évtizedek fejlődése a faluból városba költözők számának milliókban mérhető, rohamos növekedésével járt, a (három különböző szinten meghatározott) városok lakóinak egy jelentős részét ezért vidéki hukouval rendelkező egyének alkotják. Emellett a városi lakások árai ugrásszerűen megnöttek: négyzetméterenként az ezredforduló és 2017 között országosan csaknem négyszeresükre szöktek fel, s az emelkedés kiváltképp rohamos volt a nagyvárosokban. Így a lakástulajdon a városban lakók vagyonfelhalmozásának igen lényeges módja lett.

A tanulmány azt a feltevést ellenőrzi, hogy a vidéki bejegyzéssel rendelkező városlakók csekélyebb valószínűséggel válnak-e lakástulajdonossá, mint a városi nyilvántartással rendelkezők. A vizsgálódás tengelyében a bizonytalanság áll. Ezt látszik alátámasztani egyfelől, hogy a vidéki hukou státusa birtokosának ingatag státust ad: a felnőttek munkahelye kérdéses lehet, nem rendelkezik forrásokkal gyermekei iskoláztatásához, korlátozottan fér hozzá a

társadalombiztosítási szolgáltatásokhoz. Másrészt ez a jogállás a kedvezményes jelzáloghitelekhez való hozzáférést csak korlátozottan teszi lehetővé. Harmadszor pedig ugyancsak hátrányosabb helyzetet jelent a városi hukouval rendelkezőkhöz képest a támogatott lakásvásárlási módok esetén.

A feltevések ellenőrzésére a háztartások pénzügyi helyzetét vizsgáló, 2013. évi felmérés adatait használták. A minta 7617, városi hukouval rendelkező háztartásfőre terjedt ki, olyanokra, akiknek nyilvántartási és lakóhelyük egybeesett, valamint 4470 vidéki hukou birtokosára, életkoruk 20–60 esztendő volt. A nyilvántartási státus esetleges eltitkolásának kiszűrése végett segédváltozóként az érintettek anyák szerinti besorolását alkalmazták, s az egyéni és háztartási szintű tesztek elvégzése azt mutatta, hogy a vidéki hukouval rendelkező városlakók esélye arra, hogy lakástulajdonosok legyenek, 20 százalékponttal kisebb, mint városi hukouval rendelkező társaiké.

A tanulmány egyszerre három témát igyekszik feltárni. Igazodik a szakirodalomnak ahhoz a megállapításához, hogy a jövedelmek bizonytalanságának fokozódásával csökken a lakás iránti kereslet. A bizonytalanság mérésére alkalmazható a feleség keresetének aránya a háztartás jövedelmében, a jövedelmek kiegyenlítéséből származó reziduális szórás, a munkanélkülivé válás valószínűsége, avagy az, hogy azonos-e a házastársak foglalkozása. Ezek helyett kínálkozik Kína esetében a vidéki és a városi hukou mint bizonytalansági tényező alkalmazása. A vizsgálat másik iránya a vagyoni egyenlőtlenségek feltérképezése. Kínában az 1978. évi reformok óta

figyelhető meg növekedésük, ahol Pikettynek¹ és szerzőtársainak számításai szerint 1995-ben a tehetősek felső 10%-a birtokolta a vagyon 40%-át, ami 2015-re 67%-ra emelkedett. Egy 2007-es tanulmány² arra jutott, hogy a párthoz való tartozás elősegíti a háztartások vagyonának gyarapodását. Végül pedig feltárulnak a nyilvántartó rendszer következményei, aminek kedvezőtlen hatásait már több elemzés kimutatta – közöttük a vidéki lakosok alacsony fokú iskolázottságát, a városokba kerülő diákok gyenge kognitív teljesítőképességét. Következményei közé tartozik a munkaerőpiaci diszkrimináció (beleértve a bérezést), a termelékenység terén fellépő veszteségek.

Az eredmények szerint a városban élő, vidéki hukouval rendelkezők nettó lakásvagyonra 26,5%-kal marad el a városban nyilvántartásba vettekétől. Annak valószínűsége, hogy saját tulajdonú lakásra tesznek szert, 14,5–21,1%-kal marad el a városi hukou birtokában lévőkétől. Bár a falun nyilvántartott városiak

rendelkezhetnek vidéki lakással, rendszerint a városok külső negyedeiben jutnak városi lakáshoz, állandósítva hátrányukat, amihez az is hozzájárul, hogy egyéb vagyontárgyaik esetleges szaporodása az ingatlanárak erőteljes fellendülése miatt arányaiban nem növeli vagyonukat. A városiak, de vidéki hukouként elkönyvelt háztartásfők fiatalabbak a városi hukouval rendelkező társaiknál, iskolázottsági szintjük alacsonyabb, háztartásaik jövedelme szerényebb, és csekélyebb arányban állnak állami alkalmazásban. Kevesebben férnek hozzá az alacsony árfekvésű lakásokhoz (8,2% a 34,6%-hoz képest), miként a lakásgondoskodási alap hiteleihez is (ahol 4,7% áll 36,6%-kal szemben).

TÁRGYSZAVAK: lakásvagyon, egyenlőtlenségek, Kína

HOLKA LÁSZLÓ

¹ Thomas Piketty – Li Yang – Gabriel Zucman: Capital accumulation, private property, and rising inequality in China, 1978–2015. *American Economic Review*, 2019. 7. sz. 2469–2496. p.

² Xin Meng: Wealth accumulation and distribution in urban China. *Economic Development and Cultural Change*, 2007. 4. sz. 761–791. p.

The image features a stylized city skyline composed of various rectangular buildings of different heights and widths. The buildings are rendered in a light blue color with white outlines and small square windows. The background is a solid light blue. The word "GAZDASÁG" is centered in the middle of the image in a large, white, sans-serif font.

GAZDASÁG

77/2020

Jó szándékkal kövezett út az „üvegházbolygóhoz”, a gazdasági növekedés hatása a szénemisszióra

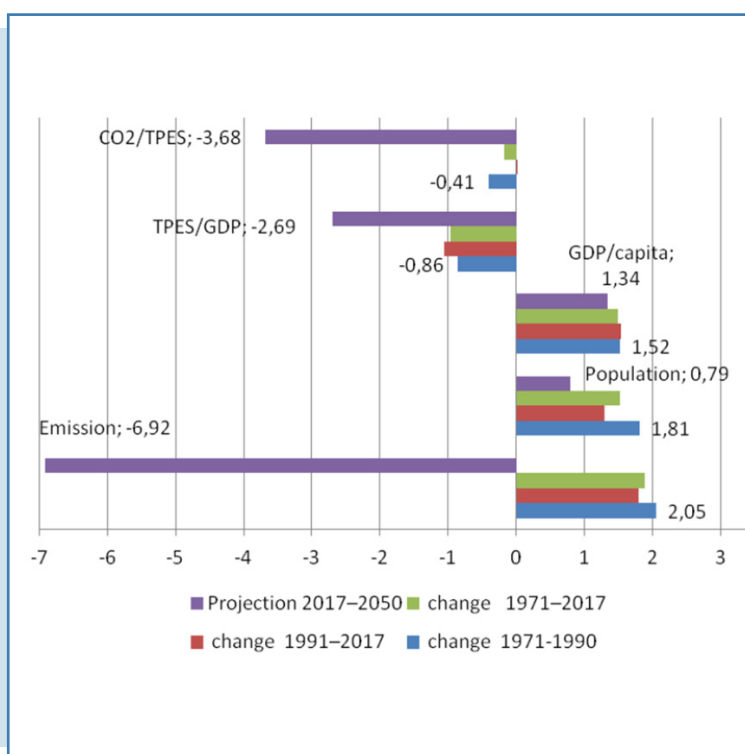
Enno Schroder – Servaas Storm: Economic Growth and Carbon Emissions: The Road to “Hothouse Earth” is Paved with Good Intentions

International Journal of Political Economy, 2020. 2. sz. 153–173. p.

DOI: [10.1080/08911916.2020.1778866](https://doi.org/10.1080/08911916.2020.1778866)

1. ábra: A klímavédelmi számítások felmért tényezői és a 2050-ig kivetített előrejelzés* a világ országaiban összesen, 1971–2050, átlagos változás %/év (az idősor kezdő éve = 100,00)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrás adataiból, az előrejelzés tényezőivel. A feliratok: az 1971 és 1990 (felmért), valamint a 2017 és 2050 közötti időszak (kivetített) átlagos évi százalékos változásai a világ összes országában. A felmért globális tényezők a megfigyelt időszakban (alulról fölfelé): a szén-emisszió mennyisége, a népesség száma, az egy lakosra jutó GDP, az összes primer energia GDP egységére jutó mennyisége, azaz az energiaintenzitás (total primary energy supply – TPES, PJ/USD) és a szén-dioxid-emisszió egységnyi TPES-re jutó mennyisége (t/PJ). A modell feltételezése, hogy az energiaigény szén-dioxid-emissziója átlagosan 85%-kal csökkenthető lesz 2050-ig, a fosszilis tüzelőanyagok és üzemanyagok arányát csökkentve.

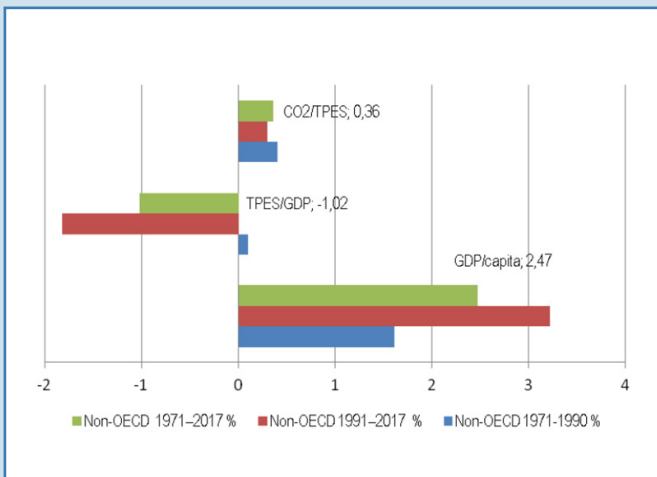
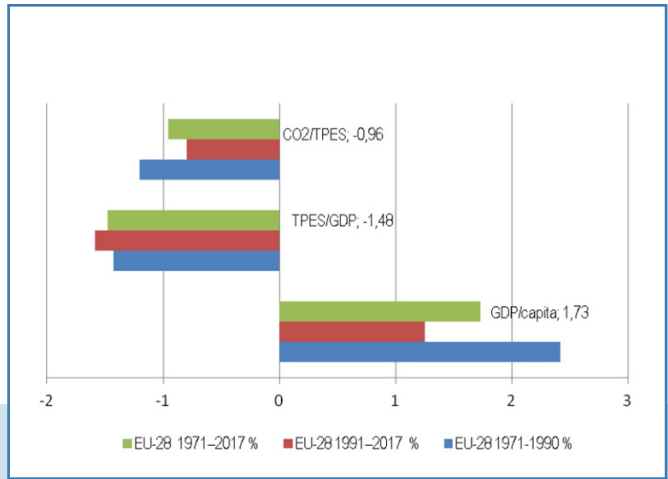
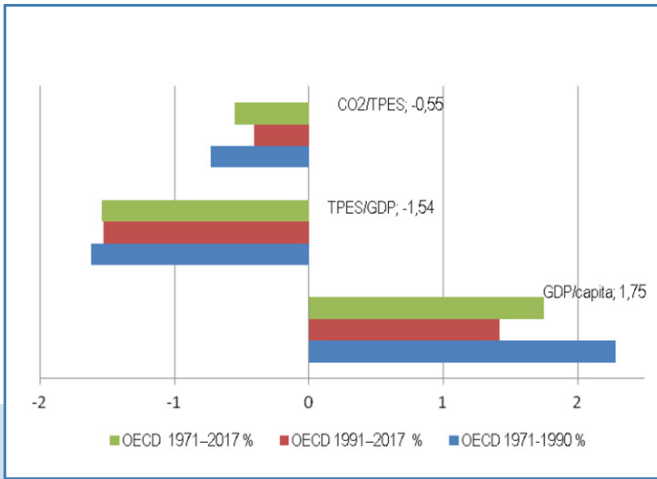
Az üvegházhatású gázok kibocsátásának előrejelzése becsléseket tartalmaz a 2050-ig előrevetített folyamatokra, ezen belül a népesség, a gazdasági fejlettség alakulására térségek szerint. A GDP egységére jutó energiafelhasználás becslései a korábbi tendenciákat és a közzétett klímavédelmi elemzéseket tekintik kiindulásnak. Modellezhető az energiatermelés szén-dioxid-emissziójának alakulása térségek szerint és a világ országaira összesen. (1. ábra)

A szerzők összehasonlítják a klímavédelmi intézkedések felmért tényezőit földrajzi térségek szerint. Közlik az Amerikai Egyesült Államok, az Európai Unió, illetve három nem OECD-tagország: Kína, India és Indonézia mutatóit a 1971 és 2017 közötti időszakra. (2. ábra)

Az üvegházhatású gázok emissziója egy lakosra jutó mennyiségének alakulása kétféle szemlélettel modellezhető a térség gazdasági fejlettségének függvényében:

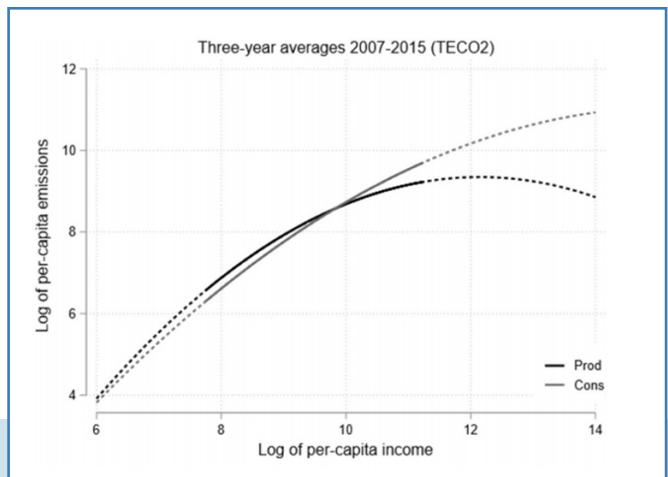
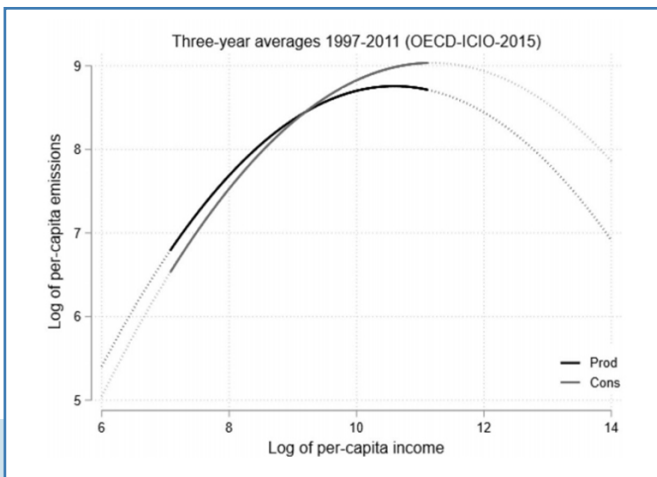
- a vállalatok, háztartások termelő tevékenységei (PROD), illetve
- a háztartások és a termelők végső fogyasztása (CONS) alapján.

A szénemissziók Kuznets-görbéi fordított U alakjának (inverted U-shaped Carbon-Kuznets-Curve – CKC) felívelő kezdő szakasza az emisszió gyors növekedését ábrázolja a gazdasági fejlődés hatására. Ez összefügg az energia termelésének, illetve felhasználásának felmért adataiból számított káros kibocsátásokkal.

2. ábra: Klímavédelmi program fontosabb számítási tényezői* térségek szerint, 1971–2017, átlagos változás %/év (az idősor kezdő éve = 100,00)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrás adataiból, a felmért tényezőkkel. A tényezők átlagos évi százalékos változások az OECD és az Európai Unió országaiban (felső két ábra), továbbá a vizsgált nem OECD-országokban (alsó ábra) a megfigyelt időszakokban. A feliratok az 1971 és 2017 közötti teljes időszak átlagos évi százalékos változásai a felső diagramokon. A három számítási tényező az 1. ábra megfigyzése szerint.

3. ábra: A szénemissziók Kuznets-görbéi (CKC): az egy lakosra jutó jövedelem (x tengely logaritmus érték) és az egy lakosra jutó szénemisszió (y tengely, logaritmus mennyiség) közötti kapcsolattal, az OECD–ICIO (bal oldali ábra, 1997–2011) és az OECD–TECO₂ (jobb oldali ábra, 2007–2015) adatbázisának tényezőivel

*A folytonos CKC-vonal a felmért mutatók alapján, a szaggatott a modellszámítások eredménye a termelés (Prod) és a végső fogyasztás (Cons) emisszióival.

A szén-dioxid-emisszió egy lakosra jutó mennyiségének fordulópontja¹ különböző fejlettségi szintekhez (GDP/lakos) tartozik az energia termelése, illetve fogyasztása mutatósorozataiban, térségek szerint. Az egy lakosra jutó szénemisszió 2050-ig kivetített mennyiségei várhatóan csökkenthetők a gazdasági fejlettség bizonyos szintjét meghaladva, főként a klímavédelem globális programjaival. Eltér a háztartások és vállalatok végső fogyasztásának emissziós csúcspontja a termelésétől, az előbbi csak viszonylag magasabb fejlettségi szinten várható. A termelés káros kibocsátásai ennél kisebb gazdasági fejlettségi szinttől elérhetik a fordított U alakú CKC-görbe leszálló ágát. (3. ábra)

A vázolt regressziós függvények fordított U alakja (fixed-effect regression) a felmért adatsorokkal igazolt, azonban bizonytalan a felmért tényezők időszakán túlhaladva, hogy a fordulópontokhoz milyen fejlettségi (GDP/lakos) paraméter fog tartozni 2050-ig. A népességszám nemzeti trendjei csak feltételezhetőek a fejlettségi mutatóban. A cikk hatféle regressziós modellt alkalmaz, és teszteli a számítássorozat eredményeit.

A felmért nemzeti mutatósorozatok extrapolálása feltételezi, hogy állandók a jövedelemnövekedés (income grows) korábbi feltételei. A cikk szerinti modell kivetíti 2050-ig a megfigyelt térségek termelési, illetve fogyasztási célú energiafelhasználása korábbi tendenciáit, továbbá az emisszió csökkentésének trendjeit is.

A szerzők többféle statisztikai vizsgálatot ismertettek a kétféle fordulópont várható fejlettségi szintjére.

- A termelési célú szén-dioxid-emissziók (CO₂ emissions based on production) csúcértéke 39–41 ezer USD/lakos fejlettségi szintnél várható. Az elő-

rejelzés termelési és emissziós adatai azonban eltérnek azokról, amelyeket a kormányközi megállapodásokat megalapozó tanulmányok (Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC) figyelembe vettek, főként Kína és más nem OECD-tagországok esetén.

- A térségek végső fogyasztásából (CO₂ emissions embodied in domestic final demand, consumed by countries) eredő halmozott szénemisszió egy lakosra jutó értékének fordulópontja 71–78 ezer USD/lakos jövedelemhez tartozhat. A 2050-ig kivetített fejlődési pálya a háztartások fogyasztását és a vállalati szektor eszközfelhalmozását a modell² regressziós összefüggéseivel vette számításba a minta térségeiben.

A modellszámítások azt feltételezik, hogy a végső fogyasztás miatti szén-dioxid-emissziók szorosan összefüggnek a fontosabb térségek várható gazdasági fejlődésével. Nyilvánvaló az is, hogy az utóbbi évtizedek gazdasági fejlődési pályái nem maradhatnak változatlanok 2050-ig, radikális szemléletváltással érhető csak el a „zöld gazdasági növekedés” (green growth) és kerülhetők el a felmelegedés súlyos katasztrófái.

TÁRGYSZAVAK: üvegházhatású gázok, szénemisszió, Kuznets-görbe, felmelegedés, gazdasági fejlettség, prognózis, nemzetközi összehasonlítás, OECD, Amerikai Egyesült Államok, Európai Unió, Kína, India, Indonézia, 1990–2050

NÁDUDVARI ZOLTÁN

¹ Az OECD globális input-output tábláit tartalmazó adatbázis (OECD Inter-Country Input-Output – system – ICIO) a modell minden térségére szolgáltatja a termelési láncok teljes energiaigényét, és ebből becsülhető az egy lakosra számított szénemisszió a tárgyév gazdasági fejlettsége szerint. Az OECD egy másik adatbázisa (Trade in embodied CO₂ database – TECO₂) az adott térségek végső fogyasztása teljes szénemissziójának modellezéséhez szolgáltat felmért adatsorokat. A módszertan elérhető: <https://www.oecd.org/sti/ind/carbondioxideemissionsembodiedininternationaltrade.html>.

² A nemzetközi adatbázisokból országok szerint átvett mutatósorozatok nem tartalmazzák a kiugró (belarusz, moldovai, etióp) jövedelmi és más nemzetgazdasági adatokat. Az elsődleges becslések összesen hatvanégy ország mintájára alapozták a kisebb nemzetgazdaságok nélkül, ezt követően a teljes globális mintára vonatkozik az egy lakosra jutó szénemisszió 2050-ig terjedő kivetítése.

Az egykulcsos jövedelemadóú országok reformja progresszív adózással

Salvador Barrios – Viginta Ivaškaitė-Tamošiūnė – Janos Varga – Anamaria Maftai – Edlira Narazani: Progressive Tax Reforms in Flat Tax Countries

Eastern European Economics, 2020. 2. sz. 83–107. p.

DOI: [10.1080/00128775.2019.1671201](https://doi.org/10.1080/00128775.2019.1671201)

	BG	EE	HU	LT	LV	RO
Currency	<i>BGN</i>	<i>EUR</i>	<i>HUF</i>	<i>EUR</i>	<i>EUR</i>	<i>RON</i>
Year	2008	1994	2011	1994	1997	2005
Before introduction	10% – 24%	16% – 35%	17% – 32%	18% – 33%	10% – 25%	18% – 40%
After introduction	10%	26%	16%	33%	25%	16%
2017	10%	20%	16%	15%	23%	16%

A személyi jövedelemadó 2017-ben egykulcsos a vizsgált hat tagállam adótörvényei szerint. A számítások mértékei, tényezői elérhetők a nemzetközi adatforrásokban.¹ A cikk a jelenlegitől eltérő, sávosan progresszív kulcs bevezetésének jövedelmi összefüggéseit elemzi. (1. táblázat)

A sávosan progresszív személyi jövedelemadó (szja) átrendezi a jövedelmek elosztását, mérsékelheti az eddigi egyenlőtleniséget a háztartási szektorban. Várható, hogy módosul az adómorál, növekszik a munkaerő kínálata ott, ahol a kisebb keresetek közterhei csökkentek. A cikk táblázatait tartalmazzák a vizsgált hat tagállam jövedelemadójának számítási tényezőit, a 2017-ben hatályos mértéküket.

A nemzeti adójogszabályok rendelkeznek többek között az elszámolható adócsökkentések tárgyáról, személyi köréről, az elszámolható értékhatárokról.

¹ A modellszámítások két forrása: EUROMOD, the European microsimulation model for the EU, elérhető: <https://www.euromod.ac.uk/about/what-is-euromod/how-euromod-works>; macroeconomic model QUEST for the EU, elérhető: <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/economic-research/macro-economic-models.en>. Az egykulcsos adóztatás szimulációi a háztartás munka- és vállalászási jövedelmére összpontosítanak, a kapott 2017. évi társadalombiztosítási ellátások nélkül.

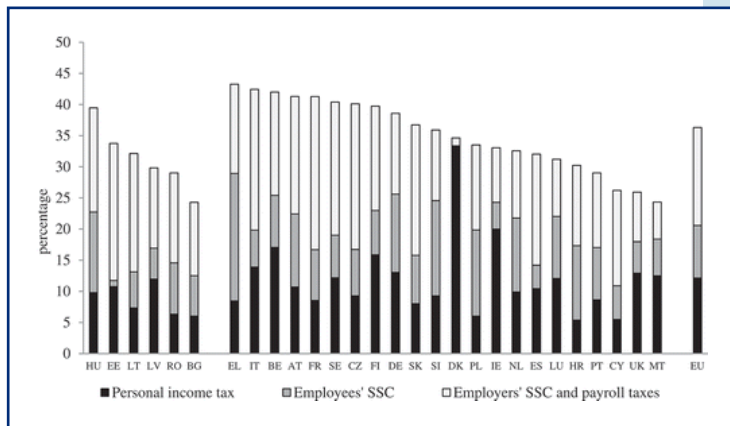
1. táblázat: A személyi jövedelemadó 2017. évi mértéke és a korábbi jogszabály sávós adómértékei* tagállamok és a változtatás éve szerint, 1994–2017

*A tagállamok kétbetűs jelöléssel és a nemzeti valutájuk. Az összehasonlítás az egykulcsos személyi jövedelemadó (szja) előtti és utáni mértékre, a bevezetés évére vonatkozik, valamint a 2017. évi törvényes szja-kulcsra.

A háztartás rendelkezésére álló jövedelem összefügg a nemzeti adóztatás mentességeivel, kedvezményeivel, adójóváírásaival. A jogosult meghatározott kiadások, az önkéntes biztosítás befizetett járuléka stb. alapján adójóváírást is érvényesíthet.

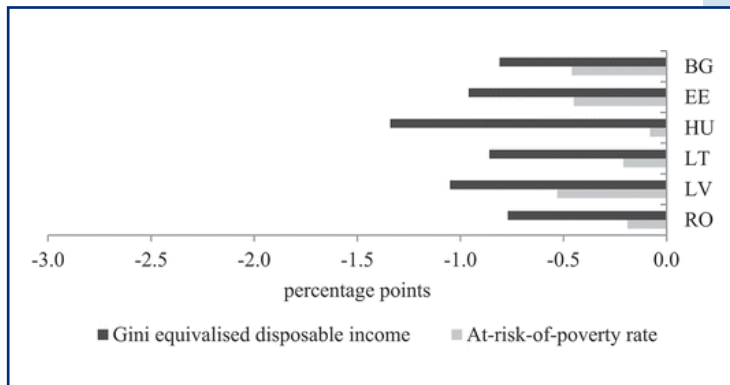
A foglalkoztatottak keresete alapján – a jövedelemadón túlmenően – meg kell fizetni a társadalombiztosítási járulékokat (social security contribution – SSC), ezek részben a munkavállaló, részben a munkaadó közterhei. (1. ábra)

A cikk a nettó jövedelem egyenlőtlenégeinek várható változásait az alapváltozatként meghatározott jelenlegi egykulcsos adózáshoz (flat tax) mérten elemzi, a sávosan progresszív (progressive tax) személyi jövedelemadó alkalmazásának hatásaként.

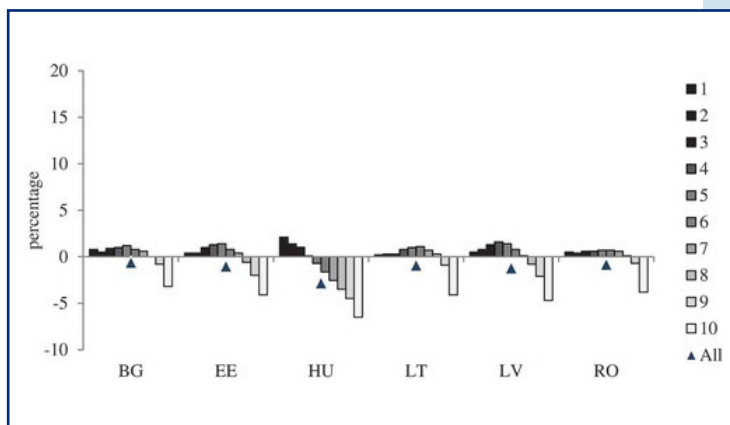
1. ábra: A személyi jövedelmet terhelő adó és a társadalombiztosítási járulék* előírása tagállamok szerint, 2017, százalék (személyi jövedelem = 100)

*A kétbetűs jelölésű tagállamok rangsora az összes közteher tárgyévi értékaránya szerint, azok összetétele: szja, tb-járulék (SSC) a munkavállaló és a munkaadó jogszabály szerinti befizetéseivel. A tagállamok közül kiemelten a hat vizsgált tagállam, a jobb szélén a huszonnyolc ország közterheinek átlagos százalékos értékaránya (EU).

2. ábra: A jövedelmi egyenlőtlenség* szimulált változása országok és a jövedelemeloszlás mérési módszere szerint, százalékpont (a 2017. évi állapot = 100)

*A tagállamok kétbetűs jelöléssel, betűrendben. Az adóreform I. forgatókönyve szerint a sávosan progresszív mértékek ismét megnövelik a magasabb jövedelmek adóterhét. A vizsgált hat tagállam felső diagramja a Gini-index, az alsó a jövedelmi szegénység kockázata rátájának (negatív) változása a mikroszimuláció tényezőivel, az adórendszer I. forgatókönyve szerinti nemzeti paraméterekkel.

3. ábra: A jövedelmi egyenlőtlenség* változása a sávosan progresszív személyi jövedelemadó alkalmazása esetén országok és jövedelemdecilisek szerint, százalék (2017. évi szint = 100)

*A tagállamok kétbetűs jelöléssel, betűrendben. Háromszög jelöli az összes decilis átlagos nemzeti (előjeles) változását. Az I. forgatókönyv szerinti sávosan progresszív adó hatására megnövekszik a magasabb jövedelmek adóterhe a 2017. évi alapváltozathoz mérten. A cikk táblázatait tartalmazzák a szimuláció feltételezett nemzeti paramétereit.

Az elemzések a hat tagállam új jövedelmi viszonyait a 2017. évi alapváltozat mértékeivel hasonlítják össze.

A hatásvizsgálat három forgatókönyve közül az első a korábbi több adósávot tartalmazza. A jövedelmi egyenlőtlenség várható változásai a Gini-index, továbbá a jövedelmi szegénység EU-SILC módszertanával mérhetők.² (2. ábra)

² A grafikus szemléltetés egyik elfogadott módszere a Gini-index (ez az átló és a Lorenz-görbe közötti terület kétszeresével egyenlő). A Gini-index 0, ahol tökéletesen egyenletes az eloszlás, maximálisan 1 a teljes egyenlőtlenség esetén. A Gini-index megadható százalékos skálán is (0 és 100 közötti mértékkel). A jövedelmi szegénység kockázatának kitett háztartások számaránya (risk-of-poverty rate) az Európai Unió nemzeti statisztikái (Eurostat, Statistics on Income and Living Conditions – EU-SILC) alapján elemezhető.

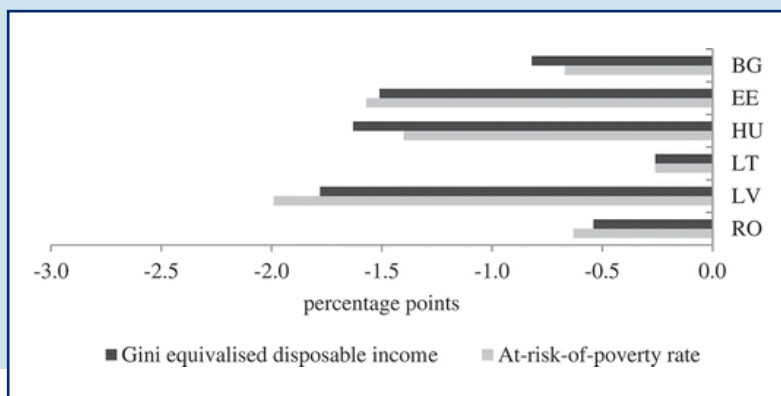
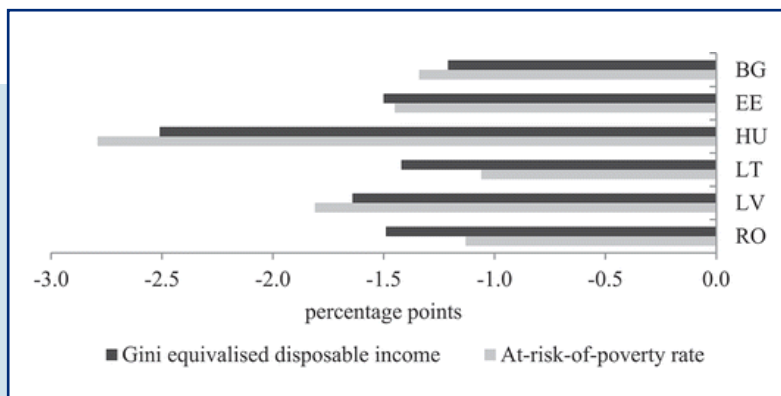
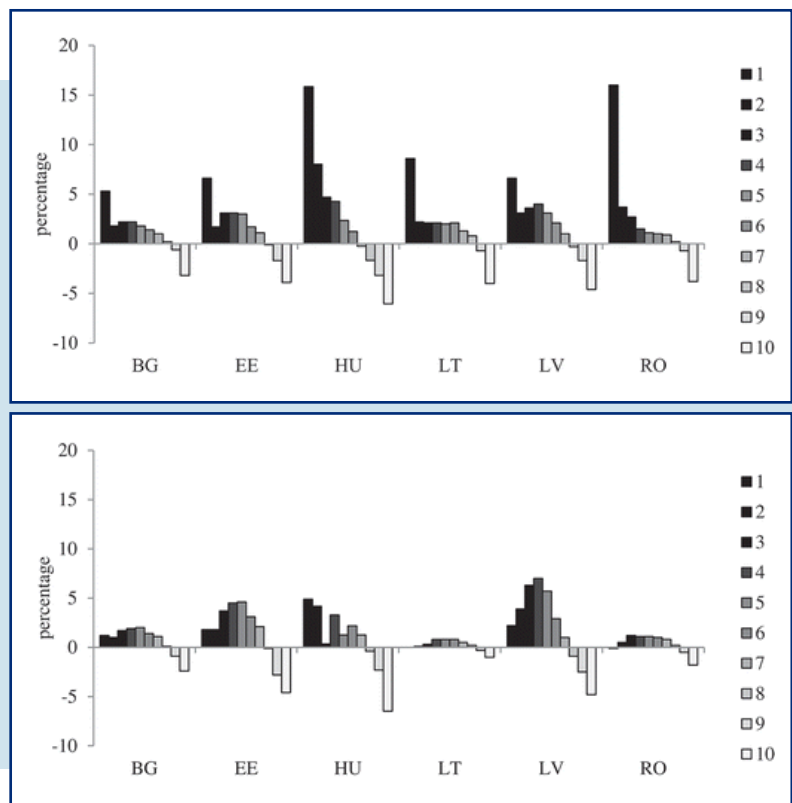
A három forgatókönyv szerinti szimuláció a feltételezett új adósávokkal hasonlítja össze a nettó jövedelmeket a 2017. évi egykulcsos alapváltozattal. A sávosan progresszív jövedelemadó I. forgatókönyve módosítja a jövedelem elosztását decilisek³ szerint. A háztartás rendelkezésére álló jövedelem csökken egyes felső és növekszik az alsóbb jövedelmi decilisekben a 2017. évi egykulcsos adózáshoz mint alapváltozathoz mérten. (3. ábra)

A sávosan progresszív jövedelemadó differenciált kulcsai várhatóan ösztönzik a munkaerőpiac kedvező

³ A háztartás egy fogyasztási egységére jutó (egyenértékű) rendelkezésre álló átlagos évi jövedelem százalékos változásai a megfigyelt nemzetgazdaságok 2017. évi helyzetéhez, az alapváltozathoz mérten.

4. ábra: A jövedelmi egyenlőtlenség* változása a sávosan progresszív személyi jövedelemadó alkalmazása esetén országok és jövedelemdecilisek szerint, százalék (2017. évi szint = 100)

*A II. jelű forgatókönyv a bal oldalon, a III. jelű a jobb oldalon. A tagállamok kétbetűs jelöléssel, betűrendben. A jövedelmi decilisek szimulált százalékos változásai a 2017. évi nemzeti alapváltozathoz mérten. A cikk táblázata tartalmazza az adóreform feltételezett paramétereit tagállamok szerint a II. és a III. változatban.

5. ábra: A jövedelmi egyenlőtlenség* szimulált változása országok és a jövedelemeloszlás mérési módszere szerint, százalékpont (a 2017. évi állapot = 100)

*A II. jelű forgatókönyv a bal oldalon, a III. jelű a jobb oldalon. A tagállamok kétbetűs jelöléssel, betűrendben. Az országok felső diagramja a Gini-index, az alsó a jövedelmi szegénység kockázata rátájának (negatív) változása a mikroszimuláció tényezőivel, az adóreform nemzeti paramétereit szerint, a 2017. évi alapváltozathoz mérten.

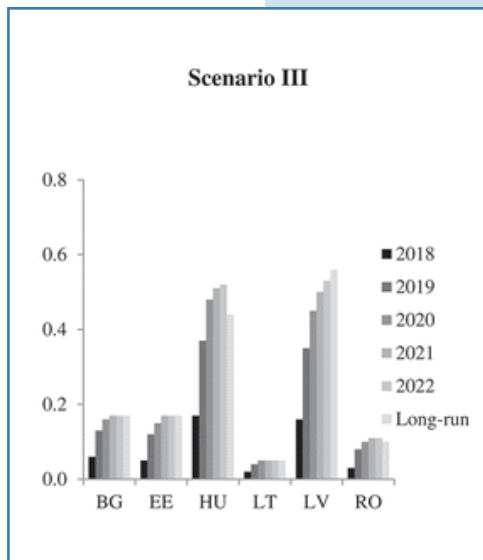
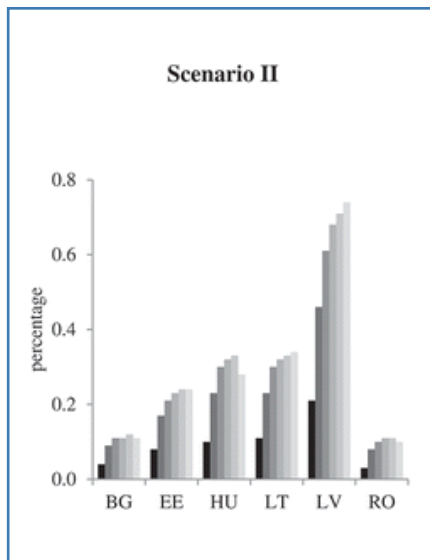
folyamatait az adóterhek háztartások közötti átcsoportosításával. A módosított nemzeti adójogszabály előírhat például adómentességet, engedélyezhet a korábbinál nagyobb kedvezményeket, adójóváírást és adómentes juttatásokat is, növelve a rendelkezésre álló jövedelmet a legalsó jövedelmi decilisekben.

A vizsgált II. és III. jelű forgatókönyv szerinti progresszív adózási esetek semlegesek a kormányzati

költségvetés bevételeit tekintve. A sávos új adókulcsok a decilisek között csoportosítják át az adókötelezettséget, költségvetési hatások nélkül. (4. ábra)

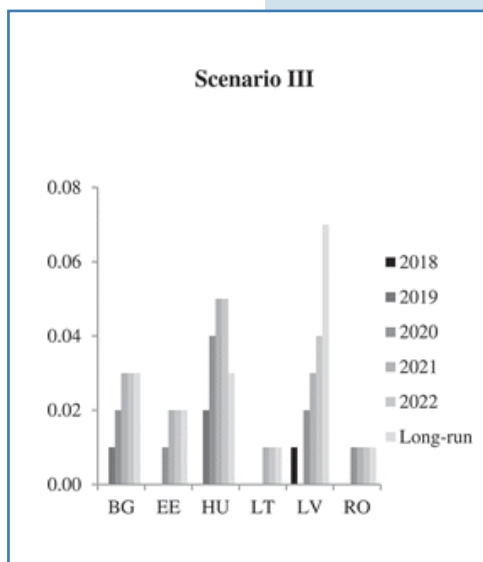
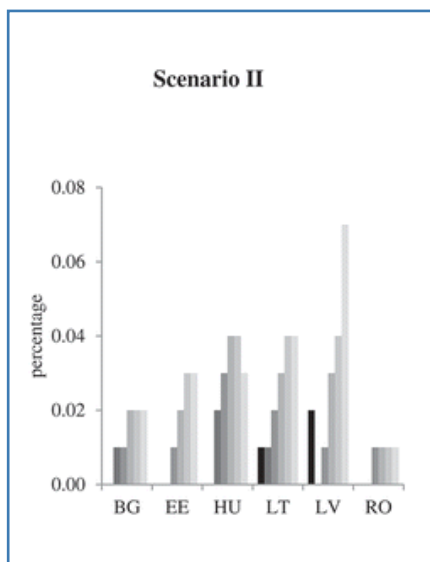
A szimuláció II. és a III. változatai várhatóan erőteljesebben csökkentik a jövedelmi egyenlőtlenséget, mint az I. változat a 2. ábra szerint. (5. ábra)

A személyi jövedelemadó vizsgált változtatása eltérő rugalmasságú mind a foglalkoztatási ráta, mind

6. ábra: A foglalkoztatási ráta* szimulált változása országok szerint, százalékpont 2018–2022 (alapváltozat = 100)

*A II. jelű forgatókönyv a bal oldalon, a III. jelű a jobb oldalon. A tagállamok kétbetűs jelöléssel, betűrendben. A QUEST-modell a foglalkoztatási szintet vizsgálja középtávon a sávosan progresszív jövedelemadó változataiban, és rögzíti a szimuláció többi tényezőjének hatását. Az utolsó diagram: a 2022 utáni időszak rátájának (pozitív) eltérése a 2017. évi alapváltozattól.

7. ábra: A GDP növekedési ütemének* szimulált változása országok szerint, százalékpont, 2018–2022 (alapváltozat = 100)

*A II. jelű forgatókönyv a bal oldalon, a III. jelű a jobb oldalon. A tagállamok kétbetűs jelöléssel, betűrendben. A magasabb foglalkoztatási ráta növeli a gazdasági növekedés ütemét. A QUEST-modell a GDP-növekedés évi ütemének alakulását vizsgálja középtávon a sávosan progresszív jövedelemadó változataiban, és rögzíti a szimuláció többi tényezőjének hatását. Az utolsó diagram: a 2022 utáni időszak rátájának (pozitív) eltérése a 2017. évi alapváltozattól.

a GDP növekedési üteme változásaiban. A magasabb képzettségi szintű foglalkozási csoportok közterhe várhatóan nő, ugyanakkor a legalacsonyabb, alacsonyabb képzettségű csoportoké számottevően csökkenhet. A sávosan progresszív jövedelemadó így pótlólagos munkaerő-kínálatot teremthet. Ahol kellően csökken a kisebb kereset adóterhe, ott korábban inaktív is vállalhat munkát. (6. ábra)

A sávosan progresszív adóztatásra történő áttérés várhatóan módosítja a GDP növekedési ütemét a foglalkoztatási ráta szimulált növekedése révén. (7. ábra)

TÁRGYSZAVAK: személyi jövedelemadó, adósávok, jövedelmi decilis, Gini-index, nemzetközi összehasonlítás, Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Románia, 1994–2017

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Az ingatlanok adóztatásának jellegzetességei a cseh és a szlovák gazdaságban

Šárka Sobotovičová – Jana Janoušková: Specifics of Real Estate Taxation in the Czech and Slovak Republics

International Advances in Economic Research, 2020. 3. sz. 273–287. p.

DOI: [10.1007/s11294-020-09800-5](https://doi.org/10.1007/s11294-020-09800-5)

Az ingatlanadó (real estate tax) az Európai Unió huszonnyolc tagállama 2017. évi összes adóbevételeinek átlagosan mintegy 4%-át adják, ennél kisebb a cseh (0,6%) és a szlovák (1,3%) ráta, az adóráták közötti különbség nőtt 2008 után. (1. ábra)

Az ingatlanadó értéke ugrásszerűen nőtt a két vizsgált ország jogszabályai módosított előírásainak hatására 2005-ben, illetve 2010-ben. (2. ábra)

Az adókötelezettség tárgya a jogszabály szerinti építmény, földterület, Az adóalany az ingatlanjára kivetett közterhet az adóhatóság határozata szerint fizeti meg. A véleményfelmérés válaszai alapján elemezhető az ingatlanadó szintjének összefüggése a mintába választott közigazgatási egység nagyságával, az adóalanyok vagyoni helyzetével. Az érzékelt adóterhelések egymástól eltérők a két ország mintájában. (3. ábra)

Az ingatlanadó ad fedezetet a helyi infrastruktúra üzemeltetésére, színvonalának javítására. A Cseh Köztársaság mintája viszonylag nagy arányban tartalmaz az infrastruktúra javulásával elégedetlen válaszokat. Szlovákia mintájában közel egyenlő az elégedettek és az elégedetlenek számaránya, kevés a „nem tudom” válasz. (4. ábra)

A véleménykutatás mintájába választott személyek az ingatlanadók megfizetésére eltérő nagyságú településeken¹ kötelezettek, és ezzel is összefügg az elégedettségnek (vagy hiányának) a súlya. A helyi önkormányzat (municipality) állapíthatja meg és szedheti be az ingatlanadót Szlovákia adójogszabályai szerint. A település adóigazgatása így közvetlen kap-

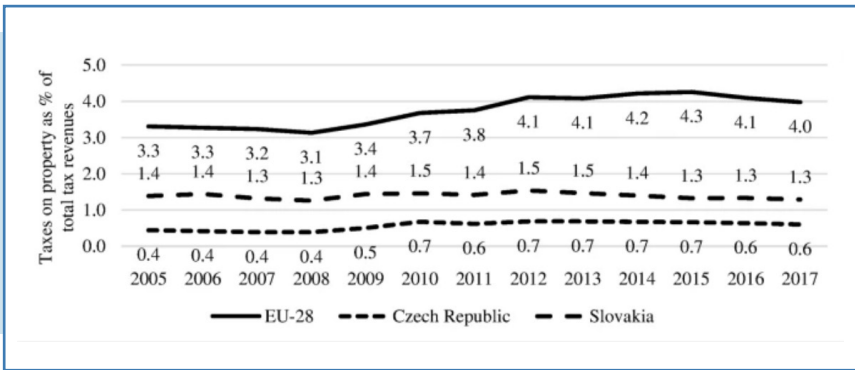
csolatban van az adóalanyokkal. Ez is magyarázza, hogy itt nagyobb a válaszolók elégedettsége a helyi infrastruktúrával, mint a csehországi véleménykutatás összehasonlított mintájában.

A központi adóigazgatás veti ki és szedi be az ingatlanadókat is a Cseh Köztársaság jogszabályai szerint. Az adók általános mértékei itt nem vehetik figyelembe a település méretét vagy a működtetett önkormányzati utak, közművek és egyéb infrastruktúra-műtárgyak üzemeltetésének, korszerűsítésének ráfordításait. A pénzügyi hatóság egységes eljárása nincs összefüggésben azzal, hogy az ingatlanadó milyen részesedésű a különböző méretű és jellegű csehországi települések (size category of the municipality) költségvetésének éves értékében.

A szlovákiai helyi adóhatóság közvetlenül lép kapcsolatba az ingatlanadó alanyaival, nyilvántartja vagyoni helyzetüket, tájékozottabb az adóhátalékok és a beszedés (annak megíjósulása) alakulásáról. A helyi testület állapíthatja meg az éves adótblát, a költségvetési tervezéssel összefüggő kulcsokkal, kedvezményekkel és mentességekkel. Az önkormányzat viseli Szlovákiában az adóigazgatás helyi költségét, ezen belül a hátalékok nyilvántartásával, behajtásával összefüggő ráfordításokat. A szlovákiai ingatlantulajdonosok helyi tájékoztatást érhetnek el a megfizetett ingatlanadók rendeltetéséről, az infrastruktúra várható javulásával való összefüggéseiről, ami nem jellemző a másik ország mintájára.

A csehországi pénzügyi hatóság (financial authorities) utalja át az illetékes települések költségvetésébe a központilag kivetett és beszedett ingatlanadót. E rendszer egyik előnye, hogy az adóigazgatás ráfordításait nem az önkormányzatok viselik. A kisebb települések túlzott terhelésével járna az adó-

¹ A mintába választott települések kategóriái a lakosok száma szerint: kisebb 1000 főnél, 1001–5000, 5001–20 000, 20 001–100 000 fős és nagyobb, mint 100 000 fő.

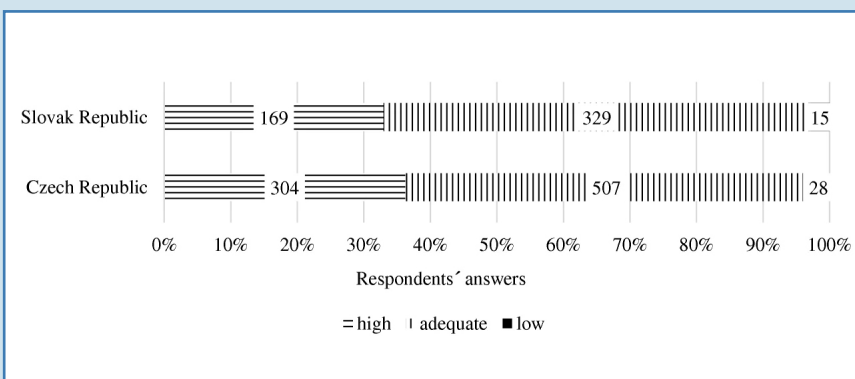
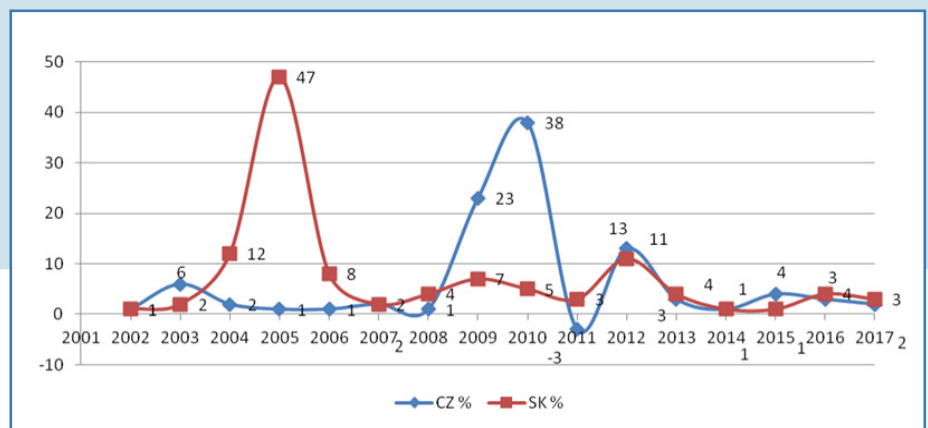
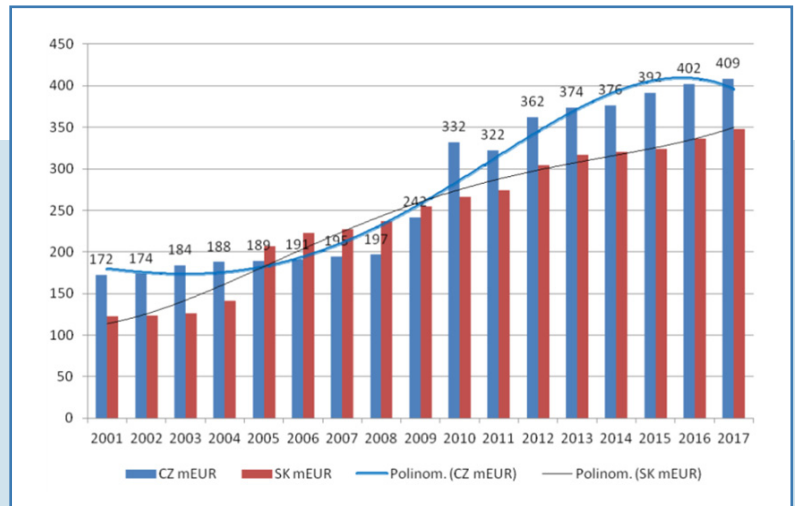

1. ábra: Az ingatlanadók értékaránya térségek* szerint, 2005–2017, százalék (adóbevétel összesen = 100,0)

*Az ingatlanadók százalékos részese-
dése az Európai Unió huszonnyolc tag-
állama, a Cseh Köztársaság és Szlovákia
adóbevételeiben.

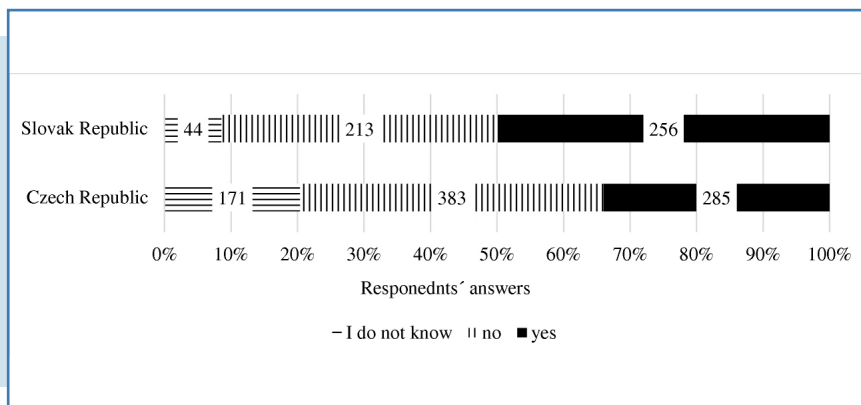
2. ábra: Az ingatlanadók értéke (millió EUR) és indexe (%
előző évi érték = 100)* a cseh (CZ) és a szlo-
vák (SK) gazdaságban, 2001–2017,
százalék

*Az ábrát az ismertető készítette
a forrás adatai alapján. A felső
ábra az ingatlanadók éves érté-
keit, az alsó az érték változásai-
nak százalékos indexét hasonlítja
össze országok szerint. A kiugró
értékindexek jelzik az adótörvény
változását előbb Szlovákiában,
majd a Cseh Köztársaságban.

3. ábra: Az ingatlanadók érzékelt terhelésének megoszlása a válaszlehetőségek* és országok szerint, 2017, válaszok száma

*A válaszok száma az ingatlan-
adó érzékelt terhelésére; bal-
ról jobbra: „nagy”, „megfelelő”,
„alacsony” a mintába választott
településeken. A két ország vá-
laszói között alacsony a helyi
adóterhelést alacsonynak tartók
aránya. A „nagy” terhelést érzők
száma (169, illetve 304) kisebb,
mint azoké, akik azt „megfelelő-
nek” találták.

4. ábra: A helyi infrastruktúra színvonalára érzékelt javulásának megoszlása a válaszlehetőségek* és országok szerint, 2017, válaszok száma

*A válaszok száma balról jobbra: „nem tudom”, „nincs javulás”, „van javulás” a két ország mintájába választott településeken.

igazgatás korszerű helyi informatikai-kommunikációs háttérének kiépítése, zavartalan üzemeltetése.

A központosított rendszer azonban nem további adatokat a helyi intézményeknek az ingatlanadó-kötelezettségéről, továbbá az esedékes adó befolyt összegéről és a hátralékok alakulásáról adóalanyok szerinti bontással. A helyi hatóságok, bár elérhetnék az adóztatás aktuális központi információit a Cseh Köztársaságban is, nem érdekeltek benne és nem

is felkészültek az ingatlanadó személyes adatainak követésére, részletes elemzésére.

TÁRGYSZAVAK: ingatlanadó, infrastruktúra, véleménykutatás, adóigazgatás, Cseh Köztársaság, Szlovákia, Európai Unió, 2005–2017

NÁDUDVARI ZOLTÁN

80/2020

A „borravaló” gazdaságtana

Ofer H. Azar: The Economics of Tipping

Journal of Economic Perspectives, 2020. 2. sz. 215–236. p.

DOI: [10.1257/jep.34.2.215](https://doi.org/10.1257/jep.34.2.215)

Becslések készültek a fontosabb borravalós szolgáltatásokra és mellékjövedelmeikre. A fogyasztó a számlát meghaladó többlettel, a kézbe adott borravalóval (tipping) jelezheti az elégedettségét, a nagyvonalúságát, esetenként az anyagi helyzetét is. (1. táblázat)

A kiszolgált fogyasztó (vendég, utas, csomag címzettje stb.) a többletfizetéssel ismerheti el az elvárt minőséget, a figyelmességet, az igényelt szolgáltatás vagy felkeresett hely (soron kívüli) elérését, az egyéni kérés teljesítését és hasonlókat. Közvélekedés szerint kisebb az esély a várt előnyre borravaló fizetése nélkül. Az így megfizetett (informális) személyes jövedelem az Amerikai Egyesült Államokban legalább 44 milliárd

USD összegű volt 2006-ban, adószakértő¹ szerint. Az ország hivatalos munkaügyi statisztikája szerint ebben az évben mintegy 2,3 millió főt alkalmaztak a vendéglők, szállodák felszolgálójaként, ételszállítóként, további 610 ezer főt bár, egyéb italmérés alkalmazottjaként.

A borravaló (elvárt) fizetése szokásos például a taxiban, a házhoz szállított csomag és sok más szolgáltatás esetében is. A szerző véleménykutatása 37 foglalkozást tartalmazott, ezek közül megjelölték a válaszolók, hogy hol szokásos borravaló fizetése és melyik esetén nem vagy ritkábban jellemző. E felmérés ismérveinek fontosabb szempontjai:

¹ Forrás: Treasury Inspector for Tax Administration of U.S.

A véleményfelmérés kérdése: „Jelölje meg, miért ad borraivalót?”	Amerikai Egyesült Államok	Izrael
	mintájának százalékában	
1. Ha elmulasztom, akkor bűnösnek érzem magam	60,2	13,3
2. Ha elmulasztom, szégyellem magam	44,1	23,2
3. A borraivaló adása bevett társadalmi norma	84,7	58,1
4. Kifejezem a hálámat	67,8	68,9
5. A felszolgálás a kapott borraivalótól is függ	66,9	32,4
6. Aki nem ad borraivalót, azt legközelebb hátrány érheti	13,6	2,5
7. Durván bánnak velem, kiabálnak, ha elmarad az elvárt borraivaló	4,2	0,0

- milyen szoros a személyes kapcsolat a fogyasztók és a szolgáltatást végzők között,
- miként járul hozzá a normának számító (szokásos) borraivaló a szolgáltatást végző személy jövedelméhez,
- milyen a szolgáltatást igénylők jövedelmi helyzete,
- milyen jelentőségű az igényelt szolgáltatásban a szolgáltatást végző személyes felkészültsége, egyéb jellemzője (nemek, népcsoporthoz tartozás, életkor, a feladattal járó terhelés stb. szerint),
- miként képes a fogyasztó értékelni az igényelt szolgáltatás minőségét, szakmai színvonalát, hasznosságát.

A válaszok alapján megállapítható, hogy az alacsonyabb jövedelmű foglalkozások körében gyakoribb az elvárt borraivaló, a szolgáltatást végző bérszintje és a számlát meghaladó többlet iránti igény között negatív az összefüggés.

A kapott borraivaló a jövedelmek újraelosztását eredményezi. Annál nagyobb a megfizetésének gyakorisága, összege, minél magasabb a szolgáltatás (tipikus) fogyasztóinak a jövedelemszintje.

A borraivaló lényege, hogy a szolgáltatás bevételének bizonyos részét nem a munkáltató, hanem a személyzet kapja. A munkahely hatékonyságának javítása emiatt nem kap fedezetet a személyes borraivalókból. Ez lényegében kiegészítő (rejtett) jövedelme a felszolgálónak, taxisnak, és abból nem járul hozzá a vállalkozás eljárása és eszközei korszerűsítéséhez, a minőség javításához. Nincsen igazolt összefüggés a borraivalók és a munkatársaknak szervezett szakmai képzések, képzettségi szintek között.

A szolgáltató vállalkozás többletbevétele érdekében a számla előírt szervízdíjat is tartalmazhat. Ilyen esetben a kiszolgálást végző a szolgáltatás számláján túlmenően nem kérhet (személyes) borraivalót. A felmérés szerint a válaszolók egyötöde

1. táblázat: A vendéglátás borraivalójának indokai* az Amerikai Egyesült Államok és Izrael véleménykutatásában

*A minta nagysága az Amerikai Egyesült Államokban 118 fő, Izraelben 241 fő. A felszolgálónak közvetlenül fizetett borraivaló indokaira több válaszlehetőség is megjelölhető. Az indokok egy válaszolóra jutó átlagos száma az előbbi mintában 3,42, az izraeliben csak 1,98.

fogadja el mindkét többletfizetési formát, mind az Amerikai Egyesült Államokban, mind Izraelben.

A borraivaló fizetését eszerint négyszer annyian részesítik előnyben, mint a számla értékében átalányként beszedett (személytelen) többletet. Az ilyen összevont számlában a vállalkozás által előírt szervízdíj átlagos mértéke nagyobb az Amerikai Egyesült Államokban (15%), mint Izraelben (12%).

A válaszok ötfokozatú skálán értékelték az éttermi kiszolgálás érzékelt színvonalát (self-reported service quality) hat étteremben. A minták egyike a törzsvendégek válaszait (597 étkezés, 169 fő) tartalmazta, a másik az alkalmilag fogyasztókét (428 egyszeri étkezéssel).

A fizetett borraivaló rugalmassága az elégedettség összefüggésben pozitív az alkalmi fogyasztók mintájában. Itt a borraivaló értéke az ötfokozatú pontszám egységnyi többlete esetén átlagosan 6,8%-kal nagyobb lehet. A minőség ilyen (egységnyi) javulása ebben a mintában átlagosan 0,90 százalékpontos többletet hozhat a számla eredeti összegéhez mérten az Amerikai Egyesült Államokban.

A másik minta a visszatérő vendégeké, és rendszerint állandó a törzshelyeik kiszolgálásának minősége. Itt a minőség egységnyi változása esetén az előbbinél kisebb az elvárt borraivaló értékének és értékarányának rugalmassága, akár negatív is lehet.

A vendégek a floridai és más divatos észak-amerikai idegenforgalmi helyen, továbbá sétahajón a számlába beépített szervízdíjjal (automatic service charges) összevontan fizetik meg a felszolgálásért előírt többletet. A nemzetközi turistaforgalom ugyanis nagyrészt alkalmi résztvevők kiszolgálásával jár, és a vendég nem ismerheti az elvárt borraaló helyi normáját.

A vendég a fogyasztásért bankkártyával is fizethet. Az ilyen számlában is van szervízdíj, abból a személyzet meghatározott elosztási rendben részesedhet. A hitelkártyás számla így összevont összege a fogyasztás értékét 15, 20, akár 25%-kal is meghaladhatja, ez a többlet függ például a közterhektől az Amerikai Egyesült Államok mintájában.

A szerző két szélső értéket állapított meg a szokásos borraalók mértékére (8,7 és 24,5%) az Amerikai Egyesült Államok leggyengébb (1 pontszámú) és legkiválóbb (5 pontszámú) színvonalú szolgáltató helyeinek felmérésével. Az izraeli minta esetén a minőség előbbi szélső fokozataihoz a számla 6,2, illetve 21,0%-ának megfelelő borraaló tartozik. Egy lehetséges magyarázat erre a tekintélyes szórásra, hogy sokkal jobb a csúcsmínőségű kiszolgálásért fizető (szűkebb elit, presztízs fogyasztó, törzsvendég) csoport jövedelmi helyzete, mint a legolcsóbb éttermet, italmérést (alkalmilag) látogató szélesebb közönségé.

A felszolgáló a bérén túlmenően olyan többletjövödelmet kap a vendégektől, amilyen más munkakörök alkalmazottait nem illeti meg. Az éttermi szolgáltatás minősége viszont a borraalóban nem részesülőkötől, például konyhai személyzettől is függ. A szerző összehasonlítja az éttermi felszolgálók (pro-tipping) borraalóval elérhető szokásos jövedelmének szintjét a háttérben dolgozó többiek (no-tipping) éves jövedelmével.

A többletjövödelem függ többek között a földrajzi térségek, az évszakok, a települések idegenfor-

galma, a kiszolgált vendégek átlagos jövedelem-szintje, a szolgáltatás terjedelme stb. egymástól eltérő alakulásától. A borraaló a nappali felszolgálás esetén nyilván kisebb (főként a kerekítésekkel), mint a nagyobb összegű esti, éjszakai fogyasztásra felszámítható többlet.

A munkaerőpiac helyi és szezonális viszonyai befolyásolják azt az alkut, majd megállapodást, amely előírja, hogy a kapott borraalóból miként részesít-sék például a konyhai személyzetet (kitchen workers). A béralkuban lényeges az is, hogy a felszolgálók bérminimума milyen módon érvényesítse az éves (vélelme-zett) többletjövödelmeiket.

A személyes borraaló a szolgáltatásért fizetett alapösszeget a szokásos értékarányal növeli. Nagy különbségek lehetnek azonban az egységnyi borra-alóért kifejtett fizikai és szellemi ráfordítások között. Az elit étterem, italmérés 100 USD italszámlája négy-szerese ugyan a csak 25 USD-os fogyasztásának, azon-ban nincs ilyen arányú különbség a felszolgálók terhe-lése (és azért elvárható többletjövödelme) között.

Megoldást igényelnek az etikai kérdések is! A kapott borraalóból egy részt szokás átengedni a vendéggel nem találkozó munkatársaknak (tip pooling). Adódhat olyan helyzet is, hogy a borraaló egy részét a szolgáltatás minőségjavítására engedik át a munkáltatónak.

A felszolgáló a nagyobb borraaló reményében ingyenesen is adhat a vendégnek a desszertből, ital-ból, ezzel azonban kárt okoz.

TÁRGYSZAVAK: szolgáltatás, szervízdíjtöbblet, vendéglátás, taxi, borraaló, felszolgáló keresete, nemzetközi összehasonlítás, Amerikai Egyesült Álla-mok, Izrael

NÁDUDVARI ZOLTÁN

A makrogazdasági tényezők és az adózási forma hatása az inflációra hét balkáni országban

Nada Milenković – Branimir Kalaš – Vera Mirović – Jelena Andrašić: The impact of macroeconomic determinants and tax form on inflation in selected Balkan countries
Serbian Journal of Management, 2020. 1. sz. 7–18. p.

DOI: [10.5937/sjm15-16685](https://doi.org/10.5937/sjm15-16685)

A balkáni országok inflációs folyamatai összefüggnek a vizsgált nemzetgazdasági indikátorok¹ változásaival. Az infláció a legkisebb a két uniós tagállamban, Horvátországban és Szlovéniában, és Szerbiában a legmagasabb (átlagosan évi 6,44%) 2008 és 2016 között. A munkaerőpiac folyamatai összefüggnek az inflációval, a munkanélküliségi ráta Észak-Macedóniában 30%-nál nagyobb, Szlovéniában átlagosan mintegy 7,7% ebben az időszakban.

A GDP indexe akkor is növekedett Albániában, amikor a teljesítmény a horvát és a szlovén gazdaságban több mint 7%-kal csökkent. A balkáni országok fontosabb makrogazdasági indikátorai független, magyarázó változók a cikk modellszámításában. (1. ábra)

Az általános forgalmi adó eltérő mértékben és dinamikával növelte a végső felhasználású termék, szolgáltatás fogyasztói árát. Az adót tartalmazó bruttó ár alakulása hatással van a fizetőképes kereslet változására, és így az inflációs folyamatra is. (2. ábra)

A regressziós analízis eredményei alapján elemezhetők az árrugalmasság tendenciái. Az időszak hatvanhárom nemzeti adata szerint pozitív az összefüggés az inflációs index és a GDP indexe, továbbá a kormányzati kiadás rátája (EXP) éves változásai között. Az árszint változásai mindkét irányban a belföldi kereslet alakulásával magyarázhatók. A pozitív és szigni-

fikáns regressziós összefüggés szerint a GDP 1%-nyi növekedése átlagosan évi 0,27%-kal növelte az inflációs indexet a térségben.

Az infláció és a kormányzat kiadásainak alakulása között pozitív az összefüggés, de nem szignifikáns, a háztartás rendelkezésére álló jövedelem egyéb releváns tényezőktől is függ.

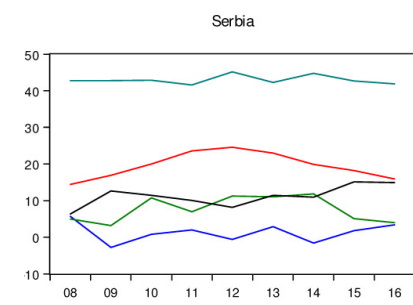
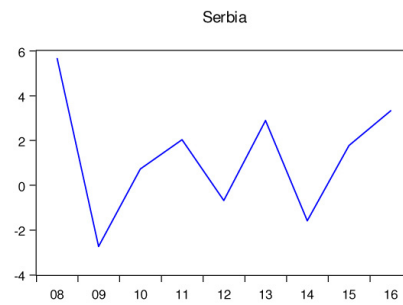
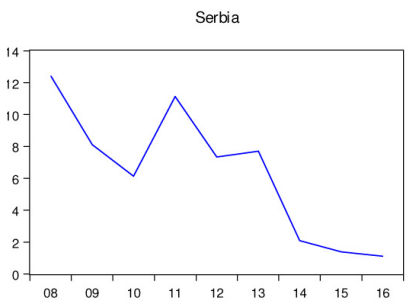
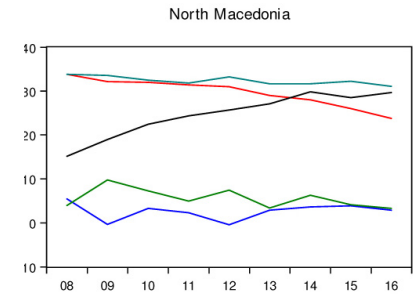
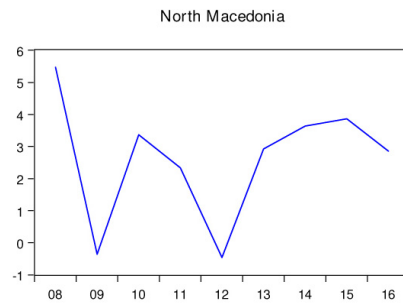
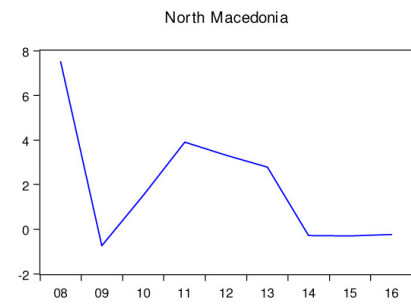
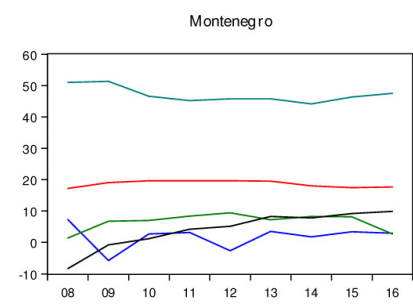
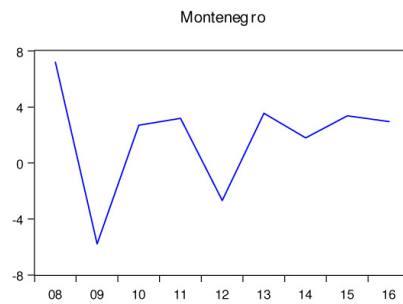
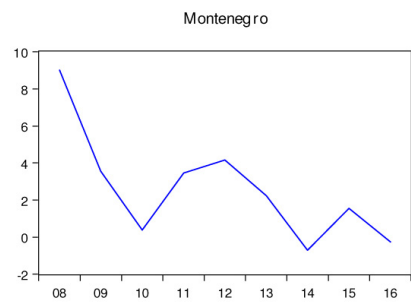
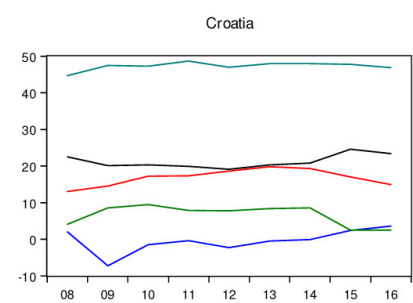
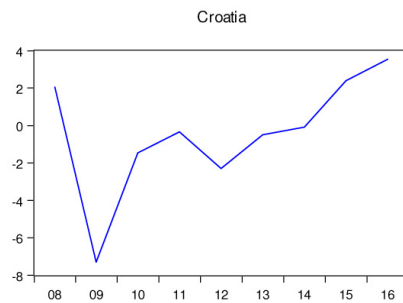
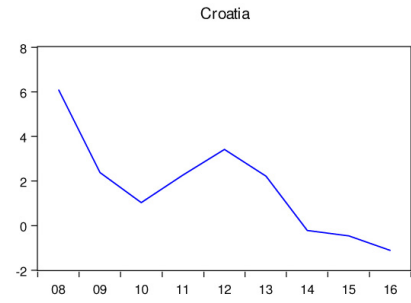
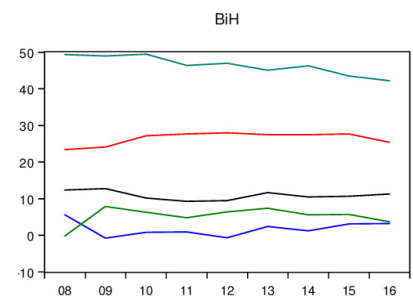
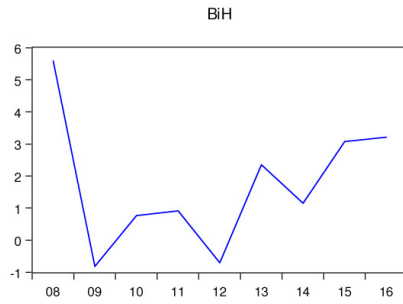
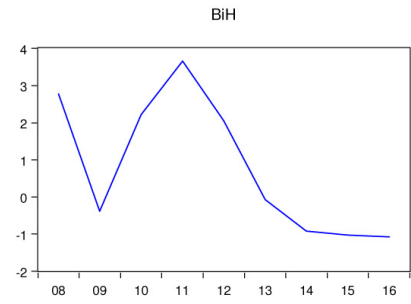
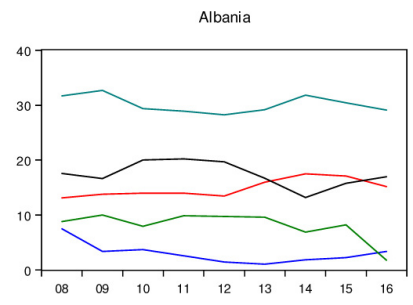
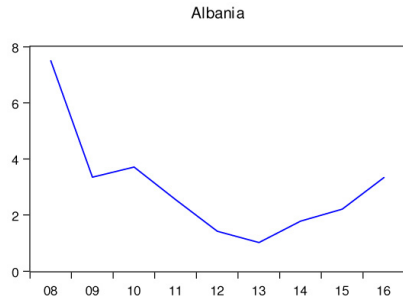
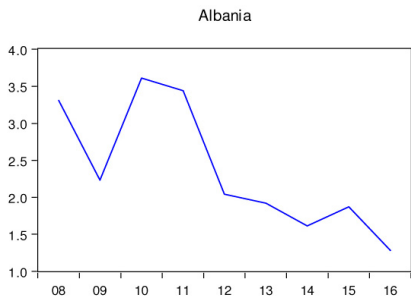
Az infláció a munkanélküliségi ráta, a háztartások megtakarítása, valamint a reálkamat indexe alakulásával is összefügg. A munkanélküliség rátájának 1%-nyi növekedése átlagosan évi 0,19%-kal csökkentette az inflációs indexet a térség országaiban. Ez a negatív regressziós összefüggés is szignifikáns, a csökkenő fogyasztói kereslet az inflációs folyamatot fékezi.

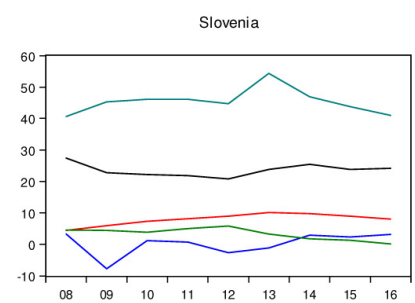
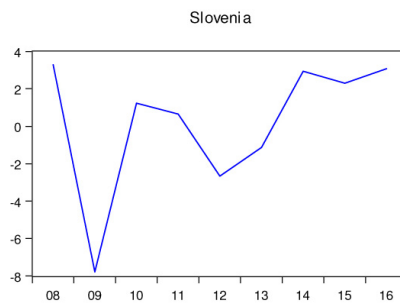
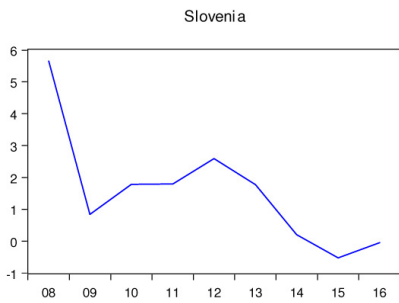
A megnövelt általános forgalmi adók lassították az inflációt, bár ez a negatív összefüggés további elemzéseket igényel. Az általános forgalmi adó 1%-nyi növelése mintegy évi 1,7%-kal mérsékelte az inflációs rátát a minta átlagában.

TÁRGYSZAVAK: nemzetgazdaság, indikátor, infláció, Albánia, Bosznia-Hercegovina, Észak-Macedónia, Horvátország, Montenegró, Szerbia, Szlovénia, 2006–2016

NÁDUDVARI ZOLTÁN

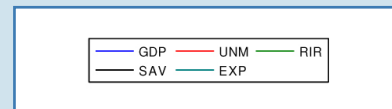
¹ A regressziós elemzés változói (a forrás jelölése): a bruttó hazai termék (GDP) éves változása, a munkanélküliségi ráta (UNM), a kamatok reálszintje (RIR), a megtakarítási ráta (SAV), a kormányzat kiadásainak rátája (EXP), az általános forgalmi adó szintje (VAT).

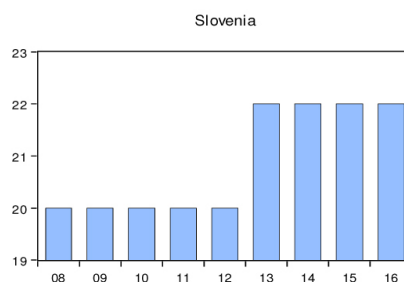
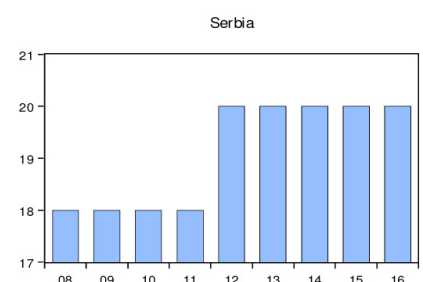
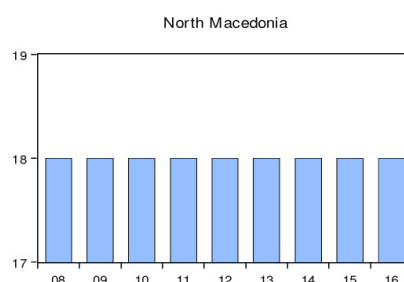
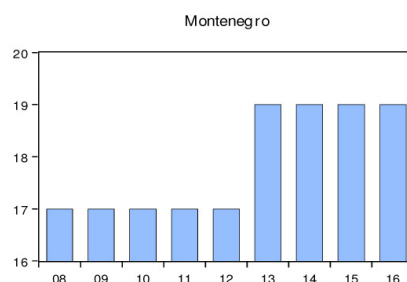
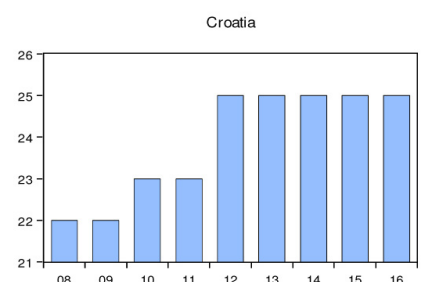
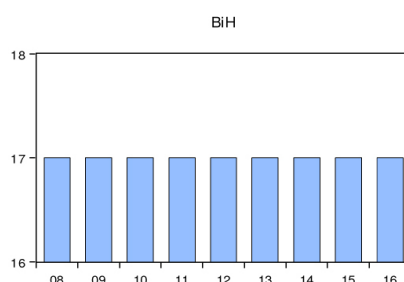
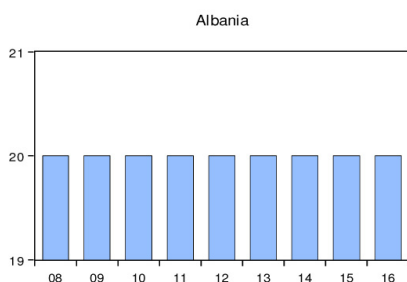
1. ábra: Az infláció (bal szélső ábrák), a GDP-növekedés (középső ábrák) és a nemzetgazdasági indikátorok* (jobb szélső ábrák) alakulása országok szerint, 2006–2016, százalék

*A hét balkáni ország angol megnevezéssel, a BH Bosznia-Hercegovina jelölése. Az öt indikátor az 1. lábjegyzet szerint. Az éves GDP-index százalékban (előző év = 100), a ráta és a kamatszint (RIR), százalék. A megtakarítási ráta (SAV) és a kormányzati kiadás (EXP) rátája a GDP tárgyévi értékéhez mért független változó.

2. ábra: Az általános forgalmi adó mértéke* országok szerint, 2006–2016, százalék (nettó ár = 100)

*A hét balkáni ország angol megnevezéssel, a BH Bosznia-Hercegovina jelölése. A horvátországi és a szlovéniai adóztatás mértékei az Európai Unió irányelvéhez igazodnak.

A dohánytermékek fogyasztásának trendjei a WHO európai régiójának országai szerint

Adam Mateusz Suchecki: Trends in Tobacco Consumption – a Comparative Analysis of WHO European Region Countries

Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe, 2020. 117–133. p.

DOI: [10.18778/1508-2008.23.16](https://doi.org/10.18778/1508-2008.23.16)

Az egészségre ártalmas dohányzás népességen belüli számarányai¹ sokféle történelmi, kulturális hatástól függnék. Lényeges továbbá a háztartás rendelkezésére álló jövedelem és a kiadás, olyan gazdasági tényezőkkel összhangban, mint a dohánytermékek fogyasztói ára, ezen belül a jövedéki adó és vám mértéke. Európában a legnagyobb és Afrikában a legkisebb a dohánytermékek fogyasztásának egy lakosra jutó napi átlagos mennyisége (number of cigarettes smoked daily per capita). (1. táblázat)

A WHO elemzése a nemdohányzók, a napi és az alkalmi dohányzók számarányát a tárgyévben országok szerint részletezi. A dohánytermékek európai fogyasztóinak 2014. évi rátája a svéd, a brit és a finn népességben a legkisebb² és Törökországban, Görögországban, Bulgáriában a legnagyobb. Az Európai Unió (EU28) lakosságának közel egyötöde napi dohányos és további közel 5%-a alkalmaként dohányzik. (1. ábra)

Az Európai Unió tagállamaiban felmért legfeljebb 14 éves tanulók közel 20%-a naponta dohányzik. A dohányzó 14+ éves nem felsőfokú iskolások szám-

aránya magasabb, mint az előbbi csoporté a 2014. évi felmérés adatai szerint. (2. ábra)

A dohánytermékek 2014. és 2018. évi átlagos fogyasztói árának nemzetközi összehasonlítása³ a legkedveltebb cigarettamárka egy csomagjára (a packet of the most popular cigarette brand) vonatkozik. A nemzeti ártendenciák ellentmondásosak, bár egészségügyi szempontból a dohánytermék árának növekedése kívánatos, az USD-ra átszámított egységár csökkenése is előfordult 2014 és 2018 között. A dohánytermékek árának adótartalma az összes európai országban több mint 70%.

A 2018. évi európai egységár (USD/csomag) legalacsonyabb a törökországi, a bulgáriai, a szlovákiai és a horvátországi, legmagasabb a brit (12,37 USD), az írországi (14,32 USD), valamint a norvégiai (14,51 USD) dohányfogyasztásban. (3. ábra)

A dohánytermékek közterhe az európai költségvetések lényeges bevételi forrása (budget income), különösen a jövedéki adó (excise tax), valamint az importárak vámjai. A nemzeti árszintek széles sávja is magyarázza, hogy e termékkör adórátája a norvégiai, a svédországi, a luxemburgi és a németországi adóztatásban a legalacsonyabb, illetve a szlovákiai, a törökországi és a bulgáriai adórátája a legmagasabb. (4. ábra)

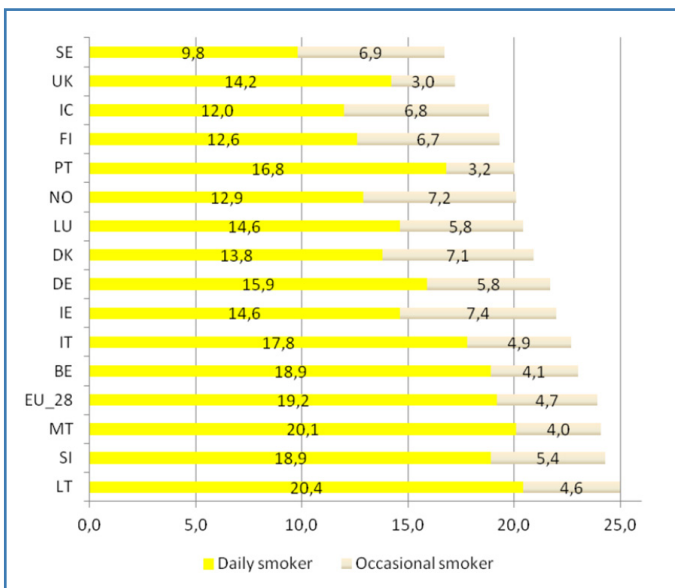
Pozitív az összefüggés a nemdohányzók számaránya és a dohánytermékek USD egységára között, bár előfordul ország, ahol ez nem figyelhető meg. A dohánytermékek viszonylag magas egységára elő-

¹ Az Egészségügyi Világszervezet éves beszámolója a dohányzás egészségi ártalmairól elérhető: *WHO report on the global tobacco epidemic 2019*. Elérhető: https://www.who.int/tobacco/global_report/en/.

² A forrásmű táblázatai betűrendben közlik az európai országok mutatósorozatait, az itt hivatkozott ábrák viszont csak minden második diagramsorozatot tartalmaznak. A WHO dokumentumaiban a felmért európai országok (angol megnevezéssel): EU28, Belgium, Bulgária, Csehia, Dánia, Németország, Észtország, Írország, Görögország, Spanyolország, Franciaország, Horvátország, Olaszország, Ciprus, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Hollandia, Ausztria, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovénia, Szlovákia, Finnország, Svédország, Egyesült Királyság, továbbá: Izland, Norvégia, Törökország.

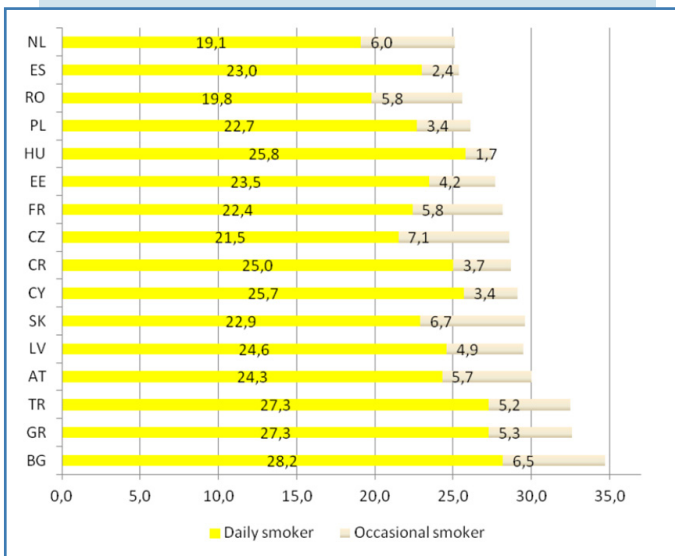
³ A fogyasztói ár nemzeti valutában mérhető fel. A tárgyévek átlagos árai a tárgyévek USD árfolyamaival számolva hasonlíthatók össze egymással. Az átlagos éves fogyasztói ár a legkedveltebb dohánytermék egy csomagjára vonatkozik a WHO tájékoztatóiban.

Földrajzi térség	Dohánytermékek átlagos fogyasztása darab/nap, fő
Afrika	7,8
Amerika	12,6
Földközi-tenger keleti térsége	13,7
Délkelet-Ázsia	19,0
Csendes-óceán nyugati térsége	22,2
Európa	24,5

1. táblázat: A dohánytermékek egy lakosra jutó átlagos napi fogyasztása földrajzi térségek* szerint, 2017

*A forrásmunka táblázata az európai országok dohányzó és nem dohányzó népessége kor szerinti összetételét tartalmazza a WHO felméréseinek 2014. és 2018. évi adataival.

1. ábra: A dohánytermékek napi és alkalmi fogyasztóinak számaránya* térségek szerint, 2014, százalék (népesség száma = 100)

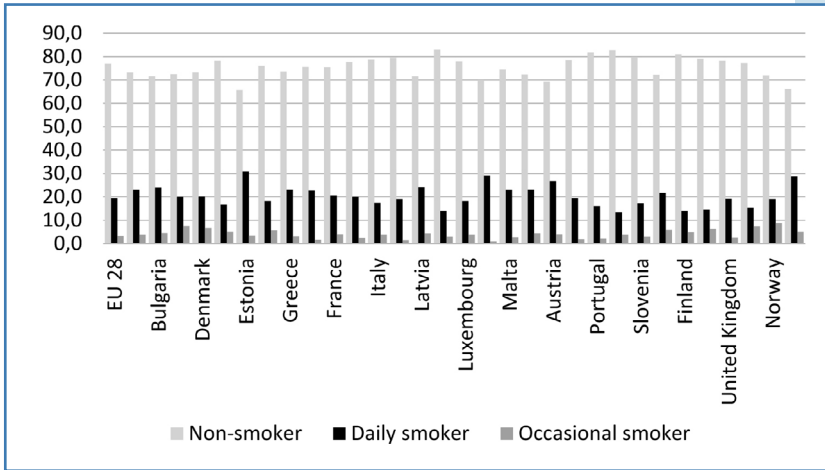
*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmunka adataiból. Az országok kétbetűs azonosítással. Az európai országok rangsora a napi és az alkalmi dohányosok összesített 2014. évi százalékos számaránya szerint.

segíthette, hogy az átlagosnál nagyobb a nemdohányzók számaránya például a brit (UK), az írországi (IE) és a norvégiai (NO) népességben. Másrészt a viszonylag olcsóbb dohánytermékekből eredően a bulgáriai (BG), a görögországi (GR) és a törökországi (TR) dohányzók számaránya magasabb, mint az európai átlag. Nem ilyen az összefüggés az árszint és a nemdohányzók rátája között például Portugáliában (PT) és Dániában (DK), ott a dohánytermék viszonylag olcsóbb, mégis kisebb a nemdohányzók számaránya, mint Franciaországban (FR) vagy Hollandiában (NL). (5. ábra)

A dohányzás elleni adóztatási intézkedések mellett szigorították a nemzeti jogi feltételeken is, ezek tiltják a dohányzást például a közösségi zárt terekben. A komplex intézkedések célja, hogy megelőzzék a fiatalok rászakását a dohányzásra (anti-nicotine preventive measures).

TÁRGYSZAVAK: dohánytermék, fogyasztói ár, közterhek, tanulók korcsoportjai, dohányzási jellemzők, WHO-tanulmány, nemzetközi összehasonlítás, 2014, 2018

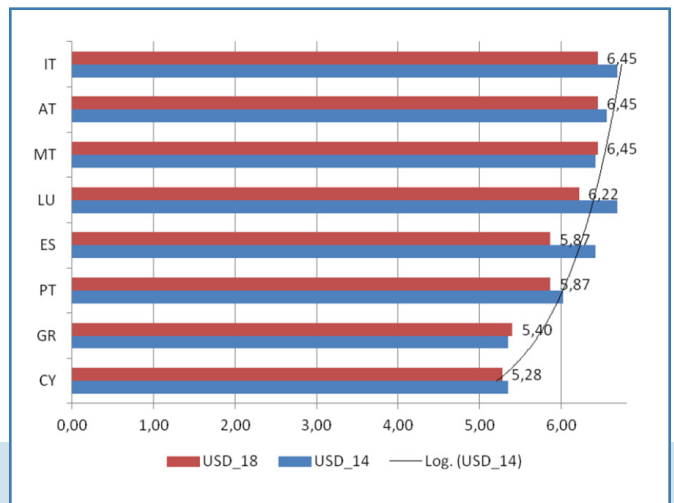
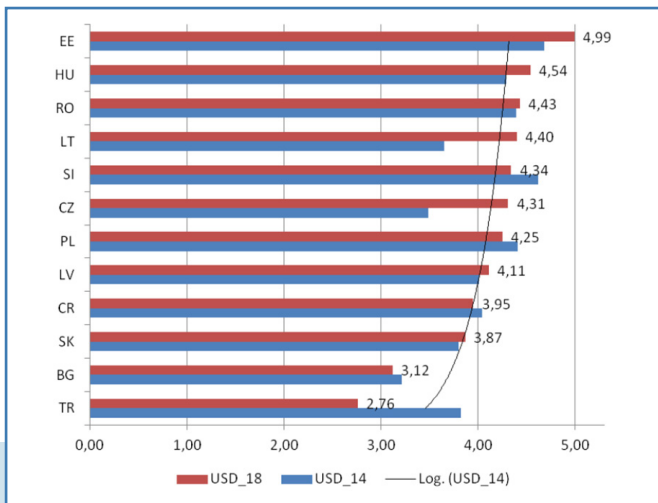
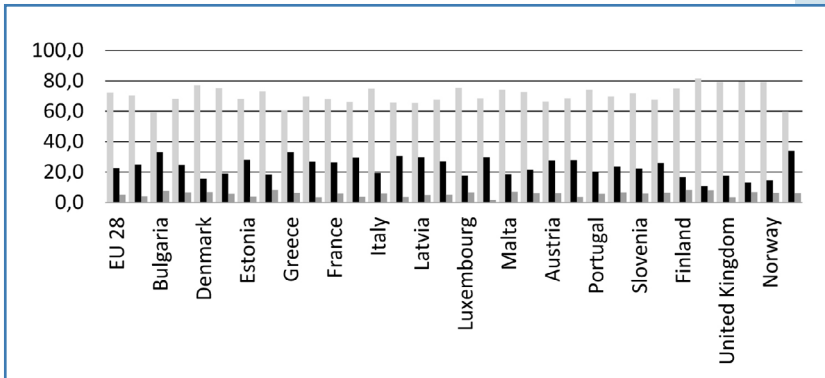
NÁDUDVARI ZOLTÁN

2. ábra: A nemdohányzóknak, a dohánytermékek napi és alkalmi fogyasztóinak számaránya a legfeljebb 14 éves* (bal oldali ábra) és a 14+ éves (jobb oldali ábra) ** iskolai tanulók közül térségek szerint, 2014, százalék (azonos korúak száma = 100)

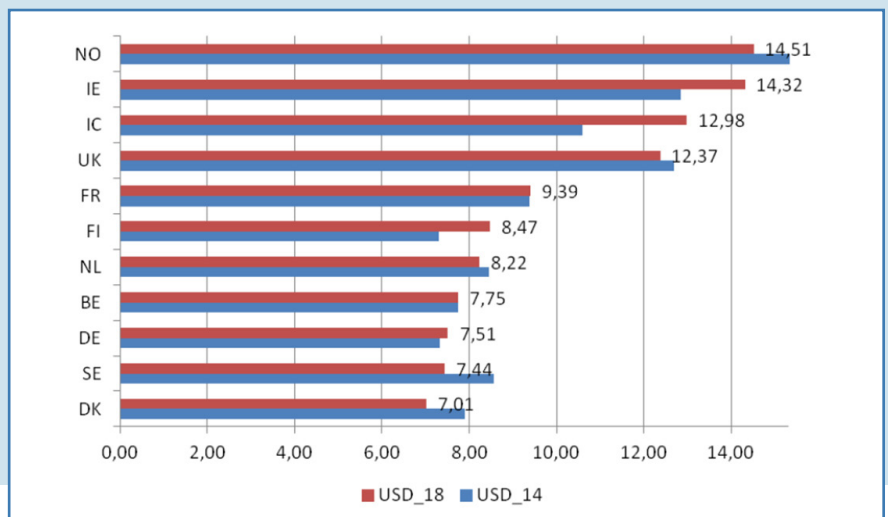
*Az európai országok angol megnevezéssel. Az ábrák a táblázatban közölt országok közül csak minden másodikikat nevezik meg, a felmért térségek teljes betűrendes jegyzéke a 2. megjegyzés szerint. A nemdohányzók, a napi és az alkalmi dohányzók százalékos számaránya (balról jobbra) a legfeljebb 14 éves iskolás tanulóira (less than primary, primary and lower secondary education) vonatkozik.

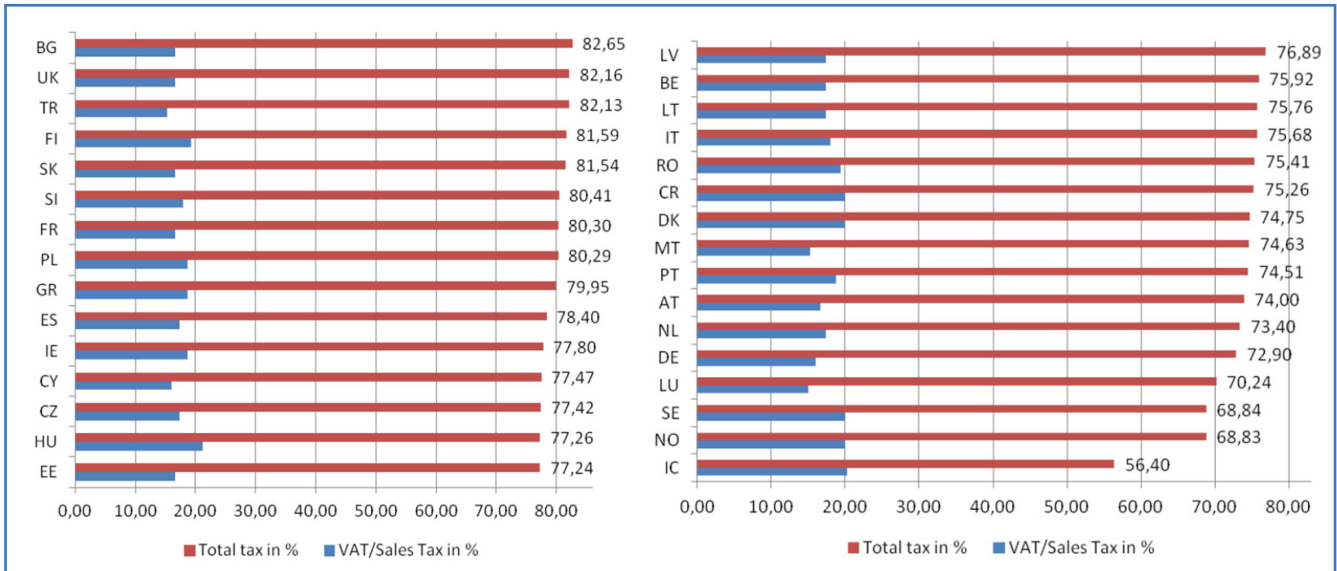
**A 14+ éves nem felsőfokú iskolás tanulók (upper secondary and post-secondary, non-tertiary education) 2014. évi százalékos számarányai. A dohányzás három kategóriájának jelölése az előbbieket szerint.

3. ábra: A legkedveltebb dohánytermékek fogyasztói egységárai országok* szerint, 2014, 2018, USD/csomag

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmunka adataiból. Az országok kétbetűs azonosítással. Az európai országok rangsora a 2018. évi USD/csomag érték szerint.

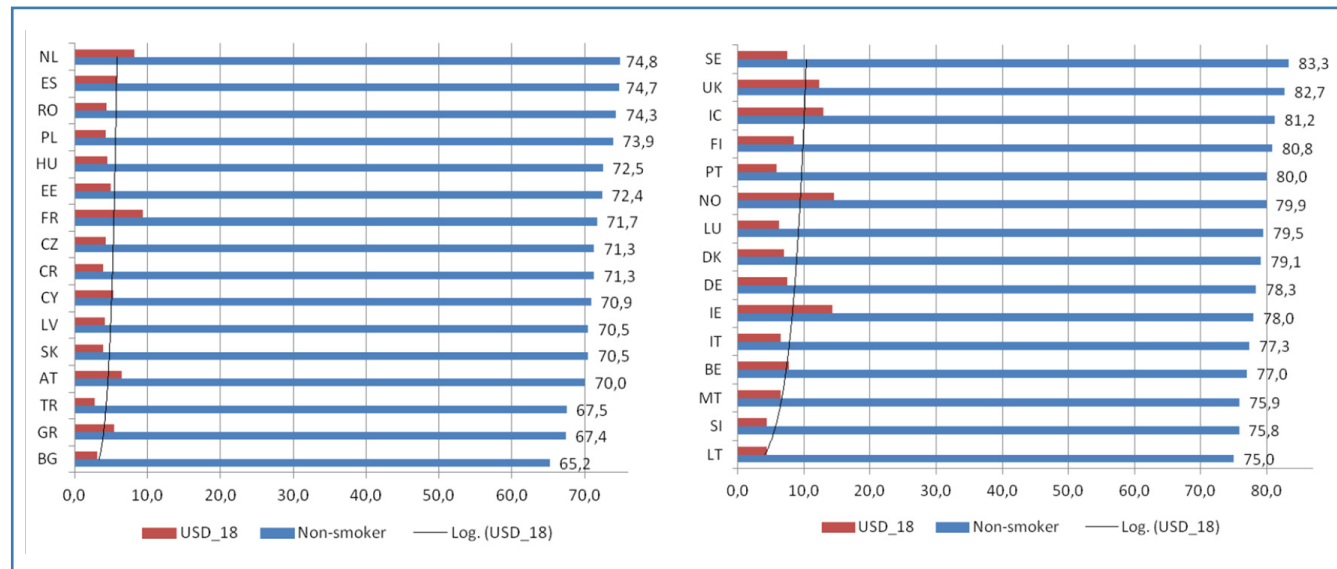

4. ábra: A dohánytermékek fogyasztói árának adótartalma országok* szerint, 2014, százalék (egységár = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmunka adataiból. Az országok kétbetűs azonosítással. Az alsó diagramoszlop az általános forgalmi adó (VAT/Sales Tax), a felső az összes közteher (áfa + vám + értékarányos és tételes jövedéki adó, egyéb közteher) százalékos rátája, ez utóbbi az európai országok rangsorának a változója.

5. ábra: Összefüggés a dohánytermékek 2018. évi fogyasztói ára (USD/csomag) és a nemdohányzók százalékos számaránya (népesség = 100) között országok* szerint

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmunka adataiból. Az országok kétbetűs azonosítással. A rangsor a nemdohányzók számaránya szerint. Az alsó diagramoszlop a nemdohányzók százalékos számaránya, a felső a dohánytermékek átlagos fogyasztói egységára.

Miért különböző gyakorisággal kutatnak a világ húsz vezető internetes weboldalán?

Mike Thelwall: Why are some websites researched more than others? A review of research into the global top twenty

El profesional de la información, 2020. 1. sz. 1–24. p.

DOI: [10.3145/epi.2020.ene.01](https://doi.org/10.3145/epi.2020.ene.01)

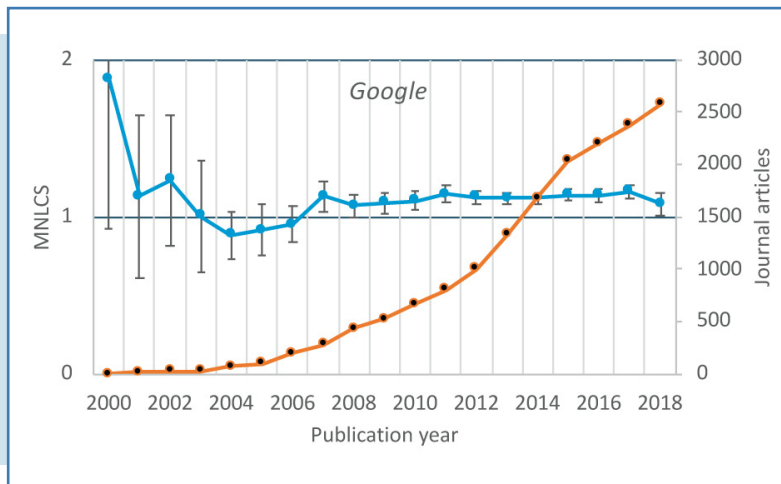
Helyezés	Cég/oldal	Indulás	Székhelye	A globális internetes oldal kínálatának jellege
1	Google	1998	USA	Keresés, e-mail, tudomány (scholar), térkép (maps), egyéb
2	YouTube	2005	USA	Videómegosztás
3	Facebook	2004	USA	Közösségi hálózat oldalai (Social network)
4	Baidu	2000	Kína	Keresés, e-mail, térkép (maps), egyéb
5	Wikipedia	2001	USA	Enciklopédia
6	QQ	1999	Kína	Üzenetközvetítés (instant messaging)
7	Tmall	2008	Kína	Cégek kereskedelmi oldala (B2C)
8	Taobao	2003	Kína	Fogyasztók kereskedelmi oldala (C2C)
9	Yahoo	1994	USA	Keresés, e-mail, egyéb
10	Amazon	1994	USA	Kiadványok raktára, kereskedelme (B2C)
11	Twitter	2006	USA	Rövid blog (microblog) üzenet
12	Sohu	1996	Kína	Keresés, online játék, egyéb
13	Live	2005	USA	E-mail, naptár (calendar), ügyviteli szoftver (office software), egyéb
14	VK	2006	Oroszország	Közösségi hálózat oldalai (Social network)
15	JD	1998	Kína	Cégek kereskedelmi oldala (B2C)
16	Instagram	2010	USA	Kép és videó megosztása (photo sharing, video sharing)
17	Sina.com.cn	1998	Kína	Keresés, e-mail, térkép (maps), egyéb
18	Weibo	2009	Kína	Rövid blog (microblog) üzenet
19	Yandex	1997	Oroszország	Keresés, e-mail, térkép (maps), egyéb
20	360.cn	2005	Kína	Internetbiztonság, játék, egyéb

A nemzetközi összehasonlítás a vezető húsz globális internetes oldalon történt kutatásokra vonatkozik a kínálat mennyiségi és minőségi mutatóival. A 2019. áprilisi rangsor forrása: <https://www.alexa.com/topsites>. (1. táblázat)

A nemzetközi rangsort vezető tíz internetes oldal közül az Amerikai Egyesült Államokban van a székhelye a Google (1. ábra), a YouTube (2. ábra), a Facebook

(3. ábra), a Wikipedia (4. ábra), a Yahoo (5. ábra) és az Amazon szolgáltató társaságnak. A globális internetes oldal látogatottsága a keresések éves mennyiségével mérhető. A felhasználók tömegesen látogatják Európában is az ilyen internetes katalógust, ezen belül főként az angol nyelvű tárgyszavakat kínálók.

A nagyság szerinti rangsor első tíz szolgáltatójából négy internetes oldal szervertének (Baidu, QQ, Tmall,

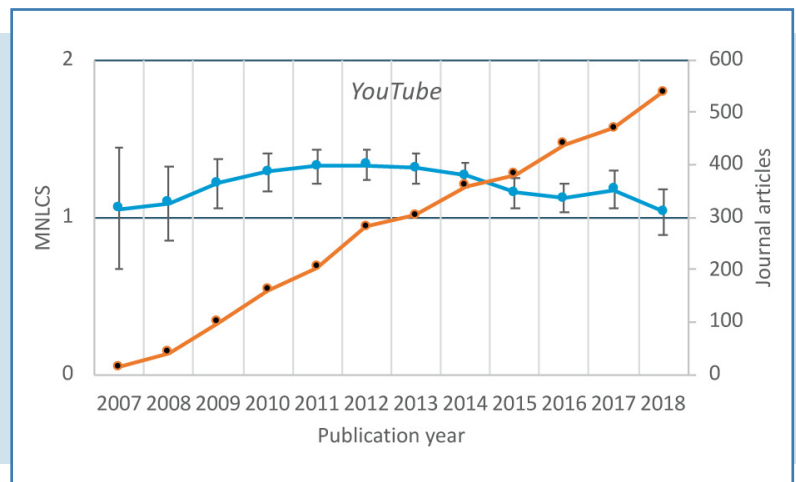

1. ábra: A Google kereséseinek éves globális mennyisége (jobb oldali skála, darab) és minőségi indikátora* (bal oldali skála, MNLCs), 2000–2018

*Az egyes közlemények minőségi indikátorainak szórási sávját (a 95%-os konfidenciatartományban) a tárgyév függőleges szakaszai szemléltetik.

2. ábra: A YouTube kereséseinek éves globális mennyisége (jobb oldali skála, darab) és minőségi indikátora* (bal oldali skála, MNLCs), 2007–2018

*Az egyes közlemények minőségi indikátorainak szórási sávját (a 95%-os konfidenciatartományban) a tárgyév függőleges szakaszai szemléltetik.

Taobao) székhelye Kínában van, azok főtevékenysége a kereskedelem, a levelezés és az üzenettovábbítás. A nem kínai nyelvű tételek aránya itt elhanyagolható mennyiségű, arányú.

A megtörtént keresés minőségi indikátorának forrása a cikk elemzéseiben a SCOPUS globális katalógusa.¹ A vizsgált tétel hivatkozásait a normalizált átlagos pontszám (mean normalised citation score – MNCS) méri, és az a SCOPUS módszertanának megfelelően számítható a globális katalógusok összehasonlításához.

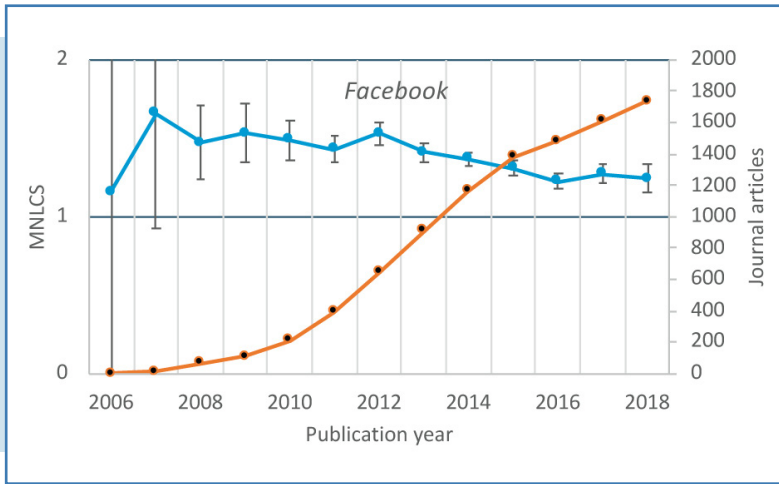
A következő ábrák az átlagos hivatkozási pontszám logaritmusát (mean normalised log citation

score – MNLCs)² alkalmazzák, nemzetközi összehasonlítással.

A nemzetközi összehasonlítások forrásaként felhasznált SCOPUS döntően az angol nyelvű tételeket figyeli. A katalógus rögzíti a közlemény címében, tárgyszavaiban, valamint absztraktjában előforduló (releváns) kategóriákat. Az interneten keresett tárgy szó meghatározott szakmai területekhez kapcsolható. Ajánlott a gyakorisági adat témakörök szerinti összehasonlítása, hiszen például az „ornitológia” tételeinek keresése sokkal kisebb gyakoriságú, mint egyes műszaki, gazdasági, társadalmi vagy természettudományos szakterületeké.

¹ A SCOPUS multidiszciplináris adatbázis a közlemények összefoglalóját, bibliográfiai adatait, hivatkozásait és egyéb katalógusadatait tartalmazza. A katalógus globális felmérései, standard metodikájú minőségi mutatói mintegy ötezer kiadó több mint 19 ezer szakmailag lektorált folyóiratára, több mint hárommillió konferenciaanyagra vonatkoznak. Ennek eredménye mintegy 45,5 millió bibliográfiai és hivatkozási adat a megjelent dokumentumokról. Hozzáférhető: <http://www.scopus.com>.

² A közlemények standard minőségi indikátora számtani átlag, ahol a hivatkozás alakulása a tárgyévben egynél több tudományos kategóriában mérhető. A SCOPUS katalógus tárgyvi MNLCs indikátora 1,00 értékű, ahol a közlemény átlagos hivatkozási gyakorisága megegyezik az adott tudományos kategóriába soroltakkal, egységénél nagyobb, ahol ez a gyakoriság nagyobb, mint a tárgyvi globális átlag (more citations than the world average for the field and year of publication).

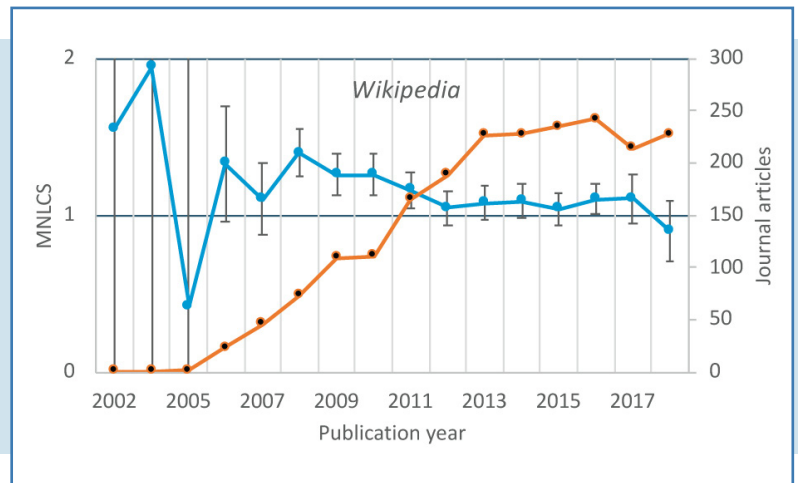

3. ábra: A Facebook kereséseinek éves globális mennyisége (jobb oldali skála, darab) és minőségi indikátora* (bal oldali skála, MNLCS), 2006–2018

*Az egyes közlemények minőségi indikátorainak szórási sávját (a 95%-os konfidenciatartományban) a tárgyév függőleges szakaszai szemléltetik.

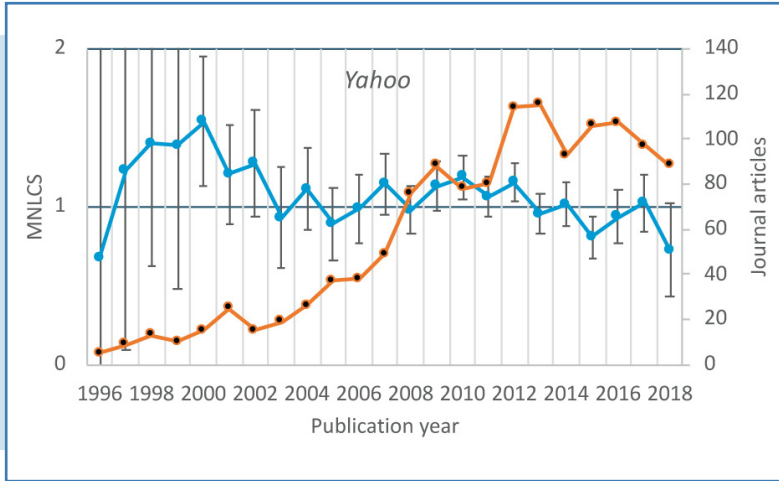
4. ábra: A Wikipedia kereséseinek éves globális mennyisége (jobb oldali skála, darab) és minőségi indikátora* (bal oldali skála, MNLCS), 2002–2018

*Az egyes közlemények minőségi indikátorainak szórási sávját (a 95%-os konfidenciatartományban) a tárgyév függőleges szakaszai szemléltetik.

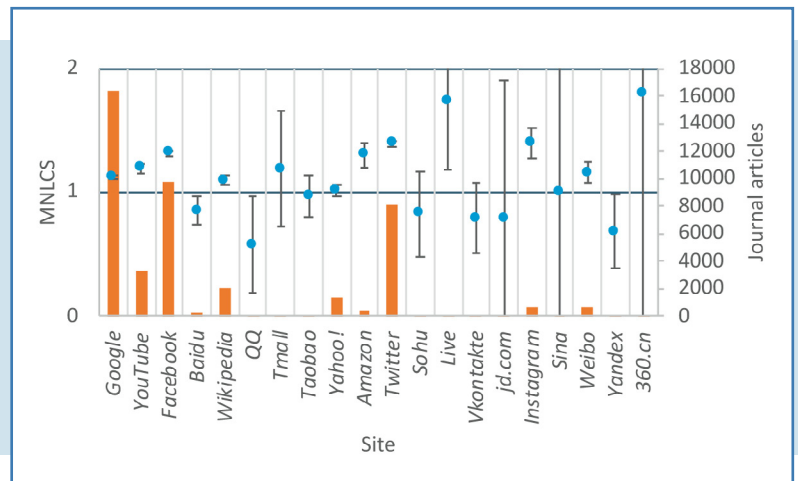
5. ábra: A Yahoo kereséseinek éves globális mennyisége (jobb oldali skála, darab) és minőségi indikátora* (bal oldali skála, MNLCS), 1996–2018

*Az egyes közlemények minőségi indikátorainak szórási sávját (a 95%-os konfidenciatartományban) a tárgyév függőleges szakaszai szemléltetik.

6. ábra: A keresés globális halmazos mennyisége (jobb oldali skála, darab) és minőségi indikátora* (bal oldali skála, MNLCS) a húsz vezető internetszolgáltató szerint, 1996–2018

*Az egyes közlemények minőségi indikátorainak szórási sávját (a 95%-os konfidenciatartományban) a tárgyév függőleges szakaszai szemléltetik. Az internetszolgáltatók az 1. táblázat szerinti rangsorral.

A SCOPUS globális adatgyűjtéséből kimaradhat több forrás (folyóirat, kötet, beszámoló stb.), amely nem tartalmazza „világnyelveken” az eredeti cím, az absztrakt vagy a tárgyszavak fordítását, ilyenek nagyrészt a feltörekvő, illetve fejlődő országok kiadványai.

Az Amerikai Egyesült Államokban keletkezett források részesedése a keresések vizsgált sokaságának mennyiségében több mint 60%, az Egyesült Királyság tételei mintegy 11% a 2004 és 2011 közötti időszakban, és a világhálón elérhető számarányuk azóta tovább nőtt.

Sok közlemény teljes szövege is elérhető az online adattárházakban például francia, német, olasz, spanyol és más „világnyelven”, valamint oroszul, kínaiul is. A standard bibliográfiai leírást nehezíti, ahol a nem latin betűs nevek, egyéb szavak átírásával készül a katalógus tétele.

A Google, a Facebook és a Twitter vezeti a globális rangsort a keresések 1996 és 2018 közötti halmozott mennyiségi adatai szerint. Az első helyezett Google komplex kereséseinek (complex queries) halmozott mennyisége több mint 16 ezer, a két utolsó kínai szolgáltató (Sina és 360.cn) megfelelő adata a legkisebb, évente legfeljebb 1, illetve nulla.

A látogatottságot növeli a sokféle, egymást támogató internetes szolgáltatás. (6. ábra)

A Google globális kínálata nemzeti nyelveken is tartalmaz például online keresést, ezen belül szakirodalmi kutatást (academic search) és képek keresését (image search) az interneten. Gyakori alkalmazás továbbá levelezés (e-mail), a szövegfeldolgozás (word processing), a táblázatkezelés (spreadsheets), a csoportok közösségi oldala (discussion groups), a térképes szolgáltatás (mapping). Sok egyéb informatikai, kommunikációs funkció is elérhető.

A SCOPUS 2019. áprilisi globális online katalógusa mintegy 341 tárolt tételt ajánl, ahol a cikk címe tartalmazza a „Google Earth” tárgyszót, a további internetes oldalak tételei: Google Scholar (248), Google Maps (91), Google Books (58), Google Docs (29), Google Drive (13), Gmail (11) és Google Photos (1 találat).

TÁRGYSZAVAK: közösségi oldal, internet, SCOPUS adatbázis, keresések gyakorisága, nemzetközi összehasonlítás, 1996–2018

NÁDUDVARI ZOLTÁN